

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Demet TUNÇERİ

KUZEY KUTBUNDA EGEMENLİK ve ÇATIŞMA

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2013

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Demet TUNÇERİ

KUZEY KUTBUNDA EGEMENLİK ve ÇATIŞMA

Danışman

Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2013

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Demet TUNÇERİ'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : B. Esra Çayhan (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Harun Gümrüksü (İmza)

Üye : Doç. Dr. Aysegül Ateş (İmza)

Tez Başlığı: Kuzey Kutbunda Egemenlik ve Çatışma

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :16/12/2013

Mezuniyet Tarihi :19/12/2013

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
HARİTALAR LİSTESİ	vi
GÖRSELLER LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK BAĞLAM

1.1. Küreselleşme Teorileri	5
1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı	5
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihi Gelişimi	9
1.1.3. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar	13
1.2. Çatışma Çözümü Teorileri	17
1.2.1. Çatışmanın Tanımı	17
1.2.2. Çatışmaya ve Çatışma Çözümüne İlişkin Yaklaşımlar	19
1.2.3. Çatışma Çözümü Teknikleri	24
1.2.4. Çatışmaların Bölgeselleşmesi	26
1.3. Teoriler Işığında Değerlendirme	28

İKİNCİ BÖLÜM

ARKTİK BÖLGESİ

2.1. Arktik Bölgesinin Tanımı	32
2.1.1. Arktik Bölgesinin Coğrafi ve Beşeri Tanımlaması	32
2.1.2. Erken Arktik Faaliyetleri ve Arktik'in Keşfi	37
2.1.3. Arktik ve Antarktik Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar	40
2.1.4. Küresel Isınma ve Arktik'teki Etkileri	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARKTİK BÖLGESİ POLİTİKALARI

3.1.Arktik'te Transformasyon ve Ekonomik Faaliyetler.....	52
3.2.Arktik Politikaları ve Egemenlik.....	56
3.2.1.Soğuk Savaş Döneminde Arktik Politikaları.....	56
3.2.2.Soğuk Savaş Sonrasında Arktik'te Transformasyon.....	67
3.2.3.Soğuk Savaş Sonrasında Arktik'te Devam Eden İhtilaflar.....	71
3.2.4.Arktik Dışı Aktörlerin Bölgeye Yaklaşımları.....	88
3.3.Teorik Bağlamda Arktik'te Egemenlik.....	91
3.3.1.Küreselleşme Bağlamında Arktik Sorunsalı.....	91
3.3.2.Çatışma Çözümü Bağlamında Arktik'te Egemenlik Sorunsalı.....	96
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	106
EKLER	
EK 1- Dr. Maria Pia Casarini ile Mülakat.....	113
EK 2- Prof. Tullio Scovazzi ile Mülakat.....	119
EK 3- Prof. Gianfranco Tamburelli ile Mülakat.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACCESS	: Arctic Climate Change Economy and Society
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
AEPS	: Arctic Environmental Protection Strategy
AK	: Arktik Konseyi
AMAP	: Arctic Monitoring and Assessment Programme
ATS	: Antarctic Treaty System
CLCS	: Commission on the Limits of the Continental Shelf
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
ESB	: Eleştirel Sosyal Bilim
GATT	: General Agreements on Tariffs and Trade
HSPD	: Homeland Security Presidential Directive
IMF	: International Monetary Fund
IPCC	: International Panel on Climate Change
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NF	: Northern Forum
NORAD	: North American Aerospace Defense
NSPD	: National Security Presidential Directive
PSB	: Pozitivist Sosyal Bilim
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNCLOS	: United Nations Convention on Law of the Sea
YSB	: Yorumlayıcı Sosyal Bilim

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Çatışma Boyutları.....	18
Tablo 1.2 Paradigma.....	23
Tablo 2.1 Kuzeybatı Geçidi Aramalarının Erken Kronolojik Serisi	39

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Küreselleşme Döngüsü.....	6
Şekil 2.1 Potential Arctic Oil and Gas Resources	36
Şekil 2.2 Arktik Deniz Buzunun Genişleme Oranı	50
Şekil 3.1 Arktik'te Karar Alma Yapısındaki Değişim	70

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1 Arktik Okyanusu	33
Harita 2.2 AMAP ve 10° İzotermine Göre Arktik	34
Harita 2.3 Kuzey Kutup Dairesi.	42
Harita 2.4 Antarktika	43
Harita 2.5 Arktik Okyanusu	43
Harita 2.6 Gelecek Yıllara Göre Arktik Buzulları.....	51
Harita 3.1 SSCB Sektör Sınırları.....	59
Harita 3.2 Hans Adası.....	62
Harita 3.3 Lincoln Denizi.	63
Harita 3.4 Barents Sea	65
Harita 3.5 Svalbard Takımadası.	67
Harita 3.6 Euro-Barents Bölgesi.....	69
Harita 3.7 Barents Denizi	76
Harita 3.8 Svalbard Takımadası	78
Harita 3.9 Alaska	79
Harita 3.10 Kuzeybatı Geçidi (NWP).....	82
Harita 3.11 Juan de Fuca Boğazı	83
Harita 3.12 Dixon Girişi	84
Harita 3.13 Beaufort Denizi.....	85
Harita 3.14 Lomonosov Sırtı	86

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 3.1 Mir 1 Denizaltının Deniz Yatağına Rus Bayrağını Dikişi.....	73
--	----

ÖZET

Bu tezde iklim değişikliği ve küresel ısınmanın oluşturacağı olumsuz etkilerden; buzulların erimesine dayalı olarak, günümüzde başlamış ve gelecekte de büyüyerek devam etmesi muhtemel kısıtlı doğal kaynakların kullanımına ilişkin çatışmalar incelenecektir. Çalışmada esas alınan coğrafya, kuzey kutup dairesinin üstünde kalan Arktik bölgesi ve buradaki buzulların erimesi neticesinde bölgenin deniz yatağında bulunan zengin hidrokarbon kaynaklarının kullanımına dair oluşan/ oluşması muhtemel doğal kaynak çatışmasıdır. Bu çatışmanın temelini devletlerin ekonomilerini sürdürebilmek adına kısıtlı kaynakları üzerindeki rekabet oluşturmaktadır. Petrol, gaz vb. enerji kaynakları yenilenebilir enerji kaynakları değildir ve dünyanın belli coğrafyalarında belirli miktarlarda bulunmaktadır. Petrol ve doğalgaz ticari değer taşımaya başladığından itibaren yaşanan politik çatışmaların temel kaynaklarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla gelecekte elzem ve kıymetli bir hale gelecek hidrokarbon kaynaklarının arzını elinde bulundurmamak devletler için kıyasıya bir yarış ortamı yaratmaktadır. Bölgede yaşam koşullarını mümkün kılacak iklim şartları mevcut olmadığı için günümüze kadar bölgede bilimsel araştırmalar dışında bir faaliyette bulunulmamıştır. Dolayısıyla bu bölgede günümüze kadar hiçbir devlet tekil olarak otorite sahibi olmamıştır. Ancak bölgede buzulların erimeye başlaması Rusya, ABD, Kanada, Danimarka, Norveç gibi hem bölgeye kıyıdaş hem de yeni doğal kaynak arayışı içerisinde olan devletleri, bölgede egemenlik kurmak ve kaynakların kullanım hakkına sahip olmak hususunda alarma geçirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arktik, egemenlik, enerji, çatışma, küreselleşme

SUMMARY

SOVEREIGNTY AND CONFLICT IN NORTH POLE

In this thesis, the conflicts which are based upon the melting of the sea-ice which is negative part of the climate change and global warming that launched today and increasingly lasting in the future are going to be investigated. In this study, predicated geography on is Arctic Region above the Arctic Circle . The main topic is the conflict on the natural resources beneath the seabed which occur as the result of the melting of the sea-ice in the Arctic. The main subject of this study is the competition over the scarce resources between governments in order to maintain their economies. These sources are not renewable such as oil, natural gas, and they are found merely with some certain amounts and in some certain regions of the world. Since they carried value, oil and gas has became one of the main reason of the political collisions. Hence, possessing the supply of the hydrocarbon sources which are going to be indispensable and substantial in the future precipitates a mercilessly competition between the states. Apart from the scientific activities, there has been no operation in the region up till today, due to the lack of climate condition which are enable to be able to live in the region. Accordingly, any state has not had any authority over the region till today. Yet, the melting ice has alerted both the Arctic states (Denmark, Canada, USA, Russia, Norway) and the non-Arctic states.

Keywords: Arctic, sovereignty, energy, conflict, globalization

ÖNSÖZ

Bu tez konusuna çalışmaya karar verirken en belirleyici faktör ve motivasyon kaynağım uluslararası alanda kutuplar konusunun oldukça önem arz eden bir konu olmasına ve yabancı literatürde bu konu hakkında sayısız miktarda yazın bulunmasına karşın, Türkiye’de kutuplar üzerine literatürde herhangi bir kaynağın ya da Türk dış politikasında kutuplara ilişkin herhangi bir faal ilginin bulunmayışı olmuştur. Uluslararası ilişkiler disiplininin kapsadığı alanın ne denli geniş olduğu aşikardır. Bu gerçeklik göz önünde bulundurulduğunda bu eksikliğin doldurulmasının ne kadar önemli olduğu ve literatüre bu konu hakkında katkı sağlamam gerektiğini düşündüm. Bu konu hakkında çalışmam hususunda beni motive eden bir diğer unsur da Sayın hocam Prof. Dr. Harun Gümrükçü’nün güncel olarak kutuplarla ilgili çalışmalar yürütmeye başlamış olmasıydı.

Bu tez Türkiye’de, genelde kutuplar ve özelde Kuzey Kutbu’nun politik durumuna ilişkin yazılmış olan ilk akademik çalışmadır. Söz konusu motivasyon kaynaklarına istinaden, kutuplar hakkında Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademik disiplinine bir katkıda bulunmak adına, yurtdışında literatür taraması gerçekleştirilmiş ve İtalya’daki kutuplar politikalarına hakim uzmanlarla mülakatlar yapılmıştır.

Bu tezin yazılmasının amacı Türkiye’deki akademik arenada, özellikle uluslararası ilişkiler disiplininde bir ilk adım atmak, öncülük yapmak ve uluslararası ilişkiler alanında çalışan uzmanları, akademiyi ve karar alıcıları bu yönde politikalar ve yazın üretmek hususunda teşvik etmektir. Küreselleşen günümüz uluslararası sisteminde en uzak ve bakir coğrafyaların dahi bütünün bir bileşeni olduğu ve bütün aktörler, değişkenler ve parametreler arasında bir karşılıklı bağımlılık olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda kutuplar uluslararası politikanın bir parçasıdır ve önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bu tezin yazım aşamasında emeği geçen herkese, her şeyden önce en başta lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca beni eğiten, ufkumun genişlemesinde bana öncülük eden ve rol modelim olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Harun Gümrükçü’ye, İtalya’daki araştırmalarım boyunca benden akademik yardımlarını esirgemeyen Dr. Maria Pia Casarini, Prof. Dr. Tullio Scovazzi, ve Dr. Gianfranco Tamburelli’ye ve maddi manevi olarak her zaman bana destek olan, bana her zaman güvenen babama bir teşekkürü borç bilirim.

Demet TUNÇERİ

Antalya, 2014

GİRİŞ

Uluslararası sistemde, enerji güvenliğini sağlama ve enerji arzını çeşitlendirme arzusu sonucunda ortaya çıkan uluslararası, bölgesel, devletlerarası çatışmalar yeni bir fenomen değildir. İnsanlığın temel ihtiyaçlarını karşılamak ve üretimi sağlamak için enerji; en ilkel formlarının (ateş, su vb.) kullanılmaya başlandığı ilk çağlardan beri önemini koruya gelmiş bir olgu olmuştur. Enerji kullanımında araçlar ilk çağlarda ateş, su gibi ilkel metotlar iken, özellikle 19. Yüzyılda sanayi devriminin vuku bulmasıyla bu araçlar buhar gücünden başlayarak çeşitli madenler, mineraller ve hidrokarbon kaynaklarına doğru bir evrim izlemiş ve bu kaynakların arzı devletler için hayati önemde bir husus haline gelmiştir.

Günümüzde enerjinin tanımı *iş yapma kapasitesi ve kabiliyeti* olarak tanımlanmaktadır.¹ Bunu sağlamak için enerji ısı, ışık, mekanik, elektrik, kimyasal, nükleer enerji gibi formlarda karşımıza çıkmaktadır. Enerji kaynakları genelde iki alanda toplanırlar: yenilenebilir ve yenilemez (tükenebilir) enerji kaynakları. Yenilenebilir enerji tekrar tekrar kullanılabilen enerjidir. Tükenebilir enerji ise kullanılan ve fakat kısa zaman aralığında yaratılamayan enerji olarak tanımlanır. Bunlar genelde fosil yakıtlardır; petrol, doğal gaz ve kömür gibi kaynaklardır. Bu tür enerjiler, yaşamları milyonlarca yıl önce sona ermiş bitki ve hayvan kalıntılarının yerkürenin içinden gelen ısı ve bu kalıntıların üzerinde bulunan kayaçlardan kaynaklanan basınç altında oluşmuş fosillerinden kaynaklanmaktadır.

Ülkelerin gelişmesi ve mevcut gelişmişlik düzeylerini koruyabilmeleri için enerji gerekmektedir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl içinde hızlı gelişme gösteren ülkelerin enerjiye oldukça yüksek bir düzeyde ihtiyaç duydukları açık bir gerçektir. Bu nedenle de enerji kaynakları ticari olmanın yanı sıra stratejik maddeler olarak da sınıflandırılmaktadır. Enerji ile ilgili konular ve enerji arzı güvenliği son yüzyılda büyük önem kazanmış ve her zaman ilgi odağı olma durumunu korumuştur. Şüphesiz ki, enerji güvenliği, uluslararası ilişkilerde çatışmaların ve devlet politikalarının her daim temel sebeplerinden biri olmuştur. Ancak 20. Yüzyılın başından bu yana savaşların, çatışmaların temel katalizörü olma özelliğini kazanmış ve söz konusu önemi hız kesmeden devam etmektedir. Var olan enerji kaynaklarının büyüyen dünya talebini karşılaması konusunda yapılan çalışmalar ve güvenli enerji arzının önemi insanların ve ülkelerin her zaman ilgisini çekmektedir. Dolayısıyla dünyanın gelişmiş ülkeleri ve ekonomileri sürdürülebilir enerji güvenliğini sağlamak istemektedirler. Bu hususta mevcut soru: “Bunun için neler yapılması gereklidir?” Devletlerin enerji politikaları dahilinde bu sorunun yanıtının, devletlerin enerji arzlarını genişletmek ve çeşitlendirmek olduğu çıkarımını

¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Portal:Enerji/Enerji_nedir%3F/%C4%B0%C3%A7erik, (04.09.2013).

yapmak mümkündür. Bu bağlamda devletler enerji ihtiyaçlarını karşılayacak hemen her alternatife yönelmekte ve değerlendirmektedirler. Öyle ki, küresel ısınmanın ve küreselleşmenin sınır tanımaz özelliğinin etkileri gözlenmeye başlanana kadar bakir bir doğaya sahip olarak değerlendirilen Arktik bölgesi de aktüel olarak devletlerin söz konusu enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ilgilendiği coğrafyalardan birisi haline gelmiştir. Nitekim tez konusu da devletlerin Arktik'in kaynakları ve küreselleşmenin çıktıları doğrultusunda devletlerin bu bölgede yaşadığı ihtilaflar üzerinedir.

Arktik iklim değişikliğinin yeryüzünde yarattığı etkilerden en çok ve en hızlı şekilde etkilenen bölgedir. Küresel ısınmanın bir çıktısı olarak Arktik'teki deniz buzunun erimesi; Arktik sularındaki kaynaklara erişimi ve deniz ulaşımını geçmişe oranla çok daha kolay bir hale getirmiş ve bu faaliyetlerin maliyetlerini düşürmüştür. Buna istinaden Arktik'e kıyıdaş olan devletler küresel ısınmanın sonuçlarını bir avantaj olarak değerlendirerek bölgeden sağlayacakları ekonomik faydalarını maksimize etme çabasına girişmişlerdir. Burada Arktik aktörlerinin belirtilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bölgeye ilişkin aktörler salt bölgeye kıyıdaş olan ve A 5 olarak tanımlanan Danimarka, Norveç, Kanada, ABD ve Rusya değildir. Bölgede yaşayan yerli halklar, Kuzey kutup dairesinde bulunan diğer devletler ve Arktik'i insanlığın ortak malı olarak görüp bölgede etkin olmak isteyen başka uluslararası aktörler de mevcuttur. Bu bağlamda Arktik bölgesinde bir kooperasyon platformu yaratmak için oluşturulan Arktik Konseyi'nde Arktik aktörlerinin tekrar tanımlanmasıyla İzlanda, Finlandiya ve İsveç de birer Arktik aktörü olarak karşımıza çıkmakta ve bu şekilde oluşan küme Arktik 8 olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra küresel bir aktör olma yolunda, Arktik'te ekonomik ve politik olarak varlık sürdürmek isteyen Çin, Güney Kore, Japonya ve Hindistan gibi devletler de Arktik Konseyi'nde mevcut olma çabasındadırlar. Ancak maksimum mevcudiyetleri Arktik Konseyi'nde ad hoc gözlemci statüsü ile sağlanabilmektedir.

Arktik bölgesi ile çıkar ilişkisi kurmuş olan bu aktörler deniz tabanından hidrokarbon kaynaklarının çıkarımı ve üretimi, balıkçılık, kısalmış deniz yolları aracılığıyla daha düşük maliyetli lojistik faaliyetler gibi alanlarda fayda sağlamak istemektedirler. Arktik'teki deniz buzunun erimesi neticesinde oluşan çevresel değişimle ortaya çıkan bu tablo sonucunda bölge devletleri bölge sularına olan sınırlarını genişletme politikaları sürdürmektedirler. Bu politikaların birbirine kıyıdaş ve komşu devletlerle örtüşmediği noktalarda da ihtilaflar vuku bulmaktadır. Kalkınma yolunda insan-doğa mücadelesinin olumlu ve olumsuz sonuçları, bu sonuçların yol açtığı değişimler, hem doğal bilimleri hem de sosyal bilimleri etkilemekte ve disiplinler arası çalışmalara neden olmaktadır. Bu etkileşim uluslararası politika disiplini de değişimlere neden olmaktadır.

Arktik, bünyesinde ekonomik, politik, ekolojik, coğrafi, beşeri, demografik ve hukuki birçok bileşeni barındıran başlı başına önemli bir coğrafyadır. Bu nedenle bölge politikaları ve bölgenin dinamikleri oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Bölgenin içinde bulunduğu bu çok yönlü dinamiklere istinaden tez konusu sınırlılıklar başlığı ile çevrelenmiştir. Buna göre tezde ilk bölümde küreselleşme ve çatışma çözümü teorileri tanımlanacaktır. İkinci bölümde ise gerek enerji hususundan kaynaklı gerekse bölgenin ekonomik açıdan sağladığı avantajlar ışığında devletlerin girdiği politik ihtilaflar neden sonuç ilişkisi içerisinde deterministik bir perspektifle incelenecektir. Son tahlilde ise, söz konusu ihtilafların küreselleşme ve çatışma çözümü teorileri ile hangi açılardan örtüşüp hangi açılardan yanlışlandığının analizi yapılacaktır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Arktik pek çok bileşeni ile oldukça geniş bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle tez içerisinde oluşturulan sınırlılık başlığının dışında kalan alanlar şu şekildedir:

- Arktik'teki çevresel bozulmalar ve iklim değişikliği
- Arktik'te yaşayan yerli halkların durumu ve geleceği
- Arktik'te Antarktik'e benzer bir uluslararası hukuki düzenlemenin olmayışı ve olası rejim önerileri
- Arktik coğrafyasının bakirliği
- Arktik coğrafyasındaki soyu tükenme tehlikesindeki canlı türlerinin durumu
- Arktik'in hukuki statüsü.

Bu bağlamda, bu çalışma aşağıda belirtilen hipotezleri temel almaktadır:

- Küreselleşmenin sacayaklarından biri olan sermaye akışı/ hareketi ile Arktik insanlığın ortak malı olmaktan çıkmıştır/ çıkmaktadır.
- Bir coğrafyada çıkar varsa bu çıkara ulaşmak isteyen aktörler vardır/ olacaktır.
- Devletlerin doğal kaynakları kullanımı, enerji arzını çeşitlendirme çabaları Arktik'te çatışmalara sebep olmaktadır.
- Daha çoğulcu bir çözüm yolu tercih edilmeksizin, Arktik'teki mevcut ihtilafların optimum, çoğulcu bir çözüme ulaşması mümkün değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK BAĞLAM

Bu bölümün amacı küreselleşme ve çatışma çözümü teorilerine ilişkin konuları, dinamikleri Arktik bölgesiyle ilişkili olarak belirtmek ve analiz etmektir. Bu bölümde Arktik bölgesinde çatışan egemenlik iddialarının belirli bir perspektife oturtulabilmesi ve analitik olarak incelenebilmesi amacıyla küreselleşme ve çatışma çözümü teorilerinden hareket edilmiştir. Bu bağlamda her iki teori de çok geniş ve çok boyutlu kapsamlarından özele inilerek, tez konusunun kapsamı ile yani Arktik bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Küreselleşme ve çatışma çözümüne dair teorileştirme çalışmalarında, çok disiplinliliğin bir sonucu olarak konsensüs sağlanamamasından dolayı, mevcut teoriler önce çok boyutlu olarak, akabinde de tez konusunun kapsamına girdiği spesifik bağlamlar şeklinde açıklanacaktır/ kritiksel olarak incelenecektir.

“Küreselleşmenin içine giren konular ekonomi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve sosyoloji gibi pek çok sosyal bilimin ilgi alanı içinde yer almakta, bu durum da küreselleşme çalışmalarının multidisipliner bir yapı içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu da küreselleşme üzerinde bilimsel çalışma yapmanın ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından değerlendirilecek olursa küreselleşme çalışmalarının bu disiplin içinde gerçekleştirilmesi en başta analiz seviyesi düzeyinde zorluk çıkarmaktadır. Uluslararası ilişkiler çalışmaları büyük ölçüde, uluslararası teşkilatlar yanında devleti ana aktör olarak kabul etme eğilimi gösterdiği için, küreselleşmeyi bu düzeyde incelemek çoğu zaman Çakmak’a göre yeterli gelmeyebilir.”² Onun söz konusu bu ifadesi tez konusu için de geçerlidir. Bu nedenle küreselleşmenin teorik tanımlamalarında, devlet dışı aktörler ve diğer parametrelerle küreselleşme, bir bütün olarak sistem düzeyinde incelenecektir.

Çatışma çözümü teorileri de yine küreselleşme gibi sosyoloji, psikoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi alanlarında kullanılan bir özellik arz etmektedir. Bu nedenle, çatışma çözümü teorileri de devlet ve sistem düzeyindeki çatışmaların dinamiklerini içerecek şekilde ve Arktik bölgesiyle ilintili olarak sınırlandırılacaktır. Bu bağlamda ilk olarak çatışmanın geniş yelpazede kavramsal tanımı, çatışma çözüm teknikleri, uluslararası boyutta çatışma ve

² Prof. Dr. Haydar Çakmak (edit.), *Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler*, Platin Yayınları, Ankara, 2007, s. 57.

çatışma çözümü dinamikleri ve son tahlilde de bölgesel düzeyde çatışmalar ve Arktik bölgesindeki çatışmaların çatışma çözümü teorileri ile ilişkisi incelenecektir.

1.1.Küreselleşme Teorileri

1.1.1.Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme, tanımlandığı alana bağlı olarak oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Küresel yönetim/yönetişim hem küreselleşme olarak adlandırılan sürecin bir parçası, hem de küreselleşmenin kendisine bir cevap olarak algılanır. Küreselleşmenin sınırlarının genişliğinin yarattığı belirsizlik ve teorik yorumlamaların çeşitliliği, küreselleşmeye ilişkin farklı okullardan gelen düşünce sistemlerinin ayrılmasını ve kavrama yönelik tanımlama çabalarını teşvik etmektedir.³ Küreselleşmenin teorileştirilmesi çabalarında da henüz bir konsensüs sağlanabilmiş değildir. Birbiri ile yarışan her tanım, teori bize sosyal, politik ve ekonomik gerçekliğin farklı bir yorumlamasını sunmaktadır. Böylece, küreselleşme kavramı ve teorileştirme, konseptin etrafında şekillenen çok sayıda yanlı, çeşitli ve çelişkili problematiklerdir. Küreselleşmeye ilişkin bilgilere bakış açısı nötr değildir, söz konusu bilgiler mevcut sosyal, tarihsel bağlamlara göre konumlandırılmıştır. Küreselleşmenin teorileştirilmesi politik ve normatif boyutlardan arındırılabilirlikçe genel-geçer bir özellik kazanabilir. Ancak buna rağmen küreselleşmenin çatışmacı ve determinist doğasına referanslar vermeden küreselleşme süreci hakkında konuşabilmek imkansızdır.⁴

Son yüzyılın son on yılında en çok anılan kavramlarından biri olan küreselleşme sözcüğü, günümüzde sadece ekonomik bir kavram olarak değil, içinde bulunduğumuz uluslararası sistemi tanımlamak için de kullanılmaktadır. Genel olarak dünyanın tek bir mekân olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci de tanımlayan küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması şeklinde değerlendirilmektedir.⁵

Küreselleşme ilk etapta ekonomi tabanlı bir kavramdır. Ekonomik alanda küreselleşme, bünyesinde; sermayenin, emek/işgücünün, hizmetlerin, malların hareket serbestisini barındırmaktadır.⁶ Bunun yanında çoğu kaynakta ekonomik tanımlamalar

³ Krş. Renate Mayntz, "Embedded Theorizing: Perspectives on Globalization and Global Governance", Politikwissenschaftliche Perspektiven, Stephan Bröckler (edit.), GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften 2008, ss. 93-116.

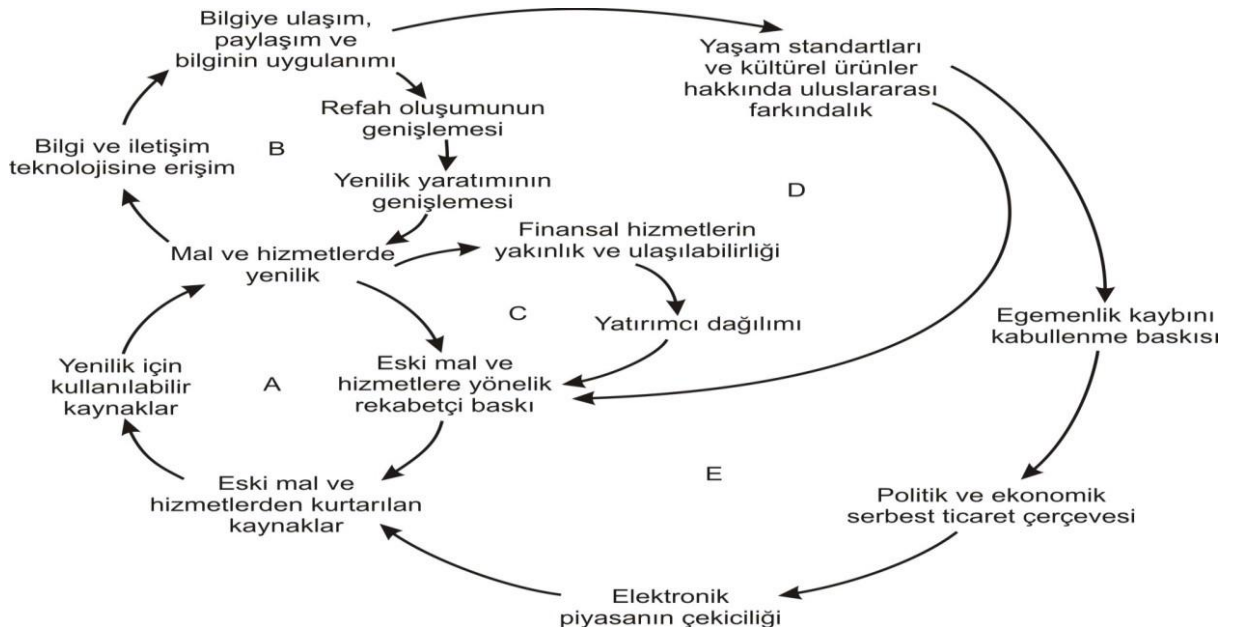
⁴ Krş. William I. Robinson, "Theories of Globalization", George Ritzer (edit.), *The Blackwell Companion to Globalization*, 3. Edition, Blackwell Publishing, Oxford, 2007, s. 126.

⁵ Krş. Dr. Ömer Köse, "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü", Sayıştay Dergisi, Sayı 49, Nisan-Haziran 2003, s. 149.

⁶ Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler IV. Sınıf Küreselleşme ve Türkiye dersi, 22.09.2010 tarihli ders notları, Kaynak: Prof. Dr. Harun Gümrükçü.

getirilmiş olmasına rağmen küreselleşmenin siyasi, sosyal, kültürel, enformatik ve teknolojik boyutları ve araçları da kavrama anlamını vermektedir.

“Küreselleşme” kavramı –bir siyasi, ekonomik süreç anlamında– üretimde gerçekleşen yapısal değişimlerin yanı sıra organizasyon ve teknoloji alanında da korkunç boyutlarda artan yenilikleri kapsamaktadır. Dünya çapındaki finans kapitalin genişlemesi ve gelişmesinde ve buna paralel olarak sirkülasyonunda nefes kesici süreçler gözlenmekte, mal ve hizmet ticaretinde hızlı bir hareketlilik izlenmektedir. Dünya çapındaki çok yönlü ve köklü değişimleri daha iyi anlamak ve analiz etmek için küreselleşme öncelikle akümülyasyon rejiminin ve düzenleme biçimlerinin yapısal dönüşümünün açık ve çelişkili bir süreci olarak ele alınmaktadır. Küreselleşme “bir tür uzaktan etkidir. Kendi başına bir süreç değil, sık sık birbirleriyle çelişkiye düşen; çatışmaları, dışlanmaları ve yeni toplumsal katmanların oluşumunu kendine çeken birçok olayın kompleks bir karışımıdır.”⁷

Şekil 1.1 Küreselleşme Döngüsü

Kaynak: Nicholas C. Georgantzas ve Evangelos Katsamakos ve Dominik Solowiej, “Giddens’ Globalization: Exploring Dynamic Implications”, 27th International Conference of the System Dynamics Society, USA, 2009, s.4.⁸

Küreselleşmeden hem bir süreci hem de bir söylemi anlamak gerekmektedir. Politik ekonomik süreç olarak küreselleşme; üretimde finans ve yatırım hareketlerinde, çok hızlı

⁷ Krş. Harun Gümrükçü, *Küreselleşme, Türkiye ve Avrupa Yükseköğrenim Alanı*, Avrupa Türkiye Araştırmaları Enstitüsü ATA, Hamburg/ İstanbul, Mart 2005, s. 19.

⁸ **İleten:** Prof. Dr. Ahmet İncekara & Arş.Gör. Mesut Savrul, “Küreselleşme Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 61, Sayı 2, 2011.

artan ticarete ve teknolojik gelişmelerdeki yapısal değişiklikleri kapsamaktadır. Söylem olarak ise, günümüzde gerçekleşen yapısal değişimleri açıklamaya hizmet etmektedir. Bu arada küreselleşme kavramı etrafında yeni bir söylem düzeni, bir söylemsel yapı oluşmaktadır.⁹ Tanımlanan bu süreçler, bir ağ örgüsü gibi iç içe geçmiş dünyadan, devletsiz bir dünya toplumuna giden ve böylece kültürel farklılıkların eşitlendiği ve devletlerin (sözde) özdeşliğinin sağlandığı bir yolu ifade eden “küreselleşme” sözcüğü altında tanımlanmaktadır. Giddens’e göre bu bağlamda “*mekan ve zamanın dönüşümü*” söz konusudur. İşaret edilen değişim ve yeniden şekillendirme süreçleri bu sırada iki farklı olguyla yakından ilgilidir: Etki alanı (veya genişleme) ve yoğunluk (veya derinleşme). Küreselleşme kapsamında yapılan açıklamalar, sosyal ve politik süreçlerin gerçekleştiği sınırlı mekan olarak ulusal devletin hizmet ettiği ve onların da bu temelde dünyayı açıklamış oldukları veya açıkladıkları (eski) politik konsept ve teoremlerin sarsılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁰

Küreselleşmenin daha iyi anlaşılabilmesi için kavramın türevlerine ve farklarına vurgu yapılması gerekmektedir. Globalizm, dünya piyasasının politik eylemi geri plana atmasına ve onun yerine geçmesine yarayan ideolojik bileşenleri ifade etmektedir. Globalite, toplumların tek başlarına ve içlerine kapanmış varlıklar olarak var olamayacakları, hiçbir ülke ya da toplumsal grubun birbirine karşı kendini kapatarak soyutlayamayacağı bir dünya anlayışını öngörmektedir. Eğer globalite veya globallik durumu daha önce gerçekleşmiş olsaydı, içinde yerel, bölgesel veya ulusal hiçbir toplumun varlığını devam ettiremeyeceği bir dünya toplumunun oluşmuş olacağı varsayımında bulunmaktadır. Aynı şekilde, bu durumda insanların “*dünyaya karşı yükümlülüklerini bir bütün olarak üstlenmek, yerküreyle ilgili tüm değerleri benimsemek zorunda kalacaklarına*” işaret edilmektedir. Son olarak küreselleşme (globalleşme) ise, hem “*belli bir zaman dilimindeki tarihsel değişimlerin toplamı olarak*” görülebileceği gibi hem de ekonomik, politik ve kültürel mekanizmaların yatay ağ örgüsü biçiminde yeni yönetim sistemleri oluşturmak amacıyla ulusal bağlarından çözüldüğü çelişkili, karmaşık bir süreç olarak kavramak mümkündür. Altvater/ Mahnkopf da globalleşme ve globalite arasında ikili bir ayırım yapmaktadır. Bu iki yazar globalleşmeyi “*ulusal sermayelerin ulusal sınırlar üzerinden dışarı akmasının ve dünya piyasasının salt varlığının çok ötesinde, toplumsal parçalanma yoluyla toplumsal şekillenme*” olarak görmektedirler. Globalleşmeyi sürece, globaliteyi ise duruma ilişkin kavramlar olarak kullanmakta ve bu sırada ikincisinin hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar. Çünkü “*sermayenin globalleşmesi kaçınılmaz bir biçimde iplerini*

⁹ Krş. Harun Gümrükçü, s. 5.

¹⁰ Krş. Harun Gümrükçü, s. 5.

koparmakta ve bu sırada zaman ve mekanlara dair tüm sosyal ve tarih içinde gelişen ölçüleri hızlanma ve yayılma yoluyla aşağılamaktadır.¹¹

Robinson, küreselleşme çalışmalarının esas olarak, dört çeşit fenomen üzerinden yükseldiğini ifade etmektedir:

1. Yeni üretim, finans, tüketim sistemleri ve dünya çapında ekonomik entegrasyon sistemleri ile globalleşmiş bir ekonominin ortaya çıkışı
2. Yeni transnasyonel ya da küresel ekonomik süreçler ve akımlar, küresel kültür(ler) düşüncesi
3. Küresel politik süreçler, yeni transnasyonel kurumların ortaya çıkışı ve beraberinde küresel yönetişimin ve çeşitli sınıf yapılarının yayılması
4. Ulus aşırı göçün, kimliklerin ve toplumların yeni yapılarını içeren, dünyada daha öncesinde emsali görülmemiş çok boyutlu insan hareketleri¹²

Genel olarak küreselleşmenin temel parametreleri ise; “karşılıklı bağımlılık”, “ulus-ötesileşme”, “krizler çağı”, “çok parçalılık ve heterojenlik” tir. Bu kavramları kısaca açıklamak konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Karşılıklı Bağımlılık;

Bilginin, metanın, enformasyonun, finansın, sermayenin, kültürel ürünlerin, imajların izole bir varoluşun da ötesinde yer küre boyunca sınırsızca yayılmasıdır. Nitekim, Karl Marx da karşıt olmasına rağmen Komünist Manifesto isimli kitabında karşılıklı bağımlılığın kaçınılmaz olduğuna “*Yerel ve ulusal düzeyde kendine yeterlilikten vazgeçen uluslar, evrensel olarak karşılıklı bağımlılığı benimser.*” İbaresıyla işaret etmiştir.¹³

Ulus-Ötesileşme

Başta ekonomiler olmak üzere uluslar-üstü ya da ulus aşırı işleyiş, mekanizma ve kurumsallaşmaların ortaya çıkışıdır. Buna özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra rastlanmıştır.

Çok Parçalılık ve Heterojenlik;

Küreselleşme genelde dünya ölçeğinde bütünleşmeyi, homojenliği sağlamasıyla anılıyor olmasına rağmen salt bunları içermez. Bütünleşme kadar parçalanmanın, homojenlik kadar heterojenliğin, benzerlik kadar farklılaşmaların da oluşması sürecin çelişkilerini ortaya koymaktadır.¹⁴ Burada homojenlik- heterojenlik hususunda teorik perspektif farkını ortaya koymak açısından Waltz’un görüşleriyle kıyaslama yapmak aydınlatıcı olacaktır: Waltz,

¹¹ Krş. A.g.e. ss. 20-21.

¹² Krş. William I. Robinson, s. 125.

¹³ Krş. Ömer Köse, s. 151.

¹⁴ Krş. Bülent Şen, “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2008, Sayı 18, ss. 147-162.

globalizasyonun karşılıklı bağımlılık olduğunu ve bu yolla, globalizasyonun aynı zamanda ücretlerin, ürünlerin, faiz oranlarının vb. homojenleşmesi anlamına geleceğini düşünmektedir.¹⁵ Krizler çağı; artık dünya ölçeğinde işleyen ekonomi sonucu oluşan sert rekabet ortamında ekonomik dengelerin oldukça kırılgan ve korumasız bir hale gelmesi sonucu ortaya çıkan bir parametredir.¹⁶ Bunun örneklerini geçtiğimiz yüz yılın başlarındaki 1929 Büyük Buhran'la ya da yaklaşık yüz yıl sonrası ve bize en yakın olan 2008 Krizi ile açıklamak mümkündür.

Küreselleşme olarak nitelendirilen çok genel kavramlaştırma içinde, yenilikçi doğası ve benzemezliğine vurgu yapan görüşlerin olumlu ve iyimser yorumlarına tanık olunmaktadır. Bu açıklamalarda küreselleşmeden bir *süreç, olgu, söylem ve teorik inşaa* olarak farklı biçimlerde bahsedildiği belirtilebilir. Eleştirel tutum alanlar için ise *sermayenin söylemi, kapitalist mit, ideoloji, yeni-liberalizm, yeni sömürgecilik* gibi olumsuz değer yüklü ve özellikle de kapitalizm ile yapışık kökenine vurgu yapan değerlendirmelere konu olmuştur. Böylece birbirinden çok farklı, bambaşka unsurların ve değişkenlerin öne çıkarıldığı küreselleşme izahları ve bunun uzantısı olan düşünce ürünlerine rastlanılmaktadır.¹⁷ Küreselleşme nosyonunu yukarıda anıldığı gibi eleştirel ve karşıt bir pozisyonla inceleyen yaklaşımlar Marksist, emperyalist ve ulus-devletin zarar göreceği kanısıyla yola çıkan kimi ulusalcı teorilerdir. Bu yöndeki yaklaşımlar küresel bakış açısını savunanları, kapital ve Pazar mantığının dünyanın bütün bölgelerine yayılmasını empoze ettiği gerekçesiyle suçlamaktadırlar.¹⁸

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihi Gelişimi

Genel bir anlamsal çerçeve sunmak adına, küreselleşmenin gelişimine ilişkin kısa bir özet vermek açıklayıcı olacaktır. Globalist teorilerin ortak özellikleri tarihsel analizlere çok önem vermeleridir. Globalistlere göre sistemin tarihsel evrimini dikkate almadan bugünkü durumu anlamak olanaklı değildir. Yani günümüz olayları ancak tarihsel bir perspektiften bakınca anlaşılır. Sistemin temel özelliği ise, kapitalist işleyişe sahip oluşudur. Kapitalist dünya sistemi bugüne kadar, tarihsel gelişim içinde XVI. Yüzyıldan başlayarak gelmiştir ve devlet, toplum davranışlarını belirleyen önemli bir unsurdur.¹⁹

¹⁵ **İleten:** Erin Fitzpatrick, "The Globalization of Democracy Building: A Polyarchic Dilemma", 2003, <http://www.freewebs.com/ekfitzy/Theories%20of%20Globalization.doc>, (13.05.2013)

¹⁶ Küreselleşmenin temel parametreleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Şen.

¹⁷ Krş. Bülent Şen, ss. 8-12.

¹⁸ Krş. Douglas Kellner, "Theorizing Globalization", <http://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/theoryglob.htm>, (13.01.2013).

¹⁹ Krş. Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Marmara Kitap Merkezi, 5. Baskı, Bursa, 2008, s. 263.

Küreselleşme tarihini, ilk çağlardan Asur, Pers, Helen ve Roma İmparatorluklarına, orta çağlardan Bizans ve İslam İmparatorluklarına kadar götüren görüşler bulunmaktadır. Ancak bu dönemlerde küreselleşme kavramının içerdiği siyasal boyutun dışında kalan ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda kayda değer bir bütünleşmeden söz etmek olanaklı görünmemektedir.²⁰ Nitekim, küreselleşmenin dünyanın birçok bölgesinde etkileri görülmüştür. Küreselleşme dalgalarına bakacak olursak birçok yazar ve düşünür çeşitli dönemlere ayırmakta ve küreselleşmenin orjinini farklı tarihlere dayandırmaktadırlar. Ancak genel hatlarıyla küreselleşme dalgaları 3 dönem olarak meydana geldiği ortak görüş olarak kabul görmektedir. Bu dönemler:

- 1. küreselleşme dalgası (1870–1914)
- 2. küreselleşme dalgası (1944- 1970)
- 3. küreselleşme dalgası (1989 – günümüz)²¹

Küreselleşmenin birinci dönemi 1870’den sonra başlayıp, 1890’larda kurumsallaşmıştır. Küreselleşmeyi 1870’den başlatan görüşlerin temelinde ve bu yayılmanın ardında sanayi devrimi bulunmaktadır.²² Dünya gayri sâfi hâsilasının bir kısmı olarak ifade edilen uluslararası ticaret, 19. Yüzyıl sonunda, 20. Yüzyılın sonundaki kadar büyüktü. Gerçekten de o dönemde dünyanın en önde gelen imparatorluk gücü olan İngiltere, ticarete, ABD’nin de içinde bulunduğu günümüz devletlerinden daha bağımlıydı. Bu dönem ayrıca 1870 ve 1910 arasında zirve yapan ciddî sınır ötesi göç hareketleriyle karakterize ediliyordu. ABD’ye göç, 19. Yüzyıl’ın ortalarından itibaren temel olarak Almanya ve İrlanda, fakat bunların yanında Hollanda, İspanya, İtalya, İskandinav ülkeleri ve Doğu Avrupa’dan gelmek üzere istikrarlı bir biçimde artmıştır. Kanada, Avustralya ve Güney Afrika da Avrupa’nın en fakir bölgelerinden ve Asya’nın bazı kısımlarından büyük miktarda göç çekmiştir.²³ O zamanlar yaşlı kıta Avrupa ve hatta Hindistan ve Çin göç veren bölgelerdi. Bu dönem içinde sadece Avrupa’dan yaklaşık 36 milyon insan ABD’ye göç etmiş; ayrıca Latin Amerika’ya, Avustralya’ya ve Yeni Zelanda’ya gidenler de olmuştu. Asya’dan göç edenlerin sayısı 50 milyondan fazlaydı ve Avrupalı göçmenlerin sayısını aşıyordu. Göçmenlerin sayısı o zamanki dünya nüfusuyla kıyaslandığında göç oranının yaklaşık %5 olduğu görülmektedir. Bu dönemlerin “yüksek bir uluslararasılaşma düzeyine ulaşmış” oldukları saptamasını yapan

Ömer Köse, s.2.

²¹ Krş. Anders Johnson, “Three Waves of Globalization”, <http://www.nordregio.se/en/Metameny/About-Nordregio/Journal-of-Nordregio/2008/Journal-of-Nordregio-no-1-2008/The-Three-Waves-of-Globalisation/>, (15.06.2013).

²² Krş. Kenan Taşçı ve Erkan Demirbaş, “Küreselleşme Sürecinde Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış 2011, Cilt 2, Sayı 2, ss. 5-6.

²³ Krş. Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, (Çev: Nasuh Uslu, Haluk Özdemir), Adres Yayınları, Ankara, 2013, ss. 25-26.

Hübner'e hak vermek gerekir.²⁴ Bu durum sermayenin tüm işlevsel biçimleri için geçerlidir. “Tek istisna, 1870-1914 döneminde günümüzün globalleşme sürecinde olduğundan daha yüksek bir açıklık düzeyine ulaşan ve böylelikle uluslararasılaşma sürecinin daha büyük ölçüde taşıyıcısı olan iş gücü piyasalarıdır.”²⁵ Bu nispeten hızlı mal, sermâye ve insan hareketleri daha sonra, özellikle buhar gücüne dayalı gemicilik, demiryollarının yaygınlaşması ve telgrafın icadı ve ticarî kullanıma açılması gibi taşımacılık ve iletişim alanlarındaki teknolojik gelişmeler tarafından kolaylaştırılmıştır. Bu gelişmeler 19. Yüzyılı, insan toplumunun gerçek anlamda ilk evrensel çağı yapmıştır. Ancak, serbest ticaretin altın çağı'nı sona erdirerek ekonomik milliyetçiliğe dönüş ve göçe karşı tepkilere yol açan Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, Scholte'nin “başlangıç küreselleşmesi” olarak adlandırdığı bu dönem âniden sona ermiştir.²⁶

19. yüzyılın sonlarından 1914'lere kadar geçen dönemde, küreselleşmenin, özellikle iktisadi anlamda, oldukça ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu dönemde, uluslararası ticaretin önündeki engel ve tarifeler yok denecek seviyelere gerilemiş, küresel piyasaların entegrasyonu derinleşmiş, ulaşım maliyetleri ve uluslararası alanda kişilerin serbest dolaşımı önündeki kısıtlamalar en düşük seviyelere inmiştir. Küreselleşme lehinde gelişen bu hava, 1914'lerden 1945-50'lere kadar süren evre içerisinde ise tersine dönmüştür. I. Dünya Savaşı ile başlayan, Büyük Bunalım ile devam eden ve II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile sona eren bu dönem, küreselleşme dinamiklerinin ve global entegrasyon akımlarının ciddi bir biçimde sekteye uğradığı bir dönemdir. Siyasi anlamda aşırı-milliyetçilik, iktisadi anlamda korumacılık ve kendi kendine yeterlilik türündeki eğilimler bu dönemin tipik özellikleridir.²⁷ İkinci dünya savaşı sonrası dünya ekonomisinin yönetimi ve olası bir yeni büyük depresyonun önlenmesi için pek çok uluslararası örgüt kurulmuştur. IMF, Dünya Bankası, GATT bunların en önemlileri olarak dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte ülkelerin söz konusu kuruluşlardan bağımsız hareket etmeleri zorlaşmış, ülkeler genişlemekte olan sürece dahil olmuşlardır. Küreselleşmenin pek çok alanda etkilerini hızla ortaya çıkarıyor olması küresel işbirliğini her zamankinden daha fazla zorunlu kılmıştır/kılmaktadır.²⁸ II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımı onarmak üzere 1944'de kurulan Dünya Bankası ve IMF'nin küreselleşmenin gelişmesinde rol oynayan temel kurumlar olduğu görülmektedir. Küresel sermayenin hareketini engelleyecek, pazara, işgücüne ve doğal kaynaklara erişmesine engel

²⁴ Krş. Hübner, K., (1998): Der Globalisierungskomplex: Grenzenlose Ökonomie-grenzenlose Politik?, Berlin : Ed. Sigma, Forschung aus der Hans-Böckler-Stifung, **İleten**: Harun Gümrükçü, s. 39.

²⁵ Krş. Harun Gümrükçü, s.39.

²⁶ Krş. Andrew Heywood, ss. 25-26.

²⁷ Krş. Fırat Bayar, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf>, (11.06.2013).

²⁸ Krş. Kenan Taşçı ve Erkan Demirbaş, ss. 5-6.

olacak unsurları ortadan kaldırma işini küresel düzeyde Bretton Woods kuruluşları gerçekleştirmiştir.²⁹ Ulusal finans piyasaları bu temelde ayrıca diğer finans piyasaları ile de birleşmektedir. Bu entegrasyon “sadece gelişmiş kapitalist çekirdek ekonomiler arasında değil, aynı zamanda giderek artan ölçüde bu çekirdek ve birçok diğer ekonomiler arasındaki ilişkilerde de” gerçekleşmektedir. Bu işlev dönüşümü sürecinde özellikle Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası para kurumları stratejik önem kazanmışlar ve uluslararası ekonomi politikalarının temel aktörleri olmuşlardır. Bu aktörler Uluslararası Kredi Bankasıyla işbirliği içinde doğrudan veya dolaylı biçimde para ve sermaye piyasalarının uluslararası liberalleşmesi üzerinde etkide bulunmaktadır. Para ve sermaye piyasaları ekonomik küreselleşmeyi açık biçimde gösteren örneklerdir ve bunlar “yeni liberal küreselleşmecilerin ve liberalleşmecilerin merkezi politik faaliyet alanlarını” temsil etmektedirler.³⁰

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulus devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikaları ile şekillenen 1914-1970 ara döneminden sonra dünya ölçeğinde yeni bir küreselleşme dönemine girildiği görülmektedir. Uluslararası sermaye hareketlerinin artan akışkanlığı yeni küreselleşme evresinin de belirleyici özelliği olarak karşımızda durmaktadır.³¹ 1980’li yıllarda ise bilgi, iletişim ve benzeri alanlardaki teknolojik gelişmeler ve üretimin önündeki engellerin kalkmasıyla büyük değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde bu gelişmelerin etkisiyle uygulamaya konulan de-regülasyon politikaları, pek çok firmanın faaliyetlerini ulusal düzeyden uluslararası boyuta taşımasına yol açmıştır. Bu durum bir taraftan çok uluslu şirketlerin birbirleriyle rekabet etmelerine yol açarken diğer taraftan çok uluslu şirketlerin birbirleriyle işbirliği yapmalarına ve dünyanın küresel bir pazar haline gelmesine yol açmıştır.³² Bu dönemde ekonomik anlamda, uluslararası ticaret hacmi ve uluslararası sermaye akımlarının hızı daha önceden eşi görülmemiş seviyelere erişmiş, küresel üretim süreçleri büyük bir dönüşüm yaşamıştır.³³ 1970’li yılların başlarından itibaren, hem kur farkları üzerinden yeni kâr ve sermaye birikim imkânlarının belirmesi hem de büyük çaplı sermaye hareketleri üzerindeki legal engellerin kaldırılması, finansal küreselleşme süreçlerini hızlandırmış ve küresel ekonomi politik sistemin ana parametrelerini köklü bir dönüşüme uğratmıştır.³⁴

Nihayetinde, Sovyetler Birliği’nin dağılarak cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin 1980’lerin sonları ve 1990’ların başlarında

²⁹ Krş. Kemal Cebeci, “Küreselleşme Bağlamında Ulus-devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 71, ss. 8-10.

³⁰ Krş. Harun Gümrükçü, s. 28.

³¹ Krş. Erinç Yeldan, “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Praksis Dergisi*, Yaz 2002, ss. 3-6.

³² Krş. Kenan Taşçı ve Erkan Demirbaş, ss. 5-6.

³³ Krş. Fırat Bayar, ss. 1- 3.

³⁴ Krş. Sadık Ünay, “IMF ve Küresel Misyon Arayışı”, *SETA Analiz*, Sayı: 13, Ekim 2009, ss. 4-5.

sosyalist sistemleri terk ederek parlamenter sisteme ve serbest piyasa ekonomisine geçmeleri, demir perdenin kalkması ve ülkelerin birbirleriyle daha üst seviyede ilişki kurma olanağına sahip olmaları sonucunda³⁵ küreselleşme süreci tam anlamıyla dünya ölçeğine yayılabilmektedir. Berlin Duvarı'nın 1989 yılında çöküşünün ardından, 1990'lı yıllardan itibaren hemen her alanda daha da sıkça bu kavram ile karşılaşmıştır. Denilebilir ki demir perdenin yıkılması ile dünya ölçeğine yayılan küresel ölçekli piyasa ekonomisi ile kavram tam manasıyla kendisini bulmuştur.

1.1.3.Küreselleşmeye İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Küreselleşme kavramına dair en genel bilgiler yukarıda bahsedildiği temeller üzerineyken, daha spesifik bir kapsamda, küreselleşmeye ilişkin teorileştirme, kategorize etme çalışmaları konuyla ilgilenen bir çok akademisyen ve araştırmacı tarafından küreselleşmenin belli parametrelerine ve ilgilenilen disipline göre yürütülmektedir. Araştırmacılar küreselleşmeye ilişkin teorik altyapıyı sosyolojik, iktisadi, politik sacayaklarına sahip, hemen hemen ortak ayrıştırmalar üzerine kurmuşlardır. Bu bağlamda Robinson, Sklair, Appadurai, Giddens, Wallerstein, Waltz gibi uzmanların küreselleşme boyutları ve şablonları önemlidir. Sklair'in küreselleşme teorilerini kategorize ettiği dört başlık şu şekildedir:

- ✓ Dünya Sistemleri Yaklaşımı
- ✓ Global Kültür Yaklaşımı
- ✓ Global Toplum Yaklaşımı
- ✓ Global Kapitalizm Modeli³⁶

Robinson'un teorik kategorizasyonu:

- ✓ Küresel Kapitalizm Teorileri
- ✓ Network Toplumu (Teknolojici Yaklaşım)
- ✓ Zaman ve Mekân Boyutunda Küreselleşme Teorileri
- ✓ Transnasyonalizm Teorileri
- ✓ Modernite, Postmodernite Teorileri ve Küreselleşme
- ✓ Global Kültür Teorileri³⁷

Giddens küreselleşmeye ilişkin dört boyutu ele almıştır:

- ✓ Kapitalist Dünya Ekonomisi
- ✓ Ulus-devlet Sistemi

³⁵ Krş. Haydar Çakmak, s. 52.

³⁶ Krş. Leslie Sklair, "Competing Conceptions of Globalization", Journal of World-Systems Research, volume 2, Summer 1999, ss. 143-163.

³⁷ Krş. Bkz. William I. Robinson.

- ✓ Dünya Askeri Ordusu
- ✓ Uluslararası İşbölümü³⁸

Appdurai küreselleşmenin beş boyutuna vurgu yapmıştır:

- ✓ Etnospaces (Etnik Alanlar)
- ✓ Mediaspaces (Medya Alanları)
- ✓ Ideospaces (İdeoloji Alanları)
- ✓ Technospaces (Teknoloji Alanları)
- ✓ Financespaces (Sermaye Alanları)³⁹

Nitekim tezin konusu olan Arktik bölgesindeki egemenlik ihtilaflarının temelini ekonomi temelli oluşu, teorik çalışma safhasının küreselleşmenin ekonomik boyutları ile sınırlandırılmasını, bu bağlamla spesifik olarak ilişkilendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, küreselleşme teorilerinin ekonomik boyutları hakkında derinleşilecektir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan günümüzde gerçekleşen yapısal değişiklikler, ilişkilerde köktenci genişlemelere yol açmaktadır. Bu gelişme coğrafi ve sosyal mekandan bağımsız ve bir kopuş biçiminde gerçekleşmektedir. Bu değişim süreçleriyle hem çok katmanlı toplumsal yapılar hem de farklı bölgeler birbirleriyle dünya ölçeğinde birleşmektedir. Dünya çapındaki ilişkilerin yoğunlaşması anlamındaki ekonomik küreselleşme, günümüzdeki aşamada yeni bir niteliğe ulaşmıştır. Bu sürecin gelişmesine esas olarak bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler ve bunların hızla geliştirilmesi ve sınır ötesi büyük çaplı ticari faaliyetlerdeki maliyetlerin önemli boyutlarda düşmesi de katkıda bulunmaktadır.⁴⁰ Ayrıca uluslararası iktisadi ilişkilerin daha da liberalleşmesi de küreselleşmeye bu anlamda katkıda bulunmaktadır. Küresel ölçekte davranış veya eylem, yeryüzünü, insani eylemin ilişki noktası olarak görür. Bu temel üzerinde dünya çapında bir üretim ve iktisat üssü (mekanı) ortaya çıkmaktadır ki, bu (küresel) üs içinde işletmelerin yanı sıra ulusal ve bölgesel üsler de rekabet halinde bulunmakta ve fakat aynı zamanda dünya piyasası da ulusal ekonomi politikası ve toplumsal politika için giderek belirleyici hale gelmektedir.⁴¹

³⁸ Krş. Anthony Giddens, "The Consequences of Modernity", David Held ve Anthony McGrew (edit.), *The Global Transformations Reader*, Polity Press, Cambridge, 2000.

³⁹ Krş. Arjun Appadurai, "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy", David Held ve Anthony McGrew, *The Global Transformations Reader*, Polity Press, Cambridge, 2000.

⁴⁰ 1930 yılında bir uçak yolcusunun bir mil mesafe için ortalama uçuş maliyeti (90'ların dolar kuru üzerinden) 0,68 ABD doları tutarken 90'lı yılların başında bu maliyet 0,11 dolara düşmüştür. Aynı şekilde Atlantik ötesi telefon görüşmelerinde de son derece büyük bir maliyet düşüşü gerçekleşmiştir. 30'lu yıllarda üç dakikalık bir görüşme için yaklaşık 245 ABD Doları ödenirken, bugün Amerika'yla aynı süre görüşme için 0,60 dolardan biraz daha fazla ücret ödenmektedir.

⁴¹ Bkz. Harun Gümrükçü, ss. 18-27.

Çoğu globalizasyon teorisyeni, ulus-devletlerin global analizlerin tek ve en önemli aktörü olmadığını kanıksamıştır. Hatta çoğu ulus-devletin, medya, transnasyonal şirketler, insan hakları, global çevresel sorumluluk, demokrasi gibi sosyal hareketler gibi diğer global argümanlardan daha az öneme haiz olduğunu ifade etmektedir.

Sklair'e göre, küreselleşmeyle ilgilenen araştırmacılar iki fenomen üzerinde odaklanmışlardır:

1. Transnasyonal şirketler sermaye ve üretimin küreselleşmesine olanak sağlamıştır.
2. Transnasyonal şirketlerin global ölçekteki yapılarının medya, transnasyonal reklam ajansları gibi belirli araçlarla global düzeyde tüketim, kültür ve tüketicilik ideolojisini değiştirmesi.

Sklair, transnasyonal pratikler konseptine dayalı olan bir Global Kapitalist Sistem Modeli'ni önermiştir. Bu transnasyonal pratikler devlet dışı aktörler ve sınır ötesi aktörlerdir. Bu model analitik olarak üç kümeye ayrılır: *ekonomik pratikler*, *kültürel-ideolojik pratikler*, *politik pratikler*. Bu pratikler temelde büyük kurumlar tarafında karakterize edilir. Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ekonomik transnasyonal pratikler için en önemli kurumlardır. Politik ulus-ötesi pratikler için Transnasyonal Kapitalist Sınıf (Transnational Capitalist Class) ve kültürel-ideolojik pratikler için de tüketiciliğin kültürel ideolojisi önemlidir. Global kapitalist modelin ilgilendiği husus ise, "Transnasyonal kapitalist sınıflar ve tüketimin kültürel ideolojisi, ÇUŞ'lar tarafından bir küresel kapitalizm çerçevesinde nasıl etkin bir hale getirilir?" sorusudur. Dünya Sistemi Modeli ise, politik ve kültürel faktörleri minimize etme yoluyla daha ekonomici olma eğilimdedir. Nitekim, hep ekonomik açıdan yorumlama dünya sistemi modelini realist yaklaşıma daha yakın gösterir.⁴²

Küreselleşme kavramı ile ifade edilen sürecin, "sermayenin uluslararasılaştırılmasının yeni bir aşaması" olarak yeniden kavramsallaştırılması gereklidir. Böyle bir kavramsallaştırma iki açıdan önemlidir:

1. Uluslararasılaşan şeyin "sermaye" olduğu vurgusu, küreselleşmenin "sadece kapitalist sınıfa ait bir enternasyonalizm" olduğuna işaret eder.
2. Uluslararasılaştırma kavramı, sermaye birikimi sürecinde ulusal ölçeklerin ve dolayısıyla mekânsal farklılaşmaların önemini koruduğunu ima eder.⁴³

Teoride, gelişmekte olan ülkelerin sırasıyla izlediği evreler, geleneksel tarım ekonomisinin ihracat tarım ekonomisine evrilmesiyle başlar. Doğal kaynakların kullanımının getirdiği karla endüstrileşme artar. Zenginlik uzun vadede istikrarla devam ettikçe yatırımlar ve lokal ekonomiler büyür. Nihayetinde, bir ülke karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu bir mal(lar) ya da hizmeti(leri) bulur ve bu serbest dünya ticaretinin bir parçası haline getirilir.

⁴² Krş. Leslie Sklair, ss. 143-163.

⁴³ Krş. Şebnem Oğuz, "Sermayenin Uluslararasılaşması Sürecinde Mekânsal Farklılaşmalar ve Devletin Dönüşümü", s.1, http://www.psr.kkk.metu.edu.tr/profiles/Sermayenin_Uluslararasılaşması.pdf, (23.02.2013).

Böylelikle globalizasyon süreci adeta durdurulamaz doğal bir eylem sürecine dönüşür.⁴⁴ Gelişmiş ülkelerin kendi ekonomik yörüngelerinde ilgilendikleri kadarıyla ise, iç pazarın büyümesi, dış pazarın büyümesi ile oldukça güçlü bir bağ ile bağlıdır. Uluslararasılaşmanın en itici temel gücü ÇUŞ'ların aktiviteleridir. Uluslararasılaşma süreci, benzer ürünlerin tüm dünyada satıldığı pazarların, küresel ölçekteki finans kaynaklarının, çok geniş çeşitlilikteki araştırma geliştirme faaliyetlerinin dünya çapında oluşturulan yönetim/yönetişim sistemlerinin süreçleridir. Kapitalizmin eski Komünist Blok ve 3. Dünya ülkelerine girmesiyle, ticaret ve uluslararası yatırımlar büyümenin motoru ve bir kar kaynağı olarak artmıştır. Sonuç ise, yeni bir uluslararası iş bölümünün⁴⁵ ortaya çıkışı ve büyük ekonomik bloklar (Kuzey Amerika, Avrupa, Doğu Asya) arasında rekabet ve gelişmiş kapitalist devletlerin stratejik ve güvenlik çıkarlarını yeniden tanımlamaları gereksinimi olmuştur.⁴⁶

Uzun vadeli ve büyük ölçekli doğasına vurgu yapılan kapitalizm süreci, küreselleşme ve küresel ekonomik yapı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Global kapitalizm teorileri küreselleşmeyi, evirilen dünya kapitalist sisteminin yeni bir aşaması olarak yorumlama eğilimdedirler. (Böylelikle bu teorisyenler “kapitalist küreselleşme”den bahsetme eğilimindedirler.) Dönemsel değişim, dünya ekonomisinden global ekonomiye geçiş şeklinde gerçekleşmiştir. Bir önceki evrede her devlet finans ve ticaret aracılığıyla diğer entegre uluslararası pazarlar arasında bağlantı kuruyordu. Ancak dünya kapitalizminin içerdiği bu yeni çok uluslu aşama, üretim sürecinin kendisinin küreselleşmesini içermektedir.⁴⁷

Global kapitalizm tezinin diğer varyasyonları ise, sistemin değişmeyen, sabit bir yapı taşı olan Ulus-devletler Sistemi ya da Devletlerarası Sistem üzerinedir. Öyle ki, devletler ve ulusal ekonomilerin, ulus-ötesi sosyal güç ve kurumlar aracılığıyla nasıl sınır aşan bir network oluşturduklarına odaklanır. Araştırmacıların dünyadaki güç yapısı ve global kapitalizmin perspektifindeki değişimleri açıklamada Gramsci'nin görüşlerine başvurduklarından dolayı, bu yaklaşım uluslararası ilişkilerde Neo- Gramsciyen Okul olarak bilinir.⁴⁸

⁴⁴ Krş. Kip Wallen, Lehigh University, High-Speed Globalization: Abandoning Protectionism and Promoting Specialization, Athgo International Washington DC Symposium, 2006, s.3.

⁴⁵ Uluslararası İş Bölümü kavramı Wallerstein'in küreselleşme parametrelerinden birini teşkil etmektedir. Wallerstein, dünya kapitalist ekonomilerinin, endüstriyel üretim, sermaye birikimi ve uluslararası Pazar ilişkileri açısından küresel olarak tek bir kapitalist dünya toplumuna doğru ilerlemekte olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda da küreselleşme olgusu kapitalist ekonomik sistemin işleyişine bağlı olarak incelemeye çalışmaktadır. Wallerstein, küreselleşmenin kapitalist sermayenin sınır tanımayan yayılmacılığının ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası iş bölümünün bir yansıması olarak görmektedir. Küresel dönüşümler sermayenin sürekli genişlemek istemesinin bir sonucudur. **Kaynak:** Yeni Dünya Düzeni Arayışları: Küreselleşme, www.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite04.pdf, (15. 02.2013).

⁴⁶ Krş. Michael Dunford, “Globalization and Theories of Regulation”, School of European Studies University of Sussex s. 19, <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=glreg.pdf&site=2>, (13.01.2013)

⁴⁷ Bkz. William I. Robinson.

⁴⁸ Bkz. A.g.e.

Neoliberalerler ise, küreselleşmenin zenginlik, büyüme ve geliri artırmak için tek yol olduğunu benimsemektedirler. Bunun için de, küreselleşmenin hızlanması için serbest ticaret, Pazar kısıtlamaları, işçi ve sermayenin serbestleştirilmesini savunmaktadırlar. Genişlemiş bir kapitalist piyasanın dünyanın her yerine yayılması, genişlemesi, dünyanın her köşesi ile bağlantı kurması gerektiğini düşünmektedirler. Böylece, dünya piyasalarının kullanımı yoluyla tüm dünyada kozmopolitan bir üretim-tüketim karakteri oluşacaktır.⁴⁹ İdeolojik yaklaşım ve neoliberal kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılması arasındaki uyum, küreselleşme konseptiyle ve ekonomik ilişkilerin iç içe girmiş olması bağlamında açıklanmaktadır.⁵⁰

1.2.Çatışma Çözümü Teorileri

1.2.1. Çatışmanın Tanımı

Burton'a göre çatışmanın tanımı; "Taraflar arasında yüzeysel ya da geçici çıkar farklılıklarından ibaret olan uyumsuzlıklardan farklı olarak taraflar arasında kolaylıkla müzakere edilemeyen ve çözümlenemeyen sorunlardır." Uyuşmazlıklar sosyal hayatın normal ve yapıcı unsurları iken, çatışmalar bireylerin, grupların, toplumların ve ulusların fiziksel ve psikolojik güvenliğini ve gelecekteki gelişmelerini tehdit eden davranışlara neden olmaktadır. Sorunun bir çatışma olduğunun bir göstergesi, çatışmanın taraflarının sorunun neden kaynaklandığı konusunda tamamen birbirinden farklı görüşlere sahip olmasıdır. Bir çatışmayı belirleyen ana unsur ihtiyaçların tatmin edilememesiye de, bunun yanı sıra bir çatışma çözümünü zorlaştıran başka özellikler de mevcut olabilir. Örneğin Burgess, Burton'un çatışma olarak tanımladığı, çözümü oldukça zor sorunların, ihtiyaçların karşılanması ya da inkâr edilmesi dışında da bazı önemli unsurlara sahip olduğuna işaret etmektedir. Yani bir sorunun çözümünü güçleştiren bir tek kökenindeki neden değildir; çatışmayla birlikte ortaya çıkan ya da buna eklenen diğer faktörler de çözümü güçleştirebilmektedir.⁵¹

Çatışmalar kişiler düzeyindeki evlilikten uluslararası düzeydeki savaflara kadar uzanabilecek bir çeşitlilikle, birçok farklı düzeyde vuku bulmaktadır.⁵² Yeryüzünde çok fazla çeşitte çatışma düzeyinin mevcut olması, çatışmaların anlaşılması hususunda çok fazla sayıda teori bulunmasını normal kılmaktadır. Teorik yaklaşımlar genelde, konu üzerinde çalışan akademik disiplinin özelliklerini yansıtmaktadır. Psikologlar kişilerarası çatışmalara, sosyal psikologlar gruplar arası çatışmalara, sosyologlar sosyal rol, statü, sınıf çatışmalarına, ekonomistler oyun

⁴⁹ Krş. Teresa L. Ebert, "Globalization, Internationalism, and the Class Politics of Cynical Reason, Nature, Society and Thought", Journal of Dialectical and Historical Materialism, Vol. 12, No. 4 (1999), s. 395.

⁵⁰ Krş. Harun Gümrükçü, s. 25.

⁵¹ Krş. S. Gülden Ayman, "Uluslararası İlişkilerde Problem Çözümü Yaklaşımı", ss. 174-175.

⁵² Krş. Bjorn Moller, "Conflict Theory", Develeopment Research Series, Research Center on Development and International Relations (DIR), Aalborg Universtiy, Denmark, Working Paperno: 122, 2003.

teorisi, karar alma, ekonomik rekabet, iş ve ticaret çatışmalarına, siyaset bilimciler ve uluslararası ilişkiler uzmanları ise uluslararası çatışmalara odaklanmışlardır.⁵³

Tablo 1.1 Çatışma Boyutları

Sınıflandırma	Uluslararası	Transnasyonal	Devletlerarası	Kişiler arası
Şiddet İçeren	Savaş Diğer silahlı çatışmalar Soğuk savaş	Askeri müdahale Silahlı ayaklanmalar için destek	İç savaş Silahlı ayaklanma Soykırım	Kadına şiddet Çocuk istismarı Cinayet Şiddet suçu
Şiddet İçermeyen	Politik Tartışmalar Ticaret Savaşları	Yaptırımlar Diplomasi	Politik Mücadele	Fiili tartışmalar Ayrımcılık

Kaynak: Moller, “Conflict Theory”, Deveelopment Research Series, Research Center on Deveelopment and International Relations (DIR), Aalborg Universtiy, Denmark, Working Paper no: 122, 2003.

Nitekim, tezin konusu ve disiplini itibariyle teorik çerçeveyi, mevcut çatışma seviyeleri içinde devlet ve sistem düzeyindeki çatışmalar ile sınırlandırmak gerekmektedir. Uluslararası politikanın özü, çatışma ve onun ortak üst bir otoriteyi kabul etmeyen grupları arasında oluşturduğu düzendir. Burton’ın görüşüne göre; “Çatışmalar, uluslararası ilişkilerde tarihten ileri gelen bir olgudur. İnsanın ve devletlerin rekabetçi doğası gereği çatışma kaçınılmazdır.”⁵⁴ Ramsbotham ise; çatışmaları “Rekabetçi doğaya sahip devletlerden oluşan ve aynı zamanda anarşik bir yapı arz eden uluslararası sistemin bir gerçeğidir.” Şeklinde tanımlamaktadır. Realistler de çatışmaya ilişkin yaklaşımlarını devletlerin güçlerini maksimize etmeleri için bir yol olarak tanımlarlar.⁵⁵ Çatışmalar kökenlerini ekonomik farklılıklar, sosyal değişim, kültürel formasyon, psikolojik gerilim ve politik organizasyon gibi tabiatı gereği çatışmacı olan unsurlardan alır. Çatışmaların kimlikleri ise, zamana, çatışan tarafların kimliklerine ve kıt kaynak, eşitsiz ilişkiler, rekabet içindeki değerler gibi üzerinde savaştıkları konulara göre değişirler.⁵⁶

Çatışma bir düzeyde yarışmaktan ziyade, daha yoğun bir düzeyde etkileşimi meydana getirir. Bunun yanında çatışma; rekabet, işbirliği ve bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi

⁵³ Krş. Raimo Vayrynen, *New Directions in Conflict Theory Conflict Resolution and Conflict Transformation*, International Social Science Council, London, 1991, s. 26.

⁵⁴ Krş. John W. Burton, *World Society*, Cambridge University Press, London, 1972, s. 137.

⁵⁵ Krş. Oliver Ramsbotham ve Tom Woodhouse ve Hugh Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, Third Edition, Cambridge, 2011, s. 429.

⁵⁶ A.g.e. s. 7.

içerisindedir. Çatışma rekabet içindeki grupların amaçları, ihtiyaçları, değerleri, çakıştığında vuku bulur. Bazı çatışmalar iki taraflıdır (eşler arası çatışma, Hutu-Tutsu çatışması gibi), bazı çatışmalar ise; Doğu- Batı çatışması gibi çok aktörlüdür.⁵⁷ Bir çatışma iki ya da daha fazla tarafın bireysel ya da koalisyon şeklinde bulunduğu bir forma da sahip olabilir. Ayrıca uluslararası çatışmalar sadece çatışan tarafları değil, çatışmaya taraf olmadığı halde bireyleri, hükümetleri, hükümet dışı organizasyonları, devletleri de etkilemektedir. Çatışmalar taraflarının yanında hedef kitlelerini de içermektedir.⁵⁸

1.2.2.Çatışmaya ve Çatışma Çözümüne İlişkin Yaklaşımlar

Çatışmaya ilişkin teorik yaklaşımlarda kutupluluk söz konusudur. Klasik ve Davranışçılar olarak ayrılan ve farklı analizlere odaklanan iki temel grup vardır. **Klasik yaklaşım** temelde makro düzeydeki interaktif gruplar arasındaki çatışmaların analizleriyle ilgilenmektedir. Bu gruplar ulusal, kurumsal, etnik, sınıf, ideolojik düzlemlerdeki farklı ayrışımara tabii olabilirler. Klasik teorisyenler grupların etkileşimiyle ilgilenirler. Gücün kullanımı ve pratikleri, makro çatışma teorilerinin merkezi konseptini oluştururlar. Makro teorisyenlere göre güç, ekonomik, politik, askeri ve hatta kültürel herhangi bir formdan oluşabilir. Temel varsayımı grup rekabeti ve güç-kaynak amaçlarından kaynaklanmaktadır. Klasik teori, bir problem üzerinde derin bir çalışma yapmak ve değişkenlerin pek çok olayda kullanılmasından ziyade, değişkenlerin önemi ve aralarındaki ilişkinin belirlenmesi için tekil olaylardan (single acts/ single events) yararlanmaktadır. Bunun için de en etkin metodolojisi vaka çalışmaları ya da tarihi çalışma yaklaşımıdır. **Davranışçılar** ise, mikro düzeyde, gruplardan ziyade bireysel çatışmalara vurgu yaparlar. Davranışçılar, sosyal öğrenme, sosyal kimlik teorileri gibi kompleks insan davranış modellerinin yaratılması ile ilgilenir. Sosyal kimlik teorileri birey ve grup davranışları arasında köprü kuran bir konseptte sahiptir. Ayrıca, azınlık- çoğunluk grup ilişkilerini de aydınlatmaktadır. Teorinin tartışma zemini, nature (genetik)- nurture (çevre) ilişkisi üzerinedir. “İnsanlar kendi sosyal çevrelerini değiştirebilirler ve kontrol edebilirler.” İbaresini teorinin temel prensibidir. Sonuç olarak, sosyalleşme süreci grup münasebetleri, algılar, pozitif kimlikler çatışma konsepti için önemlidir.⁵⁹

Çatışmalar seviyelerine ve konularına göre farklılık göstermesine rağmen, bazı temel noktalarda ortak özelliklere sahiptirler:

⁵⁷ Krş. Bjorn Moller.

⁵⁸ Krş. Joaquin Tascan, *The Dynamics of International Law in Conflict*, Martinus Nijhoff Publishers, London, ss. 182-183.

⁵⁹ Krş. William G. Cunningham, “Conflict Theory and the Conflict in North Ireland”, The University of Auckland, 1998, (master tezi), Kaynak: <http://cain.ulst.ac.uk/conflict/cunningham.htm>, (17.05.2013).

1. Çatışmaların çoğu karma güdümlü çatışma (mixed-motived conflict) özelliği taşımaktadırlar. Yani çatışmaların doğasında hem çatışmacı hem de işbirlikçi özellikler bir arada bulunmaktadır. Çatışmalar akabinde oluşacak bir işbirliği ya da yeni bir düzeni beraberinde getirirler.⁶⁰ En ciddi boyuttaki çatışmalar bile işbirliği ile güdümlenmektedir.⁶¹
2. Çatışmalar yıkıcı oldukları kadar yapıcı bir nitelik de kazanabilirler. Çatışmalardan kaynaklanan pozitif fonksiyonlar ortaya çıkabilir. Ayrıca, yapıcı çatışmalar (constructive conflicts) ile işbirlikçi çatışmalar (cooperative conflicts), yıkıcı çatışmalarla da (destructive conflicts) rekabetçi çatışmalar (competitive conflicts) karakterleri bakımından birbirlerine benzemektedirler. Çatışma çözümünde yıkıcı çatışmalar tercih dışıdır, bununla beraber yapıcı çatışmalar tercih edilen, amaçlanan ve normatif bir değeri olan yaklaşımdır.
3. Tarafların işbirlikçi ve rekabetçi çıkarları çatışma çözümünde iki farklı sürecin oluşmasına neden olur. Walton ve McKersie bu süreçleri “bütünleştirici pazarlık (integrative bargaining)” ve “dağıtıcı pazarlık (distributive bargaining)” süreçleri olarak terimleştirmişlerdir.
4. Çatışan taraflar arasındaki işbirliği ve rekabetin işlevselliği ve bunların çatışma süresince nasıl geliştiği; çatışma sürecinin ve bu sürecin yıkıcı ya da yapıcı olup olmayacağına temel belirleyicileri olacaktır.⁶²
5. Çatışma esnasında tansiyonu azaltmaya yönelik önlemler çatışmayı daha katlanılabilir bir hale getirebilir, ancak çatışma çözümü çatışma yönetiminden çok daha kompleks bir süreci ifade etmektedir.⁶³
6. Çatışmalar çok farklı alanlarda görülüyor olmasına rağmen çatışmanın kaynağına ilişkin teorik yaklaşımlar arasında bazı ortak argümanlar mevcuttur.
7. Çatışma yönetimine ilişkin yaklaşım her bir ayrı olayın kendine has karakteristiği içinde düşünülmelidir.
8. Çatışma çözümü sürecinin uygulamaları sistemin fonksiyonlarını da geliştirebilir.
9. Hangi seviyede olursa olsun, çatışma çözümü sürecinin, geleneksel anlamda sadece belli grupların faydasını gözetmek yerine çatışmaya dâhil olan tüm grupların kazancını amaçlaması gerekmektedir.⁶⁴

⁶⁰ Krş. Raimo Vayrynen, s. 27.

⁶¹ Krş. Edward E. Azar ve John W. Burton (edit.), “International Conflict Resolution: Theory and Practice”, Wheatsheaf Books, Lynne Rienner Publishers, Sussex, 1986, s. 30.

⁶² Krş. Raimo Vayrynen, s. 27.

⁶³ Krş. Edward E. Azar ve John W. Burton, s. 31.

⁶⁴ Krş. Jacob Bercovitch, “Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation”, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1996, ss. 199-200.

Çatışmaların çözümünde problem çözümü; yaklaşımı son yirmi yılda kişisel, endüstriyel, toplumlarası ve uluslararası düzey gibi birçok düzeyde çatışmaların çözümü için geliştirilmiş bir modeldir. Problem çözümü yaklaşımında belli ortak altyapıları paylaşmalarına rağmen çok fazla teknik mevcuttur. Bu teknikler müzakere, uzlaştırma, arabuluculuk ve pazarlık gibi çatışmayı yargılayan yöntemlerden ziyade, tarafların talepleri ve problemlerinin çözülebilir olmasını sağlayan, rutin olmayan düzenler yaratmaya çalışırlar. Çatışmaların hallinden ziyade ilişkileri farklı bir boyuta taşıyan çatışma çözümünü benimserler. Burada çatışmaların halli ve çözümünün aynı anlamı ifade etmediğine ve aralarındaki kavramsal farka vurgu yapmak gerekmektedir. Çatışmaların halli (conflict settlement) galip bir taraf ya da güçlü bir üçüncü aktör tarafından müzakere, uzlaştırma ya da zorlama gibi yöntemlerle kurulan çatışma inşasıdır. Çatışmaların çözümü (conflict resolution) ise; çatışmalar sonrasında tarafların kendi iradesine bağlı olarak, kendiliğinden sürdürülebilir bir nitelikte kurulmuş, özgür ve tarafların bilgisi, rızası dâhilinde yeni bir ilişki ağıdır. Çatışma çözümü uzun vadeli bir perspektifin önemini vurgulamaktadır. Geçmişte çatışmaların çözümüne ilişkin en yaygın yöntem yüz yüze görüşmeler (face to face negotiations) yoluyla yapılan müzakerelerdi; ancak bu yöntemin pratiklerinde görülmüştür ki, objektif elementlerin yokluğunda, taraflar birbirlerine ilişkin önyargılı ve tipik görüşlerinden sıyrılmayan tutumlar sergilemişlerdir. Öyle ki bu tür müzakereler, “sağırların diyalogu” olarak nitelendirilmektedir. Problem çözümü kuramcılarını geleneksel diplomatik müzakere ve diğer yöntemlere tamamen karşı olmamakla birlikte, bunların diğer çatışma çözümü egzersizleri ile desteklenmediği sürece yetersiz kalacağına inanmaktadırlar. Zira bu yöntemler uygulanacaksa bile, hukuki boyutlar, müzakereler tarafların ihtiyaçlarının ve çıkarlarının tatmin edilmesinde uygun analitik tespitlerde bulunabiliyorsa çözüm için faydalıdır. Aynı şekilde çıkarlar ve ihtiyaçlar üzerindeki pazarlıklar da uygun analitik tespite ters düşen uygulamalarda bulunmamalıdır.⁶⁵ Bunun yanında problem çözümü yaklaşımına göre, yargısal düzenlemeler ve anlaşmazlığın çözümü için hakeme başvuran yöntemler de tarafların katılımından yoksun olduğu için yeterince efektif bulunmamaktadır. Problem çözümü tüm tarafların istediği, ancak birlikte işbirliği geliştirerek çatışmayı çözebilecekleri daha üstün bir amaç taşımaktadır. Bu bağlamda problem çözümü süreci, klişeleri yıkmakta ve istikrarı kurmakta oldukça faydalı bir yaklaşımdır.⁶⁶ Problem çözümü yaklaşımının bel kemiği, “insani ihtiyaçlar teorisidir”. Problem yaklaşımı çerçevesinde herhangi bir düzeyde insanların eylemlerini yönlendiren üç temel unsur olduğu düşünülmektedir. Bunlar, “değerler”, “çıkarlar” ve “ihtiyaçlardır”. Her çatışma bir diğerinden farklı yönere sahiptir. Bu da her çatışmada farklı engellerle karşı

⁶⁵ Krş. Edward E. Azar ve John W. Burton, s. 38.

⁶⁶ Krş. A.g.e. ss. 85-90.

karşıya olunduğunu, bu nedenle de farklı reçetelerle yola çıkılması gerektiğini göstermektedir. Ancak her ne kadar reçeteler farklı olsa da problem yaklaşımı açısından esas olan ihtiyaçların karşılanmasıdır. Birbirlerinin ihtiyaçlarını anlayan tarafların varlığı ile çatışmanın çözümü daha kolay olacaktır.⁶⁷

Çatışmaların Çözümünde Oyun Teorisi Yaklaşımı: Kaynakların kıt olduğu bir ortamda amaçlarını gerçeklemeye çalışan iki ya da daha fazla sayıda karar verici rekabet halindedirler. Diğer bir deyişle kaynakları paylaşım çabası içindedirler. Karar vericilerin bu paylaşımında kendilerine en yüksek getiriyi sağlamak için birbirlerine karşı kullandıkları stratejileri vardır ve bu stratejileri mümkün olan en akılcı şekilde kullanırlar. Karar vericiler varsa, karar vericiler stratejilere sahiplerse, karar vericilerin stratejilerinin sayısal değerleri ölçülebiliyorsa ve karar vericiler her şartta akılcı hareket ediyorsa o halde karar vericiler arasındaki rekabet problemi matematiksel olarak modellenebilir ve çözülebilir. 1944 yılında Neumann ve Morgenstern bu rekabet problemini rekabetçi (0 toplamı) ve işbirlikçi durumlara göre formüle etmişler ve geliştirdikleri yöntem de Oyun Teorisi adını vermişlerdir. Daha sonra 1954 yılında Nash, hem rekabetçi hem de işbirlikçi oyunlarda kullanılacak bir denge kavramını ortaya çıkarmıştır. Oyun Teorisi, belirli bir hedefe yönelik karar verme gücüne sahip birimlerden oluşan sistemleri incelemekte kullanılan matematiksel bir yöntemdir.⁶⁸ Oyun teorisine göre; çatışmalar iki temel kategoriye ayrılmıştır: Sıfır toplamı oyun (zero-sum game) ve sıfır toplamı olmayan oyun (non-zero sum game). Sıfır toplamı oyunda çatışmaya katılan taraflardan birinin kazancı (win) direkt olarak çatışmanın diğer tarafının kaybına (lose) tekabül etmektedir. Sıfır toplamı oyunda her iki tarafın da fayda sağlayabileceği bir işbirliğinden oluşan çözüm kesinlikle mümkün değildir. Çünkü oyunun taraflarından birisi pastadan büyük bir dilim aldığı takdirde, diğer taraf otomatik olarak küçük olan dilimi alacaktır. Sıfır toplamı olmayan oyunda ise; çatışmaya dahil olan bütün tarafların fayda sağlayabilmesi ve taraflar arasında işbirliği mümkündür. Sıfır toplamı olmayan oyunun sonuçları kazan-kazan (win-win) ya da kaybet- kaybet (lose-lose) şekli de olabilir.⁶⁹

Çatışmaların çözümüne ilişkin çok farklı süreçlere neden olabilecek iki farklı varsayımın karşılaştırması tablodaki gibidir:

⁶⁷ Krş. Gül den Ayman. ss. 176-177.

⁶⁸ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:k-iiAH0A12EJ:www.deu.edu.tr/userweb/k.yaralioglu/dosyalar/Oyun%2520Teorisi.doc+&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, (21.05.2013).

⁶⁹ Krş. Raimo Vayrynen, s. 61.

Tablo 1.2 Paradigma

PARADİGMA	
Grup A	Grup B
Analitik Varsayımlar	Analitik Varsayımlar
1. Kaynakların kıtlığı insan ilişkilerinde çatışmacılığı kaçınılmaz kılar.	1. İnsan ilişkilerine tüketim ihtiyacının karşılanması için sosyal değişim tarafından yön verilir.
2. Çatışma kıtlıktan/yetersizlikten dolayı objektiftir.	2.Çatışma, algıların ve ilişkilerin değişmesiyle oluşan değerler hiyerarşisinden dolayı subjektiftir.
3. Çatışma sonucunda kazan-kaybettir. (win-lose)	3.Çatışma kazan- kaybet olarak algılanır ancak, pozitif toplamlı sonuç da mümkündür.
4. Göreli güç ve pazarlık gücü kazan-kaybet sonuçlarını, oranlarını belirler.	4.Güç tanımlanamaz ve sonuçlar belirsizdir.
5. Kıtlık/ yetersizlik insanların saldırgan bir şekilde evirilmesine neden olur.	5.İnsanlar sahip oldukları çevre, kaynak, yapısal koşullar ve bilgiyi mümkün olduğu kadar maksimize etmeyi amaçlarlar.
6. Çatışmalar göreli güç ve/veya hukuki normlara başvurarak hallolur.	6.Çatışmalar zorlama ile hallolur ancak, çözülmez.
7. Arabulucu bir uluslararası kuruluş, güçlü devletler ya da finansal kurumların desteğine ihtiyaç duyar.	7.Çatışmaların mecburi halli ile çözümü arasında fark vardır. Çatışmanın çözümü bir dış atör olarak arabulucunun desteğine ihtiyaç duymaz.
8. Uluslararası çatışmalar iç çatışmalardan ayrılır.	8.İç çatışmalar uluslararası çatışmalara genelde spill-over etkisi yapar.
9. Taraflar bir hakeme başvurma ya da arabuluculuk süreçlerini kabul etmeliler.	9.Hiçbir üçüncü tarafın varlığı ya da yargılaması beklenemez.
10. Bazı karar alıcılar irrasyonel davranırlar.	10.Taraflar durumları karşı taraf hakkında sahip oldukları bilgiler ışığında, kendileri için en faydalı görünen yollarla yorumlarlar. Bu

	durumda tercihler serbesttir ve “irrasyonel davranış”, diğerleri tarafından onaylanmamış ya da anlaşılmamış davranış olur.
11. Çatışmalarda sabit süreçler mümkün değildir.	11.Çatışmalarda süreci yönetebilmek için daha önceden test edilmiş, disiplinli ve sabit süreçler gereklidir.
12. Arabulucu tek kişi olmalıdır.	12.Arabuluculukta çatışma alanındaki uzmanlardan oluşmuş bir panele ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynak: Edward E. Azar ve John W. Burton (edit.), “International Conflict Resolution: Theory and Practice”, Wheatsheaf Books, Lynne Rienner Publishers, Sussex, 1986, ss. 111-116.

1.2.3.Çatışma Çözüm Teknikleri

Çatışma idaresinin analizinde altı adet unsur vardır:

- ✓ Çatışmaların erkenden önlenmesi (prevention) ya da aktif önleme (pro-vention)
- ✓ Önleyici diplomasi ve güven inşa eden önlemler
- ✓ Dış müdahale yöntemleri
- ✓ Barışın Tesisi (Peace Settlement)
- ✓ Çatışmanın çözüme ulaştırılması
- ✓ Çatışma sonrası yeniden yapılanma.

Bu altı unsurun mevcut olduğu bir çatışma süreci, çatışma çemberi (conflict circle) olarak adlandırılır. Çatışma çemberi çatışma dinamiklerini basitleştirerek analitik bir şekilde anlama yoludur. Eğer çatışmanın çözüme ulaşması, süreç vahşete dönüşmeden sağlanırsa, çatışma çemberi küçük olabilir. Ancak çatışmanın önlenmesi başarısız olursa ya da süreç uzarsa çatışma çemberi büyür.⁷⁰

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki ideal bir çatışma çözümünden beklenen özellikler Ramsbotham’a göre; çok düzeyli (multi level), çok disiplinli (multidisciplinary), çok kültürlü (multicultural), hem analitik hem normatif, hem teorik hem de pratik olmalıdır.⁷¹

Çatışma çözümü metodolojileri uzlaşma, görüşme, arabuluculuk, zorlama, müzakere gibi yöntemleri içerir. Araştırmacılar en iyi, en uygun, tartışmanın sonuçlarını geliştiren, çok

⁷⁰ Krş. Björn Hettne, “Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, (Yaz 2008), ss. 87-106.

⁷¹ Krş. Oliver Ramsbotham ve Tom Woodhouse ve Hugh Miall, s. 8.

tarafli/çoğulcu, ortak kazanç sağlayan, hatta mümkünse oydaşmaya ulaştıran yöntemlerin önemine vurgu yaparlar.⁷² Burton da çatışma için, “ *Çatışma hangi düzeyde olursa olsun tüm taraflar için uygulanabilir, kabul edilebilir bir çözüm olması gerekir. Teorideki tüm ayrışmaların ötesinde teorinin temeli budur.*” şeklinde ifade etmiştir.⁷³

Klasik yaklaşımın çatışmaların çözümü için öngördüğü üç yöntem mevcuttur:

1. Üçüncü tarafların zorlayıcı uzlaştırma çabaları
2. Çatışan tarafların katılımcılığı
3. Çatışan taraflar arasında iletişim kurma.

Tarihi gelişimine bakıldığında üçüncü tarafların bir çatışmayı çözdüğü örneklerde bir azalma görülmektedir. Bunun yanında tarafların kendi katılım ve iletişim yöntemleriyle çözdüğü çatışmalar sürekli bir yükseliş içerisindedir. Ancak, çatışan tarafların katılım yoluyla bir araya gelebildiği halde, iletişim kurmadığı durumlarda salt katılımın sağlanması yeterli sonuçlar yaratmayabilmektedir. Bu gibi durumlarda **arabuluculuk** faaliyetleri çatışmanın çözümünde en optimum yönetime dönüşmektedir. **Uzlaştırma** ise, arabuluculuktan daha ileri bir aşamayı temsil etmektedir. Öyle ki, uzlaştırma tarafların anlaşılabilirliği için daha direkt faaliyetler içerisine girer ve daha yüksek bir derecede katılım ve iletişim sağlanabilir. **Müzakere**, farklı bağlamlar içinde, farklı kullanımları olan genel bir kavramdır. Müzakere hukuk alanına girmeyen; uzlaştırma, arabuluculuk gibi bir hakeme ait olan bütün süreçleri kapsar.⁷⁴

Aktörler çözüm esnasında kendi ideolojilerini ve çıkarlarını öne sürme eğilime girdiklerinde, yani kendi çatışma çözümü yaklaşımlarını karşı tarafa empoze etmeye çalıştıklarında, çatışmanın çözümü belirsizliğe doğru bir yol alır. Nitekim çatışmanın çözümü sürecinde kimi aktörler uzlaşmacı sonuçlara erişmeye çalışırken kimi aktörler de tek taraflı hareket etmeyi tercih edebilirler. Tek taraflı eylemler çözümün adilliği açısından yüksek risk ve bedeller taşımaktadır. Bu nedenle, kolektif pazarlık çözüm için daha çok benimsenmiş olan yaklaşımdır. Bazı durumlarda ise, taraflar uluslararası hukukun normlarının efektif bir çözüm sunabileceğini düşündükleri için, hukuki temelde bir pazarlık ortamını tercih ederler. Esasında, eğer hukuki düzenlemeler çatışmanın çözümü için yeterli altyapıyı sağlıyorsa, pazarlık için başka alternatiflere ihtiyaç duyulmamaktadır. Uluslararası hukukun bağlayıcı olan düzenlemeleri ve uygulamalarının zorlayıcı niteliği bazı durumlarda pazarlık yapma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Buna rağmen tarafların hukuki zeminde pazarlık yapmak

⁷² Krş. Jacob Bercovitch, ss. 199-200.

⁷³ Krş. John W. Burton, s. 141.

⁷⁴ A.g.e. s. 152.

için bir araya geldiği durumlarda ise, beklentiler önemlidir. Eğer taraflar birbirine benzer normatif beklentilerle (normative expectations) masaya oturlursa, anlaşma ihtimali yükselir. Ancak normatif beklentilerin birbirinden farklılık arz ettiği durumlarda belirsizlik baskın gelir, pazarlık engellenir. Farklı normatif beklentilere sahip taraflar, eğer konsensüs için çaba sarf etmezlerse, pazarlık durma noktasına gelebilir. Pazarlık hukuki bir düzlemde yapılıyorsa ve taraflar farklı, spesifik normatif beklentilerle yaklaşıyorlarsa hukuki boyuttan uzaklaşarak, hukuki olmayan bir boyuta geçilir.⁷⁵

1.2.4.Çatışmaların Bölgeselleşmesi

Klasik politik düşünce modelleri sonsuz talepleri tatmin etmek için kıt kaynakların kullanımını kanıksayan ekonomik düşünce ile aynıdır. Buna göre, bir devletin bağımsız ve güvende olabilmesi için stratejik kaynakların kontrolüne, alternatif enerji kaynaklarına, bu kaynakların çıkarılabilmesi için fiziksel araçlara ve bunları entegre edebilecek ideolojiye sahip olması gerekmektedir. Bu, dünya toplumu içinde, egemen devlet için alışlagelmiş düşünme boyutudur. Bu rekabetçi ve güç odaklı boyutta, çatışma iki tarafın da aynı kaynaklar üzerinde kontrol kuramayacağı bir alanı temsil eder.⁷⁶ Moller ise, devletlerarası ve transnasyonal çatışmalara neden olabilecek unsurlar olarak sınır, doğal kaynak, güç ve prestij unsurları üzerinde durmuştur. Devletler ve milletler arasındaki iç ve dış ilişkilerin çoğu bazı temel ihtiyaçları giderme arzusu nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Uluslararası çatışmalar orijinini, devlet-ülke içindeki ihtiyaçların tatmin edilmesi ihtiyacından almaktadırlar. Yani kaynakların kıtlığı, sürekli artan nüfus ve erişilebilir sonlu kaynaklar havuzu arasındaki denklemin eşitsizliği çatışmaların temel sorunsalını inşa etmektedir. Kıt kaynaklar probleminin kaynaklara el konulması yoluyla çözüldüğü durumlarda ya da örneğin sınır ötesi mülteci akımı gibi durumlarda çatışmalar bölgeselleşebilir, dahası uluslararasılaşabilir. Bölgesel çatışmalar genelde birbirine komşu devletlerarasında bölgesel düzeyde gerçekleşir ve kimi durumlarda bölgesel çatışmalar uluslararası ya da transnasyonel çatışmalara giden bir köprü olabilir. Bunun yanı sıra, bölgesel çatışmaların nitelendirilmesi, sınırlandırılması uluslararası ilişkiler literatüründe teorik ve politik çelişkilere neden olmaktadır. Normalde küresel uluslararası sistemin bir alt kümesi olarak tanımlanan bölgesellik kavramının nasıl limitlendirilebileceği, bir bölgeyi tanımlamada hangi kriterlerin kullanılabilmesi tartışmalıdır. Bölgesel sınırlamalarda en olası kriter coğrafi/ jeopolitik yakınlıktır. Ayrıca halklar, toplumlar arasındaki yakınlık gibi beşeri faktörler, topografya, altyapı, teknoloji, ekosistem (paylaşılan akarsular, doğal kaynaklar, denizler), kültürel homojenlik, oluşturulmuş politik çemberler (örneğin Arab Ligi), ticaret ve ekonomi formunda ortaya çıkan etkileşim gibi faktörler de

⁷⁵ Krş. Joaquin Tascan, ss. 181-208.

⁷⁶ Krş. John W. Burton, s. 144.

bölgesel bir çerçeve yaratabilmektedir. Bu şekilde paylaşılan unsurlar belli bir coğrafyada ortak bağımlılık, sorumluluk ve çıkar paydası oluşturmaktadır. Ortak çıkarların bulunduğu herhangi bir alanda ise, çatışma doğası gereği kaçınılmazdır.⁷⁷ Etkin bir bölgesel çatışma yönetiminin yerleşmesinde ise; halen katedilmesi gereken bir mesafe mevcuttur. Bölgesel güvenlik dünyada bütün bölgeler için aynı oranda ve aynı koşullarda geçerli değildir. Bazı durumlarda çatışma bölgeselleşmiştir; ancak çatışma yönetimi bölgeselleşmemiştir. Bölgesel işbirliğinin karşılaştırmalı avantajlarından bahseden bir tartışma ideallerle ilgilenmez, gerçekçi alternatifleri, bölgesellik düzeyini ve ilgili bölgesel organizasyonların etkinliğini ele alır. Bu konuda Diehl;

- i) Uzlaşma inşası (consensus building)
- ii) Destek yapısı
- iii) Çatışma çözümünün ele alınışı
- iv) Üçüncü tarafların dizginlenmesi gibi yapıların önemine vurgu yapar.

Aşağıdan yükselen bölgesel oluşumlar, geleneksel resmi organizasyonların sahip olmadığı bir meşruiyet derecesi ve aktör olma yeteneğine sahiptirler. Bölgesel oluşumlar yetkiyi tepeden değil;

1. Küresel tehditlerle başa çıkabilmek için egemenliklerini bir havuzda toplayarak işbirliği yapan devletlerden,
2. Yükselen bölgesel sivil toplumlardan,
3. Karşılıklı yardım ve siyasi diyalogu kapsayan bölge-içi bir anlaşmadan almaktadırlar.

Sonuçta ortaya çıkabilecek bölgesel düzen, yapısal olarak Westfalya'dan farklı ve tek taraflılığa alternatif bir düzen olacaktır. Buna "bölgesel çok taraflılık" denilebilir. Kendi bölgesel krizlerini yönetebilen, orta derecede içe dönük ve kısmen kendine yetebilen küresel bölgeler arasında kurumsallaşmış, yapıcı ilişkilere dayalı bir dünya düzenini ifade etmektedir.⁷⁸ Soğuk savaş sonrasında yeni oluşan düzen devletleri farklı şekillerde etkilemiştir. Her devlet kendi çıkarları ve beklentileri doğrultusunda politikalar oluşturmuş ve işbirlikleri kurmuştur. Devletlerin içinde yer alacakları örgütü belirleme gücü, gücü nasıl algıladıkları ve hangi alanda kullanmak istediklerine göre şekillenmektedir.⁷⁹

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bjorn Moller.

⁷⁸ Krş. Björn Hettne, ss.87-106.

⁷⁹ Krş. Hasan Nuri Sinanoğlu, "Devletlerin Güç Artışı Bir Uluslararası Örgüte Girme Eğilimlerini Nasıl Etkiler?", Kaynak:<http://www.uiportal.net/devletlerin-guc-artisi-uluslararası-bir-orgüte-girme-egilimini-nasil-etkiler.html>, (13.05.2013)

1.3. Teoriler Işığında Değerlendirme

Bu bölümde küreselleşme ve çatışma çözümü üzerine verilmiş olan teorik altyapı ve tartışmalardan anlaşıldığı üzere; gerek küreselleşme ve gerekse çatışma çözümü teorilerinin çok yönlü doğası, tanımlama ve yaklaşım farklılıklarını doğurmaktadır. Her iki teori de farklı disiplinlerin ilgi ve uygulama alanlarına girmektedir. Buna istinaden her iki teoride de birden fazla yaklaşım ve değişken söz konusudur.

Küreselleşme teorileri hangi alanda olursa olsun (politika, ekonomi, kültür, tüketim, vb.) öncelikle, uluslararası sistemin güncel durumuna istinaden, ulus-devletin artık sistemin tekil ya da en başat aktör olmadığına ön kabulü ile yaklaşmaktadırlar. Küreselleşme üzerine çalışan araştırmacılar, yazarlar; ulus-devletin egemen olduğu bir ilişkiler ağından daha ziyade üretim-tüketim ilişkilerinin ve ulusal sınırlara takılmayan küresel bir sermaye akışının şekillendirdiği küresel kapital sistemin varlığına vurgu yapmaktadır. Küreselleşme teorileri, ulus-devletlerin, ekonomilerin, politikaların, kültürün, ihtiyaçların kapitalist küresel düzen içerisinde bir karşılıklı bağımlılık ilişkisine girdiğini de belirtmektedir.

Tezin küreselleşme teorileriyle bağlamının ağırlık noktasında ise; modern uluslararası ekonominin küresel ölçekte bir ağ oluşturması ve dönüşüme uğraması vardır. Teknik ilerlemeler, organizasyonla ilgili yenilikler, coğrafi genişlemeler, siyasi değişiklikler sonucu global piyasada güç ve güç ilişkilerinin yeniden şekillenmesi söz konusudur. Günümüzde dünya ölçeğindeki mali sermayenin nefes kesici şekilde yeniden yapılanıp genişlemesi ve buna paralel olarak dolaşımından, mal ve hizmet ticaretinde artan hareketliliğe kadar sınırları aşan hareketler görülmektedir. Küreselleşme bu dünyanın tüm bölgelerinin ve insanların etkilendiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır.⁸⁰ Küreselleşmenin bu sınır tanımaz karakteri dünyanın bütün bölgelerinde olduğu gibi Arktik bölgesinde de sermaye hareketlerinin genişleme arzusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel ısınmanın bir çıktısı olarak Arktik coğrafyasındaki değişimler ve küresel sermaye akımlarının genişlemeci niteliği Arktik'i bir cazibe merkezi haline getirmiştir.

Gerek Arktik bölgesine sınırdış devletler gerekse bölgeye sınırı olmayan devletler (non-Arctic states) bu bölgeye doğru bir sermaye akışı yapma, politik bir mevcudiyet oluşturma ve bölge kaynaklarından faydalanma (exploitation) rekabeti içerisindedirler. Bu bağlamda tez içinde küreselleşme teorileri ışığında çizilecek çerçeve şu şekilde olacaktır:

1. Küreselleşmenin Arktik üzerinde ne gibi etkileri olmuştur ve olmaktadır?

⁸⁰ Krş. Harun Gümrükçü, s. 8.

2.Küreselleşmenin bir sonucu olarak Arktik coğrafyasının öneminde ne gibi değişiklikler olmuştur?

3. Küreselleşme olgusu doğrultusunda Arktik'te uluslararası bir işbirliği organize edilebilmesi mümkün müdür?

Çatışma çözümü teorileri ise, çatışmanın düzeyi, aktörleri, çözüm metodolojileri bakımından farklılık göstermektedir. Çatışmaların kökeni, en temel şekliyle birbiriyle çarpışan çıkarlar, ihtiyaçların varlığı ve sistemin, bireyin çatışmacı, rekabetçi kimliği olarak saptanmıştır. Devlet ve sistem düzeyinde çatışan çıkarlar genelde sonlu kaynaklar ve devletlerin menfaatlerini maksimize etme çabası arasındaki ilişki üzerine gerçekleşmektedir. Yeryüzünde bir coğrafyada çıkar varsa, muhakkak bu çıkara erişmek isteyen aktörler olacaktır. Ortak çıkarların bulunduğu bir alanda çatışma kaçınılmazdır. Nitekim Arktik bölgesinde devletlerin egemenlik üzerine bir çatışma yaşamasının kökeni de bu hususa dayalıdır.

Çatışma çözümü teorilerinde uluslararası ilişkilerin alanına giren iki önemli yaklaşım, Problem Çözümü Yaklaşımı ve Oyun Teorisi Yaklaşımı olmuştur. Burada her iki yaklaşımın da çatışma çözümüne ilişkin izlediği yöntem farklılıklarına rastlanmıştır. Problem çözümü yaklaşımı, çatışmanın direkt olarak çözüm süreci ve çatışmanın yönetimine dair dinamiklerle ilgilenirken, oyun teorisi yaklaşımı kazan-kazan, kazan-kaybet, kaybet-kaybet gibi daha çok çatışmanın sonucuna odaklı bir şekilde yaklaşmaktadır. Problem çözümü yaklaşımı çatışan tarafların ihtiyaçlarının tatmin edilmesine ve işbirliğine birincil önem atfeden bir perspektif benimsemekte, ancak ve ancak bu şekilde etkin bir çatışma çözümü sağlanabileceğini savunmaktadır. Oyun teorisi yaklaşımı ise, rekabetçi karakteri nedeniyle daha çok yıkıcı çatışmalara sebebiyet verecek bir özellik taşımaktadır. Arktik bölgesindeki çatışmalara bu iki yaklaşım perspektifinden bakıldığında ise, öncelikle ihtilaflar için hangi metodun izlendiğine odaklanmak önemlidir. Arktik bölgesi kendi coğrafi sınırları içerisindeki aktörler ile danışma ve iletişim yani kooperasyon yoluna gitmiştir. Bunun için de Arktik Konseyi kurulmuştur. Ancak küreselleşme teorilerinin de kanıksadığı üzere, küreselleşen uluslararası ekonomik sistemde artık bölgesel, ulusal yapılar yerine daha çoğulcu, çok aktörlü ve sınırlara takılmayan bir yapı mevcuttur. Buna istinaden Arktik bölgesindeki politik pratikler, ekonomik pratikler, kültürel ideolojik pratikler⁸¹ salt bölge ülkelerinin menfaat alanı içerisinde olmaktan çıkmaktadır. Non-Arctic states olarak adlandırılan Çin, Kore gibi devletler ve supranasyonel bir yapı olarak Avrupa Birliği de bölgede politik, ekonomik pratiklerde bulunmak

⁸¹ Bkz. s. 9.

istencindedir. Bu bağlamda tezin çatışma çözümü teorileri açısından çerçevesinin çizilebilmesi için şu soruları sormak mümkündür:

1. Arktik devletlerinin kendi aralarındaki işbirliği girişimleri Problem Çözümü Yaklaşımı ile doğrulanabilmekte midir?

2. Arktik bölgesindeki egemenlik ihtilaflarının ve ekonomik gelişmenin aktörlerinin salt bölge ülkelerinden ibaret olmadığı varsayımı ile, Oyun Teorisi Yaklaşımına göre Arktik bölgesinde bulunmayan devletler bu çatışmada kaybeden taraf olabilir mi?

Bu bölümde küreselleşme ve çatışma teorilerinin temellerini incelendikten sonra, tezin bir sonraki bölümünde küreselleşmenin bir çıktısı olarak uluslararası politikanın güncel konularından biri haline gelmiş olan Arktik bölgesindeki egemenlik çatışmalarının kökeni, tarihi ve güncel durumu incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARKTİK BÖLGESİ

Tezin bu bölümünde iklim değişikliği ve küresel ısınmanın oluşturacağı olumsuz etkilerden; buzulların erimesine dayalı olarak, günümüzde başlamış ve gelecekte de büyüyerek devam etmesi muhtemel kısıtlı doğal kaynakların kullanımına ilişkin çatışmalar incelenecektir. Çalışmada esas alınan coğrafya kuzey kutup dairesinin üstünde kalan Arktik bölgesi ve buradaki buzulların erimesi neticesinde bölgenin deniz yatağında bulunan zengin hidrokarbon kaynaklarının, minerallerin kullanımına dair oluşan/oluşacak doğal kaynak çatışmasıdır. Bu çatışmanın temelini küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin bir çıktısı olarak, devletlerin ekonomilerini sürdürülebilmek adına kısıtlı kaynakları üzerindeki rekabeti oluşturmaktadır. Petrol, gaz vb. enerji kaynakları yenilenebilir enerji kaynakları değildir ve dünyanın belli coğrafyalarında belirli miktarlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla gelecekte elzem ve kıymetli bir hale gelecek hidrokarbon kaynaklarının arzını elinde bulundurmamak devletler için kıyasıya bir yarış ortamı yaratmaktadır. Bu gerekçeye bağlı olarak gerek bölgeye kıyıdaş olan Arktik devletleri (Danimarka, Norveç, ABD, Rusya, Kanada) ve gerekse bölge dışı aktörler (AB, Çin, Güney Kore, Hindistan vb.) bölgede egemenlik kurma, bölge politikalarında söz hakkına sahip olabilme çabası içerisindedirler.

Bu bölümde ilk etapta Arktik bölgesinin coğrafi, beşeri, demografik, politik, hukuki kapsamda neyi ifade ettiği açıklanacaktır. Akabinde devletlerin bölgeye yönelik politikaları, mevcut egemenlik ihtilafları soğuk savaş öncesi ve soğuk savaş sonrası bir ayrıma tabii tutulmuş şekliyle incelenecektir. Söz konusu kronolojik ayrımın soğuk savaşla yapılmasının nedeni, soğuk savaşın politik dinamiklerinin, uluslararası yansımalarının Arktik'i de etkilemiş olmasıdır. Aynı şekilde soğuk savaşın bitmesiyle birlikte küreselleşmenin üçüncü dalgası süreci de mevcudiyetini Arktik bölgesinin ekonomik ve politik dengelerinde göstermiştir. Bu sebeple soğuk savaş Arktik politikalarının kronolojik ayrıştırmasında kıstas alınması en mümkün dönüm noktası olmuştur. Nihayetinde, son tahlilde tez konusu olan Arktik'teki egemenlik sorunsalının küreselleşme ve çatışma çözümü teorileri ile hangi noktalarda örtüştüğü hangi noktalarda bağdaşmadığına ilişkin teorik analiz yapılacaktır.

2.1.Arktik Bölgesinin Tanımı

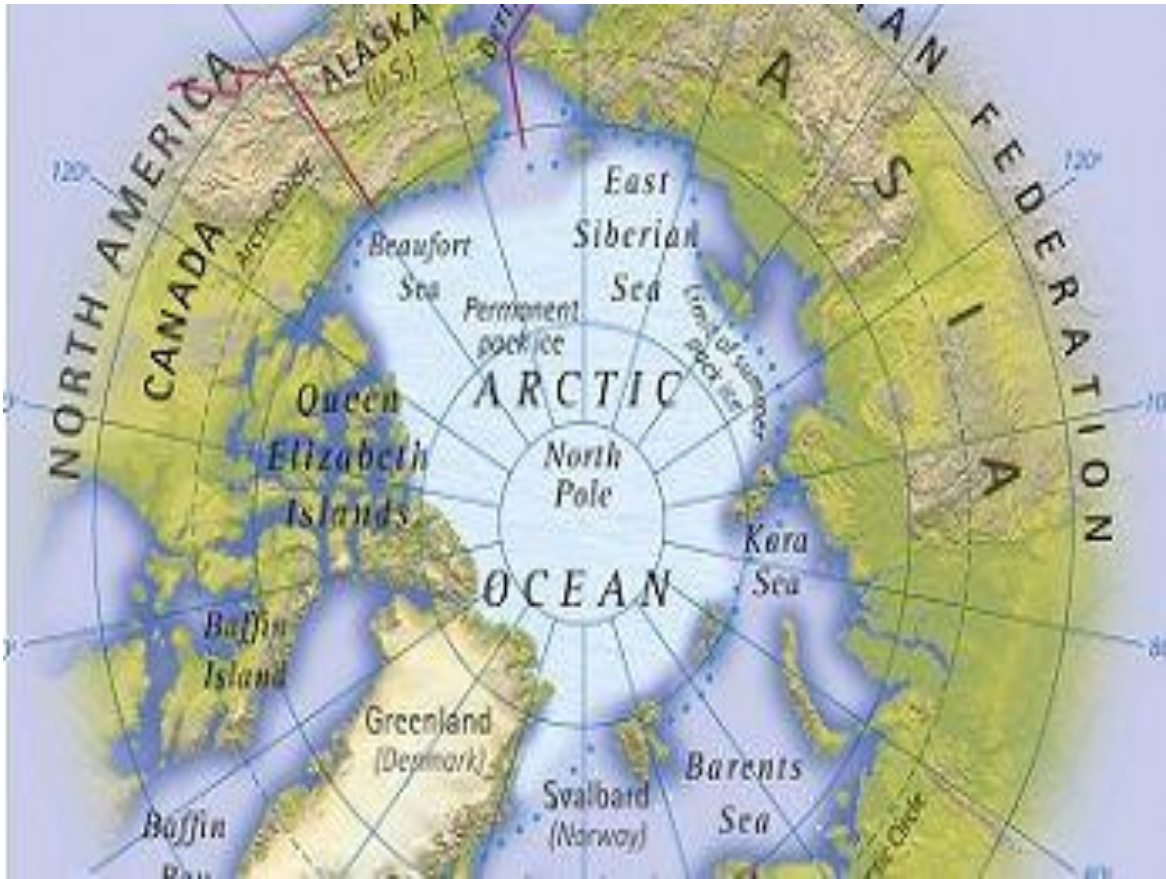
2.1.1.Arktik Bölgesinin Coğrafi ve Beşeri Tanımlaması

Arktik Okyanusu dünyanın en küçük okyanusudur ve Kuzey Kutbuna ev sahipliği yapmaktadır. Arktik Okyanusu kalın buz tabakası ile kaplıdır ve bu alan yedi milyon metrekarelik bir alanı oluşturmaktadır. Arktik'in daha aşağı enlemlerinde bulunan alanlar (60° – 68° Kuzey enlemleri arası) permafrosttan oluşan (sürekli olarak donmuş toprak) “tundra” olarak adlandırılmaktadır. Grönland de Arktik'in bir parçasıdır ve kalın buz örtüsü ile kaplıdır.

Arktik Okyanusu'nun International Hydrographic Organisation tarafından yapılan resmi tanımı şu şekildedir:

- Grönland ve Batı Spitzbergen arasında – Grönland Denizi'nin kuzey sınırı;
- Batı Spitzbergen ve Kuzey Doğu Toprakları arasında – 80° enleminin paraleli;
- Leigh Smith Burnu'ndan Kohlsaas Burnu'na kadar – Barents Denizi'nin kuzeyi;
- Molotov Burnu'ndan Kotelni Adası'nın kuzeyine kadar- Laptev Denizi'nin kuzey sınırı;
- Kotelni Adası'nın kuzeyinden Wrangel Adası'nın kuzey noktasına kadar- Doğu Sibirya Denizi'nin kuzey sınırı;
- Barrow Noktası'ndan Prince Patrick Adası üzerindeki Land's End Burnu'na kadar- Beaufort Denizi'nin kuzey sınırı.⁸²

⁸² Krş. Dixie Dansercoer, *Polar Exploration A Practical Handbook for North and South Expeditions*, Cicerone KHL, Singapore, 2012, ss. 13-15.

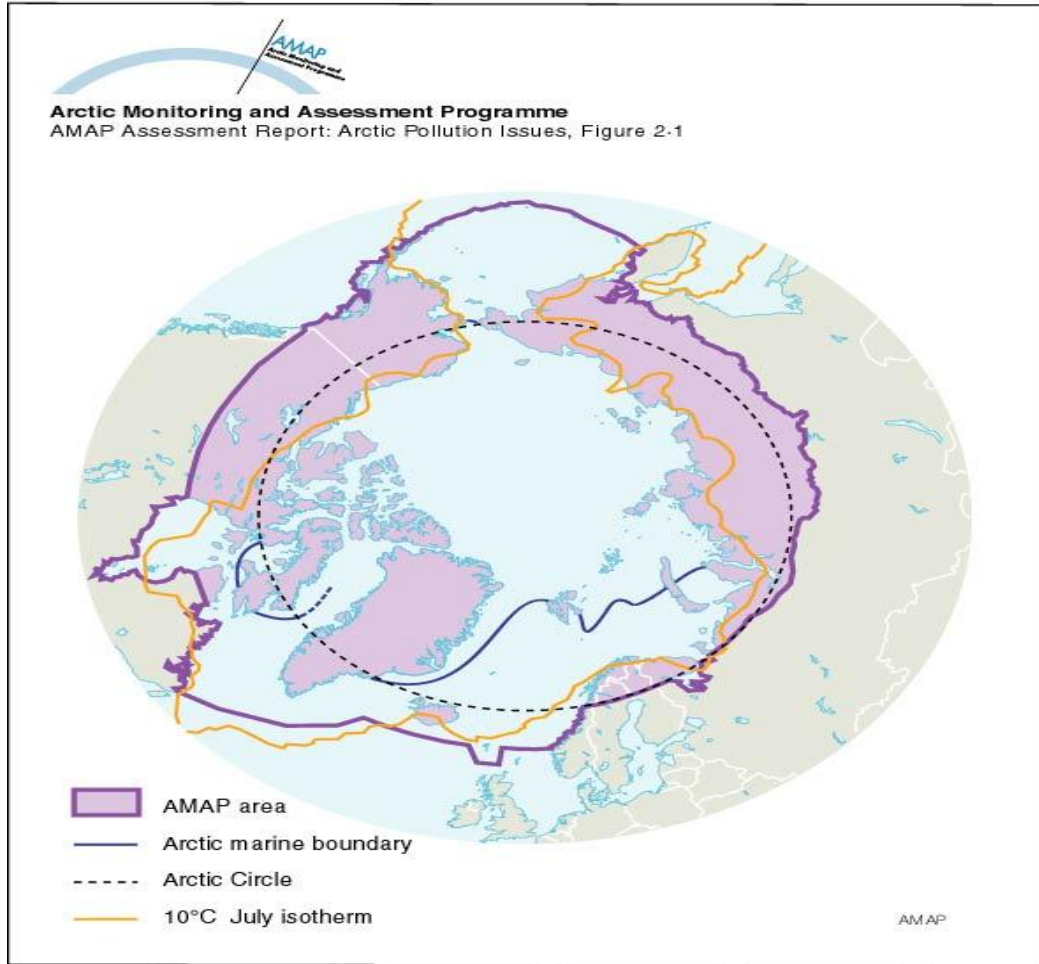

Harita 2.1 Arktik Okyanusu

Kaynak: <http://www.arctic-info.com/News/Page/the-expedition--arctic-2012--collected-enough-material-to-expand-the-borders-of-the-continental-shelf-belonging-to-the-russian-federation>, (07.06.2013).

Arktik Okyanusu'nun tanımı bu şekilde iken, Arktik'in tanımlanması farklılık ve çokluk gösteren bir konudur. Bir hususta, tartışmada yapılan Arktik tanımı başka bir konsept için yeterli ve örtüşen tanım olmayabilmektedir. Bununla birlikte en çok kabul gören Arktik tanımı bölgeyi 66.34° Kuzey'deki Kuzey Kutup Dairesi'nin (Arctic Circle) kuzeyidir. Kuzey Kutup Dairesi tanımı; Alaska'nın en kuzey kısmının üçte birini, Alaska'nın kuzeyinin münhasır ekonomik bölgesini, Alaska ve Rusya'yı birbirinden ayıran Chukchi Denizi'ni ve ABD sınırını içermektedir. Bunun yanında Alaska'nın geriye kalan üçte ikisini, Bering Denizi'ni içermemektedir. Sekiz ülke [ABD (Alaska), Norveç, Danimarka (Grönland), İzlanda, İsveç, Finlandiya, Kanada, Rusya Federasyonu] bu çerçevede tanımlanan Arktik bölgesinde sınıra sahip bulunmaktadır. Arctic Circle dışında yapılan bir diğer Arktik tanımı ise, ağaçların yetişebildiği 10° izotermidir. Ancak bu şekilde yapılan bir sınırlama şekli açıdan düzensiz bir Arktik haritası ortaya koymaktadır. Bu kriter uygulandığı takdirde Finlandiya, İsveç ve Alaska'nın bir bölümü Arktik bölgesinden dışlanmaktadır. Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) ise Arktik'i; Kuzey Kutup Dairesi'nin karasal ve denizel

alanları, Asya'da 62° Kuzey'in Kuzeyi ve Kuzey Amerika'da 60° Kuzey enleminin kuzeyi, Hudson Körfezi, Labrador Denizi, Kuzey Atlantik'in bir kısmını içerecek şekilde belirlemektedir.⁸³

Harita 2.2 Arctic Monitoring and Assesment Programme ve 10° İzotermine göre Arktik

Kaynak: Arctic Monitoring and Assesment Programme, <http://www.amap.no/>, (07.06.2013).

Arktik bölgesinde yaşayan insan popülasyonu küçük köylerden büyük şehirlere kadar çeşitlilik gösteren bir yelpazededir. Bazı bölgeler yerli halklara yaşam alanı oluştururken bazı alanlar işçilerin göçleri sonucu yaşam alanına dönüşmüştür. 20. Yüzyıla kadar Arktik'te yaşayan yerli halkların bölgede bir nüfuzu bulunmamaktaydı. Ancak zaman içinde bölgedeki yerli halklar mevcudiyetine önem verilen unsurlar haline gelmişlerdir. Kuzey Amerika Arktik'i, % 80'i yerli halklardan oluşan 50.000 civarında insana ev sahipliği yapmaktadır. Bu nüfus aşağı yukarı Kanada ve Alaska arasında dağılmaktadır. Bu toplulukların en büyükleri Kanada'daki Iqaluit ve Inuvik bölgelerinde ve Alaska'nın Barrow bölgesinde olmak üzere 4000-6000 arası bir nüfusa sahiptirler. Kanada yüksek Arktik'inde (75 ° Kuzey) Grise Fiord

⁸³ Krş. Ronald O'Rourke, "Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress", Congressional Research Service Report for Congress, 2 January 2013.

topluluğu 110 kişilik nüfusu ile en küçük topluluğu oluşturmaktadır. Antarktik'te olduğu gibi Kuzey Amerika Arktik'inde de yaz aylarında nüfus artmaktadır.

Dağlık bir ada olan ve her tarafı buzullarla çevrilmiş olan Grönland ise; bu özellikleri ile coğrafi açıdan Antarktika'ya benzemektedir. Antarktika'dan temel farkı ise, % 80'i yerli Inuitler ve kalanı Danimarka kökenliler olmak üzere, üzerinde yaşayan 60000 dolayında bir insan popülasyonunun bulunmasıdır. Toplulukların hemen hemen çoğu adanın batı kesiminde (büyük oranda başkent Nuuk'ta olmak üzere) yaşamaktadırlar. Bölgenin temel ekonomik uğraşı ticari amaçlı balıkçılık ve avcılıktır, aynı zamanda hava koşulları bazı tarımsal faaliyetlere de imkan tanıyabilmektedir.

Svalbard Norveç tarafından yönetilen bir takımadadır. Svalbard fiziksel olarak Avrupa'nın büyük sanayi alanları tarafından izole edilmiş bir konumdadır. Çoğu madencilik üzerinde çalışan 2500 civarında yerli olmayan bir nüfusa sahiptir.

Rusya Arktik'i ise; 30° Doğu'dan 170° Batıya kadar kapladığı sınırları ile bölgede en geniş alanı oluşturmaktadır. % 1'den azı yerliler olmak üzere, yaklaşık olarak iki milyon insan yaşamaktadır. Bölgedeki kuzeylilerin çoğu büyük şehirlerde yaşamakta ve endüstri faaliyetleri ile ilgilenmektedirler. Örneğin 300000 kişi Noril'sk maden alanında ikamet etmektedir.⁸⁴

U.S Geological Survey araştırmalarına göre, totalde dünyanın keşfedilmemiş hidrokarbon kaynaklarının %25'inin bu bölgede bulunduğu tahmin edilmektedir.⁸⁵ Yani dünyada keşfedilmemiş petrol kaynaklarının % 13'ü, keşfedilmemiş doğal gazın da % 30'u, keşfedilmemiş sıvı doğal gazın da % 20'si. (Norveç Petrol Direktörüğü'nün yıllık raporuna göre)⁸⁶ Bölgedeki tahmini kaynaklar:

Greenland kıyıları: 9 milyar varil petrol- 86 metreküp gaz

Alaska Arktik kıyıları: en az 27 milyar varil petrol

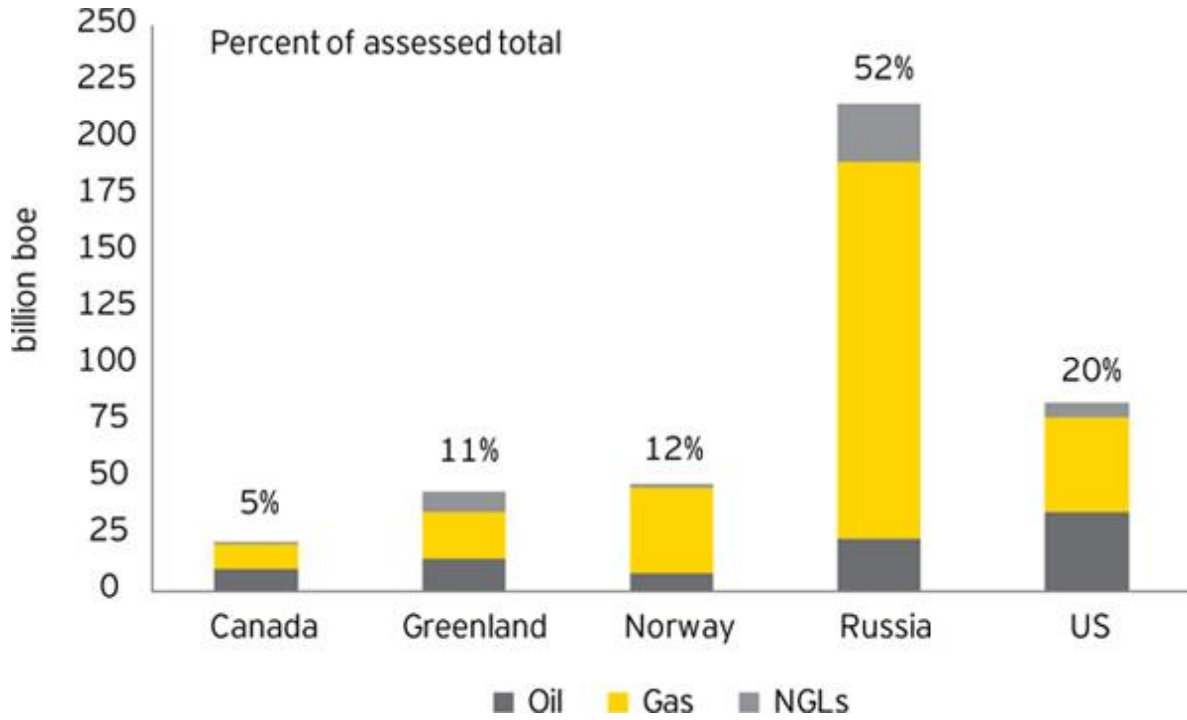
Rusya Arktik kıyıları: 586 milyar varil petroldür.⁸⁷

⁸⁴ Krş. John S. Poland ve Martin J. Riddle ve Barbara A. Zeeb, "Contaminants in the Arctic and Antarctic: A Comparison of Sources, Impacts, and Remediation Options", Polar Record 39 (211): 369-383 (2003), ss. 371-372.

⁸⁵ Krş. Kathryn Isted, "Sovereignty in the Arctic: Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations", http://www.law.fsu.edu/journals/transnational/vol18_2/isted.pdf, (07.06.2013).

⁸⁶ Krş. Roderick Keffrepütz, "On Thin Ice? (Mis) Interpreting Russian Policy in the High North", EU Foreign Policy, Policy Brief, Center for European Foreign Policy, No:205, February 2010.

⁸⁷ Krş. Kathryn Isted.

Şekil 2.1 Potential Arctic oil and gas resources

Kaynak: Ernst & Young calculations from US DOE and US GS data, <http://www.ey.com/GL/en/Industries/Oil---Gas/Exploring-Arctic-oil-and-gas---Challenges-to-Arctic-resource-recovery---Overview>, (07.06.2013).

Ayrıca bölge zengin balık stoklarına sahiptir. Günümüz itibariyle buzullarla kaplı coğrafyada balıkçılık yapılması gelişmiş ve pahalı bir teknoloji gerektirmektedir. Ancak, bölgedeki buzulların erimesiyle birlikte bölgede balıkçılık faaliyetleri daha kolay ve erişilebilir bir hale gelmektedir. Bölgede bugüne kadar el sürülmemiş petrol, doğalgaz kaynakları ve balık stokları bölgenin değerini artırmıştır. Teknolojinin gelişmiş olması bölgeye erişimi her geçen gün biraz daha kolaylaştırmaktadır. Büyük ölçekli keşif yapılmaya başlanan Arktik alanları:

- Sakhalin – Okhotsk Denizi;
- Alaska Kuzey Eğimi;
- Cook Inlet;
- The Grand Banks of Newfoundland;
- Barents Denizi;

- Pechora Denizi.⁸⁸

2.1.2. Erken Arktik Faaliyetleri ve Arktik'in Keşfi

Yirmi bin yıldır Arktik, insan yerleşimine ev sahipliğini yapmıştır ve küresel iklim değişikliği ile Avrupa ve Amerika'ya yapılan insan göçleri arasında merkezi rol oynamıştır. 15. Yüzyılın sonlarından bu yana, Avrupa ticaretinin, kapitalizmin, kolonyalizmin, modern devletlerin genişlemelerinin uluslararası tarihi; Arktik'teki yerli halklar, karalar, denizler ile birbirine entegre olmuştur.⁸⁹ Bundan 65 milyon yıl önce Arktik bölgesinde deniz buzu ya da Grönland buzul kütlesi bulunmamaktaydı. Geçtiğimiz son 14 milyon yıl öncesinden itibaren deniz buzu Arktik Okyanusu'nu kaplamaya başlamıştır. Yaklaşık olarak 2,7 milyon yıl öncesinde ise, deniz buzu Kuzey Amerika ve Avrasya Arktik'ine doğru genişlemeye başlamıştır. Böylece buz kütlesi Arktik'in ve Grönland'ın büyük bir kısmını kaplamıştır. Nihayetinde yirmi bin yıl önce Arktik'in göçlere köprü görevi görmesi ve yerli halklara anayurt olması gelişmeleri ile bölgede insan varlığı vuku bulmaya başlamıştır.⁹⁰

Arktik'in keşfinde erken faaliyetler, Antik Yunan'a dayanmaktadır. Kuzey Kutup Dairesi'ne geçememiş olmasına rağmen Marsilyalı Pytheas literatürde ilk Arktik kaşifi olarak kabul edilmektedir. M.Ö 4. Yüzyılda⁹¹ yaşamış olan Pytheas, denizci, astronom ve gözlemci idi. Kuzey'e açılan Pytheas Finisterre Burnu'nu geçerek Briton (Britanya) Adası'na ulaşmıştır. Bölgeyi keşfetmek için bir süre Britanya'da kalan Pytheas, daha kuzeyi keşfetmek için yol aldıkça tarımın azalarak yok olduğunu gözlemlemiştir.⁹² Pytheas'ın keşif gezisinin detayları tartışmalara neden olmuştur. Onun "Thule" olarak ifade ettiği yerin muhtemelen Norveç, "dondurulmuş deniz" (congealed sea) olarak ifade ettiği yerin de yüksek olasılıkla Kutup Denizi olduğu düşünülmektedir. Kuzeyin keşfindeki erken faaliyetleri Yunanlı Pytheas'tan sonra Vikingler izlemiştir. Nansen, MS. 6. Yüzyılda ya da daha öncesinde Vikingler'in Kuzey Denizi'ni geçtiklerini ileri sürmüştür. Dönemin koşullarına göre denizcilik ve gemicilikte oldukça gelişmiş olan Vikingler, 9. Yüzyılda İzlanda'ya, 10. Yüzyılda Grönland'e ve 12. Yüzyılda da Svalbard'a ulaşmışlardır.⁹³

⁸⁸ Krş. Stein Sandven, "The Arctic- Challenges and Opportunities for Oil and Gas Exploration", <http://www.touchbriefings.com/pdf/3046/sandven.pdf>, (05.06.2013).

⁸⁹ Krş. Jonathan D. Greenberg, "The Arctic in World Environmental History", Vanderbilt Journal of Transnational Law, Volume 42, s. 1307.

⁹⁰ A.g.e., ss. 1383-1384.

⁹¹ Krş. R. N. Rudmose Brown, *The Polar Regions: A Physical and Economic Geography of the Arctic and Antarctic*, Methuen, London, 1927, s.7.

⁹² Krş. Jeannette Mirsky, *To The Arctic! : The Story of Northern Exploration from Earliest Times to Present*, Alan Wintage: London & New York, 1934, s.15.

⁹³ Krş. R. N. Rudmose Brown, s. 7.

Bu erken keşif faaliyetlerinden sonra Arktik bölgesinin keşfine dair çalışmalar 14. Yüzyıla kadar duraksamıştır. 1500lü yıllardan sonra ise, bölgenin keşfi için oldukça fazla girişimde bulunulmuştur. Burada bütün keşifleri ve kaşifleri belirtmek mümkün olmadığı için, önem arz eden bazı keşiflerden bahsedilecektir. 1576 yılında Martin Frobisher'ın Kuzeybatı Geçidi'ni aramaya başlamasıyla beraber, Arktik'in keşfine dair merak tekrardan baş göstermiştir. Frobisher'ı John Davis'in 1585, 1586, 1587 yıllarında yaptığı keşif gezileri ve 72° 12' Kuzey enlemindeki Davis Geçidi'ne ulaşması izlemiştir. Akabinde 1610'da Henry Hudson bugün Hudson Körfezi olarak anılan alana ulaşmıştır. William Baffin 1616'da Smith Koyu'na erişmiş ve Lancaster Koyu'nu keşfetmiştir. Ayrıca 1553 yılında kurulan The Muscovy Company of Merchant Adventurers, ortaçağ dönemindeki kutup keşif çabalarında önemli rol oynamıştır. 1553 yılında Merchant Adventurer Kuzeydoğu Geçidi'ni bulmaları için Sir Hugh Willoughby ve R. Chancellor'u bölgeye göndermiştir. Bu kaşifler Novaya Zemlya ve White Sea'yi keşfederek Rusya ile ticaretin önünü açmışlardır. 1580 yılında A. Pet ve C. Jackman Kara Denizi'ne açılmışlardır. White Sea'de Hollanda etkisinin hissedilmeye başlanması ve İspanya'nın Hollanda ve Portekiz arasında ticaret yapmasının yasaklanmasına istinaden Hollanda doğuya doğru olan rotaları aramaya başlamıştır. Kara Denizi aracılığıyla elde edilen bazı başarıları müteakiben W. Barents kutbun kuzeyine doğru ilerlemek için bir rota denemiştir. Nitekim bu rota ile, 1596'da Spitzbergen'in keşfedilmesini sağlamıştır. 1607'de H. Hudson aynı rotayı kullanarak 80 °23 ' Kuzeye ulaşmıştır.

17. yüzyılın başlarında Arktik'in kuzeyine, batısına ve doğusuna yönelik keşiflerin amaçları çeşitlenmiştir. 17. Yüzyılın devamı ve 18. Yüzyılın büyük bir kısmında Arktik'in kuzeyi hakkındaki bilgiye az miktarda bir katkı sağlanabilmiştir.⁹⁴ 1619 yılında Captain Jens Munk Kuzeybatı Geçidi'ni bulmak için bir keşif gezisi düzenlemiştir. Munk'un Kuzeybatı Geçidi için yaptığı keşif çalışmaları Danimarka tarafından desteklenmiştir. Bu özelliği ile Munk'un keşif çabaları, Kuzeybatı Geçidi'nin aranması çalışmalarında, İngiltere tarafından kumanda edilmeyen ya da bir İngiliz tarafından yapılmayan ilk keşif olmasıyla farklılık arz etmektedir.⁹⁵ Munk'un keşfi Danimarka'nın Arktik girişiminde oldukça büyük bir tarihi önem ve misyon taşımaktadır.⁹⁶

⁹⁴ A.g.e. ss. 8-12.

⁹⁵ Krş. C. C. A. Gosch (der.), *Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620 Volume 2*, Cambridge University Press, Hakluyt Society, 2012, s. Xx.

⁹⁶ Krş. C. C. A. Gosch (der.), *Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620 Volume 1*, Cambridge University Press, Hakluyt Society, 2012, s. Xı.

Tablo 2.1 Kuzeybatı Geçidi Aramalarının Erken Kronolojik Serisi

Sefer Sayısı	Yıllar	Komutan
1.	1576	Sir Martin Frobisher
2.	1577	Sir Martin Frobisher
3.	1578	Sir Martin Frobisher
4.	1585	Captain John Davis
5.	1586	Captain John Davis
6.	1587	Captain John Davis
7.	1602	Captain Geo. Weymouth
8.	1606	Captain John Knight
9.	1610-11	Captain John Henry Hudson
10.	1612-13	Admiral Sir Thos. Button
11.	1614	Captain Gibson
12.	1615	Captain Bylot ve W. Baffin
13.	1616	Captain Bylot ve W. Baffin
14.	1619-20	Captain Jens Munk
15.	1625	Captain Wm. Hawkrigde
16.	1631	Captain Luke Foxe
17.	1631-32	Captain Thos. James

Kaynak: C. C. A. Gosch (der.), Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620 Volume 2, Cambridge University Press, Hakluyt Society, 2012,s. Xix.

Rusya'nın Asya boyunca yayılması sonucunda Rusya adım adım bu kıtanın kuzey kıyılarını ortaya çıkarmıştır. Rus kaşifleri arasında 1648 yılında Bering Boğazı'ndan geçmesi itibariyle S. Deshnev adı anılması gereken önemli bir isimdir. Ayrıca Britanya Hükümeti de bu dönemde Kuzeybatı Geçidi'nin keşfi için teşviklerde bulunmuş, bu keşfe katkı sağlayacak kaşiflere ödül ve araştırma için gemi sağlamıştır. John Franklin⁹⁷ ve J. Richardson 1819 ve 1826 yılları arasında keşfe çıkarak Kanada kıyılarının büyük bir kısmını keşfetmişlerdir. Yine John Rae, C. F. Hall, L. M'Clintock, R.Collinson, R. M'Clure gibi isimler de Kanada Arktik'inin büyük bir kısmını keşfeden kaşiflerdendir. Kuzeydoğu Geçidi'nin keşfinde ise, Novaya Zemlya ve Spitsbergen arasındaki denizleri keşfetmek için 1872'de C. Weyprecht ve

⁹⁷ Sir John Franklin'in hikayesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. William Barr (edit.), *Searching for Franklin: The Land and James Stewart's Expedition via the Black River*, The Hakluyt Society, 1855, ss. 1-21.

J. Payer keşif gezisi yapmışlardır. Her ne kadar bu keşifte başarısız olsalar da bu esnada 1873'te Franz Josef Land'i keşfetmeleri bu başarısızlığın telafisi olmuştur. Sir G. S. Nares 1875'te Smith Burnu üzerinden 82° 25' Kuzey enlemine bir keşif gezisi yapmıştır. Bu sayede kuzey kıyılarının haritasına Grinnel (Grant) Land'i eklemiştir. 1876 yılında da A. H. Markham 83° 20' 26" Kuzey enlemi ile dönemin rekorunu kırmıştır. Markham'ı müteakiben Nansen 86° 14' Kuzey enlemine ulaşarak dönemin en yüksek kuzey enlemine erişmiştir. Nansen'in keşif gezisi Arktik Okyanusu'nun kalbine ilk giriş olmuştur. Diğer taraftan Rusya da 1900ler'in başlarına doğru dikkatini kuzey sularına doğru çevirerek keşif çalışmalarında bulunmuştur. 1903-1904 arasında Roald Amundsen Atlantik'ten Pasifik'e kuzey üzerinden geçmiştir. Her ne kadar kuzeyin yüksek enlemlerine ulaşmak için hala tek yol kızıaklar olsa da, 20. Yüzyıl kaşifleri bu döneme gelindiğinde haleflerine kıyasla bölge hakkında artık çok daha fazla bilgi ile donatılma şansına sahip olmuşlardır.⁹⁸ Luigi Amedeo (Duke of Abruzzi) ve Cagni 1900 Mart'ında Kuzey Kutbu'na erişmek üzere yola çıkmıştır. Sonuç olarak 24 Nisan tarihinde Cagni ve diğer araştırmacılar 86° 34' Kuzey'e (dönemin en kuzey noktası) ulaşarak Fridtj of Nansen'in rekorunu kırmışlardır.⁹⁹ Nobile 1926'da Norveçli kutup kaşifi Roald Amundsen ve Amerikalı maceraperest/kaşif Lincoln Ellsworth'ün ortak liderliği eşliğinde bir keşif uçuşu gerçekleştirmiştir. Nobile, Amundsen ve Ellsworth ile Spitzberg (Svalbard)'den havalanarak Alaska'ya inmiştir, böylece Kuzey Kutbu'nu hava yolu ile aşmıştır. Nobile'nin bu denemesi, tarihte Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya kutup üzerinden uçuş yolu ile yapılan ilk yolculuk olmuştur.¹⁰⁰ Kuzey Kutup Noktası 90° Kuzey'e ulaşma hususunda, 1908'de ilk kez bu iddiada bulunan araştırmacı Frederick Albert Cook olmuştur. Ancak Cook'un navigasyonel kayıtları bu iddiayı kanıtlanamamıştır. Bu nedenle Cook'un iddiaları araştırmacılar arasında hala kuşku uyandırmaktadır. Cook'tan sonra National Geographic Society tarafından desteklenen Robert Peary de 90° Kuzey'e ulaşmaya çalışmış ve bunu başardığını iddia etmiştir. Ancak Peary'nin de bunu başarıp başarmadığı kanıtlanamaması itibariyle çelişki ve kuşku ile değerlendirilmektedir. Nihayetinde, doğrulanmış olan ilk 90° Kuzey keşfi, 1948 yılında Sovyetler Birliği'ne ait jeolog ve oşinograflardan oluşan bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹

2.1.3.Arktik ve Antarktik'in Benzerlikleri ve Farklılıkları

Kutuplar, iklimsel değişmelerin yarattığı sonuçlarla birlikte uluslararası politikanın ve bir bilim alanı olarak uluslararası ilişkiler disiplininin ilgi odağı haline gelmiş coğrafyalardandır.

⁹⁸ Krş. R. N. Rudmose Brown, ss. 8-17.

⁹⁹ Polar Record / Volume 34 / Issue 190 / July 1998, ss. 264-265. &

Dr. Maria Pia Casarini ile Mülakat: Institute Geografico Polare, Fermo, 06.03.2013

¹⁰⁰ <http://www.historynet.com/roald-amundsen-and-the-1925-north-pole-expedition.htm>, (14.06.2013).

¹⁰¹ http://education.nationalgeographic.com/education/encyclopedia/north-pole/?ar_a=1, (20.06.2013).

Her iki kutbun da jeostratejik ve jeopolitik önemi ve potansiyeli bu bölgeleri birer cazibe merkezine çevirmiş ve uluslararası ilişkilerin en güncel konuları arasında yer almasına neden olmuştur. Kutuplara ilişkin doğru analizler yapabilmek için, bu bölgeler hakkında yeterli ve doğru bilgiye sahip olmak oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapılan yanlışlıklardan birisi Güney ve Kuzey kutbunun coğrafi, politik ve ekonomik açılardan birbirinin aynı olduğu yönündeki yaklaşımlardır. Nitekim, kutupların bazı coğrafi özellikleri birbirine benzer olmakla birlikte bu bölgelerin beşeri yapısı, yönetişimi ve hukuki statüsü gibi bazı özellikleri ise; buldukları coğrafyaya ve koşullara bağlı olarak kendine has, eşsiz bir portre çizmektedir. Arktik bölgesinin doğal, jeopolitik ve hukuki karakteri Antarktik'ten, aynı şekilde Antarktik'in sahip olduğu özellikler de çoğu alanda Arktik'ten farklılık arz etmektedir. Bu yolla, Arktik ve Antarktik'i benzer olarak kanıksayan görüşler özünde yanlıştır.

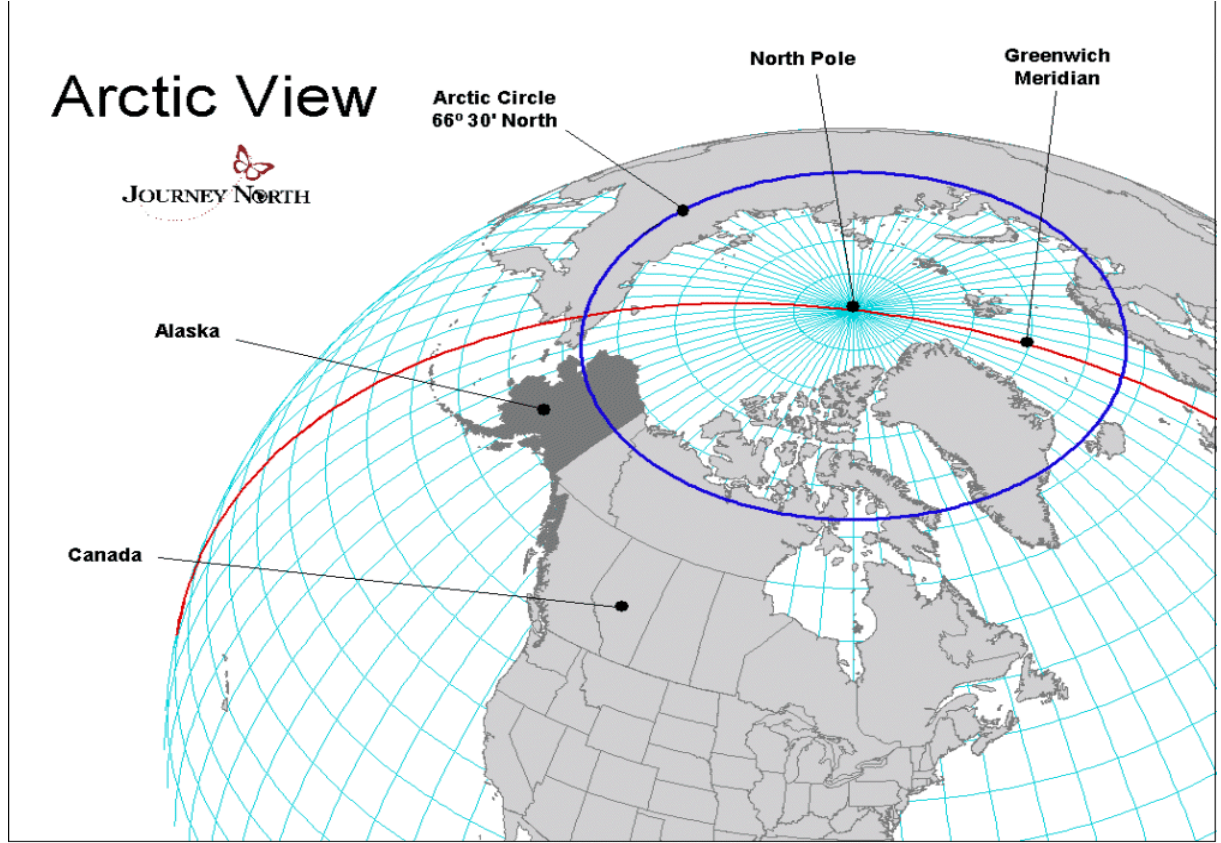
Öncelikle Güney Kutbu okyanusla çevrelenmiş bir kıta iken, Kuzey kutbu kara sınırlarıyla ve adalarla çevrilmiş bir okyanustur.¹⁰² Antarktik'i çevreleyen Güney Okyanusu'nun etrafı kara parçalarıyla değil, okyanuslardan oluşan sularla çevrilidir. Güney Okyanusu, Antarktik topraklarından başlayarak Hint, Pasifik, Atlantik okyanusları ile kesiştiği 60° Güney enlemine kadar uzanır. Bu enlem, Antarktik'in soğuk ve biyolojik açıdan zengin olan sularının sıcak ve biyolojik olarak daha farklı olan diğer okyanus sularıyla birleştiği noktadır.¹⁰³ Arktik Okyanusu ise; Antarktik'in aksine Kuzey Amerika, Avrupa, Avrasya, Grönland gibi karalarla çevrilmiştir. Arktik'in en güneyinin nasıl belirlenebileceği, sınırlandırılması Antarktik'in sınırlandırılması gibi net değildir, daha belirsizdir. Olası doğal sınır olarak 10 derece izotermi, yani ağaçların yetişebildiği coğrafi sınır olarak düşünülmektedir. Bunun yanında Arktik Konseyi'ne üye, Arktik Okyanusu'na kıyısı olan devletler tarafından kullanılan bir kriter olarak, Kuzey Kutup Dairesi (Arctic Circle) de bölgenin sınırlandırılması için kullanılmaktadır.¹⁰⁴ Arktik ve Güney Okyanusu'nun büyük bir kısmı deniz buzlarından oluşmaktadır. Antarktik kıtası sadece % 4'ünden oluşan (yaklaşık 50.000 km²) buzsuz kayalar dışında tamamen kalıcı buz ile kaplıdır. Bu alan Tazmanya'dan (64.519 km²) daha küçüktür. Bu kayalık alanlar vahşi doğa ve bazı bitkiler için yaşam alanı oluşturmaktadır. Arktik

¹⁰² Bkz. Tullio Scovazzi ve Irini Papanicolopulu, Report on the Political, Legal and Administrative Issues of Operating the Aurora Borealis in the Arctic and Antarctic Regions, European Research Icebreaker Consortium (ERICON), 2010.

¹⁰³ Krş. Davor Vidas (edit.), *Protecting the Polar Marine Environment, Law and Policy for Pollution Prevention*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, ss. 3-12.

¹⁰⁴ Krş. Timo Koivurova, "Do the Continental Shelf Developments Challenge the Polar Regimes?", Gudmundur Alfredsson ve Timo Koivurova (edit.), *The Yearbook of Polar Law Volume 1*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2009, s. 478.

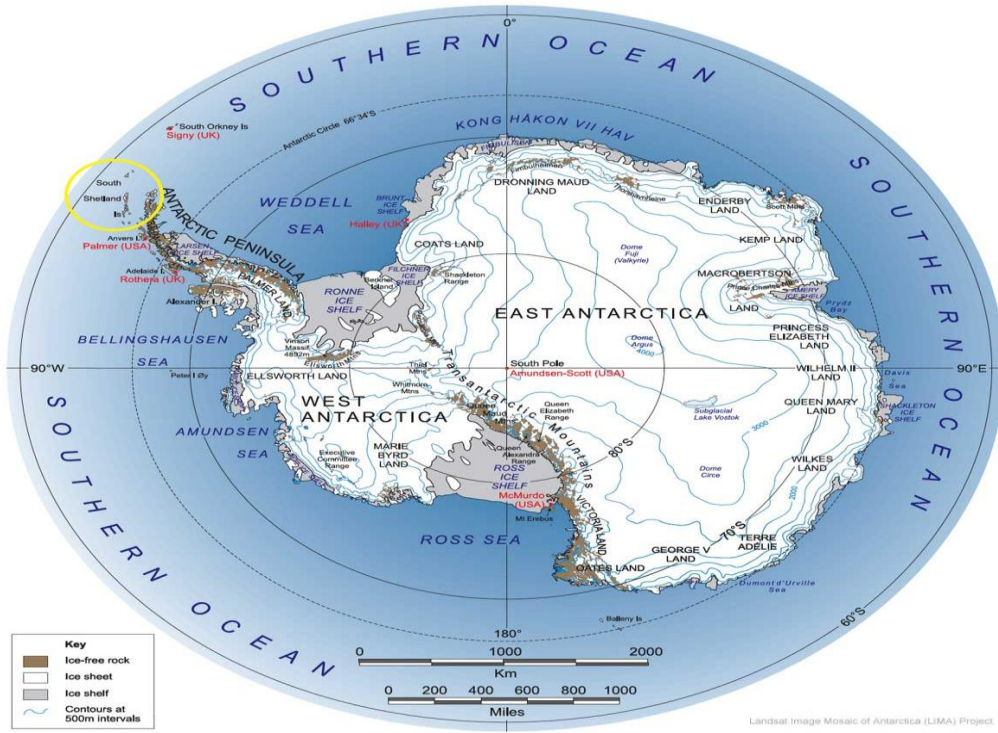
bölgesinin ise, büyük kara parçaları ağırlıklı olarak (% 84 oranında yaklaşık olarak 11.2 milyon km²) buzszudur.¹⁰⁵

Harita 2.3 Kuzey Kutup Dairesi

Kaynak: <http://www.learner.org/jnorth/spring2002/species/caribou/Update041002.html>, (27.05.2013).

¹⁰⁵ Krş. John S. Poland ve Martin J. Riddle ve Barbara A. Zeeb.

Harita 2.4 Antarktika

Kaynak: content.espressoeducation.com, (27.05.2013).

Harita 2.5 Arktik Okyanusu

Kaynak: <http://icestories.exploratorium.edu/dispatches/whale-break/>, (27.05.2013).

Antarktik kıyılarında yaşayan herhangi bir yerli insan nüfusu mevcut değilken, Arktik kıyılarında eski çağlardan beri yaşayan yerli halklar (indigenous people) bulunmaktadır.

Antarktik'e ilk kez 1773'te James Cook ayak basmıştır, Arktik'e ilk kez giriş ise tarih öncesi çağlara dayanmaktadır. Arktik'teki insan varlığı 14000 yıl geriye götürülmektedir. Antarktik'teki ilk modern yerleşimler ise, 19. Yüzyılın sonlarına isabet etmektedir.¹⁰⁶ Arktik ve Güney Okyanusu'nda yaşayan canlı-cansız kaynaklar ve ekosistem; geneli itibariyle bir farklılık gösterirken, kutup bölgesinin yarattığı ortak coğrafi koşullara istinaden canlıların üretkenlikleri, beslenme zinciri ve yapısı ve çevresel bozulmalara çok daha çabuk reaksiyon göstermeleri gibi bazı ortak ve temel özellikleri mevcuttur.¹⁰⁷ Arktik coğrafyasında Svalbard gibi bölgelerde hava koşulları bazı tarım faaliyetlerine imkan sağlarken, Antarktika'da bu gibi faaliyetler mümkün değildir. Ayrıca her iki kutup bölgesinde gerçekleştirilen insan faaliyetleri de farklıdır. Antarktik'teki insani faaliyetler bilimsel çalışmalar şeklindedir. Arktik'te ise, büyük ve küçük yerleşim birimleri mevcuttur. Endüstri, madencilik faaliyetleri gerçekleştirilmekte ve elektrik üretimi için yakıt depoları bulunmaktadır.¹⁰⁸ Her iki kutup bölgesinde de var olan kaynakların çeşidi ve yoğunluğu tamamen farklıdır. Arktik'te varlığına ilişkin tahminler yürütülen dünyanın en geniş petrol rezervlerine karşıt olarak, Antarktik kıyılarında daha çok mineral kaynaklarının bulunduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Antarktik'teki mineral kaynaklarının kullanımı yasaktır.¹⁰⁹ Büyük kent yerleşimleri, limanlar, ağır sanayi ülkelerininin coğrafi yakınlığı ve diğer kıyasal gelişmeler Arktik'i resmetmektedir. Arktik bölgesinde 3.8 milyon insan yaşarken, Antarktik'te yılda yaklaşık olarak 15.000 turist bölgeyi ziyaret etmekte ve 1000 adet bilimsel personel bölgede ikamet etmektedir. Antarktika'da mevcut olan tek şehir Antarktika Yarımadası'ndaki King George Adası'nda Villa las Estrallas'tır.

Her iki kutbun da okyanuslara (Arktik Okyanusu ve Güney Okyanusu) sahip olması sonucu, ulaşım için gemiler, yani deniz yolu kullanılmaktadır. Ancak farklı coğrafyaların ve insan aktivitelerinin varlığı nedeniyle gemicilik yapıları farklılık arz etmektedir. Arktik'teki gemicilik rotaları daireseldir, gemiler her biri geçişe dair farklı iç düzenlemelere sahip olan kıyı devletlerinin sularından geçiş yaparlar. Antarktik'te ise, gemicilik kuzey-güney rotasındadır ve trafik Arktik'e kıyasla daha azdır, yürürlükte olan herhangi bir devletin geçiş rejimi bulunmaktadır.¹¹⁰ Her iki kutupta da ulaşım ve lojistik için hava şartları belirleyici etmen olabilmektedir. Sis, rüzgar, buz, kar gibi uygunsuz hava koşulları bölgelere yapılacak olan ulaşımı çoğu kez engellemektedir. Bazı hava şartlarında geziler haftalarca ertelenebilmektedir. Bölgeye yapılacak olan uçuşlarda, uçaklar iniş ve kalkış

¹⁰⁶ Krş. Dixie Dansercoer, s. 17.

¹⁰⁷ Krş. Davor Vidas, ss. 3-12.

¹⁰⁸ Krş. John S. Poland ve Martin J. Riddle ve Barbara A. Zeeb.

¹⁰⁹ Krş. Davor Vidas, ss. 3-12.

¹¹⁰ A.g.m.

yapamayabilmektedirler. Antarktik'e ulaşım Güney Okyanusu ile sağlanmakta ve bunun için de havayolu ya da gemiler kullanılmaktadır. Avrasya, Alaska, Kanada Arktik'inin batı kısımları gibi bazı Arktik bölgelerinde ise, ulaşım genelde kara üzerinden yapılmaktadır. Bunun yanında bölgede yaşayan bazı topluluklar ulaşım için tarifeli uçuşlar ve deniz yolu ulaşımı kullanmaktadır. Çoğu Arktik ülkesinde lojistiği koordine etmek için bazı organizasyonlar da bulunmaktadır.¹¹¹

Son yıllarda her iki kutup bölgesi de önemli bir şekilde ve farklı yönlerde iklim değişikliğine uğramıştır. Arktik bölgesinde deniz buzu boyutunda yıllar içinde bir azalma gözlemlenmiştir. Uzun vadede kaydedilmiş iklimsel değerlerle kıyaslandığında 2007 verileri deniz buzunun % 40 oranında azaldığını göstermektedir. Arktik'te permafrostun kaybı ve kar örtüsünün azalmasıyla büyük ölçekte bir ısınma gerçekleşmiştir. Ayrıca Arktik'in birçok bölgesinde yüzeye yakın hava sıcaklıkları artmıştır. Grönland çevresinde artarak devam eden bir erime vardır. Buna karşıt olarak Antarktik'te deniz buzu artmıştır. Antarktik son elli yılda yüzey sıcaklığında daha az bir değişim yaşamıştır. Antarktik'te son yıllarda yapılan araştırmalarda, sadece Batı Antarktika boyunca bir ısınma olduğu ortaya konulmuştur. Antarktik'te istisnai bir durum; yazın batı kesiminde, kışın doğu kesiminde ısınma gözlenen Antarktik Yarımadası (Antarctic Peninsula)'dır. Antarktik Yarımadası'ndaki sıcaklık artış oranı Güney Yarımküre'deki herhangi bir yerden çok daha fazladır. Nitekim her iki kutupta da gözlenen farklı değişimler topografik faktörlere ve deniz/kara dağılımındaki farklılıklara atfedilebilir. International Panel on Climate Change (IPCC)'nin 4. Değerlendirme Raporu, gelecek yüzyılda gerçekleşecek olan iklim değişikliğinin önemli bir kısmının yüksek enlemlerde olacağını belirtmiştir. Eğer bu zaman diliminde sera gazları bugünkü düzeyinde artmaya devam ederse, her iki kutbun da deniz buzlarında bir azalma söz konusu olabilecektir.¹¹²

Her iki kutup bölgesi için de belki de en büyük benzerlik; jeopolitik, politik ya da tarihi sebeplerden ötürü, kutuplarla ilgili aktivitelere ve bölgesel karar verme süreçlerine, kendilerinin diğer devletlerden daha fazla dahil olması gerektiğini düşünen devletlerin varlığıdır.¹¹³ Yani egemenlik sorunsalı: Kutuplardaki egemenlik tartışmaları doğaları bakımından farklılık gösterir. Antarktika'da egemenlik statüsünün belirsizliği Antarktik Anlaşması imzalanana kadar sorun teşkil etmiştir. Arktik'te ise, kıyıdaş devletler denizel sınırlarla ilgili egemenlik tartışmaları yürütmektedirler. 20. Yüzyılın ilk yarısında Arjantin,

¹¹¹ Krş. John S. Poland ve Martin J. Riddle ve Barbara A. Zeeb.

¹¹² Krş. John Turner ve Jim Overland, "Constrasting Climate Change in the Two Polar Regions", Polar Research, Volume 28, Issue 2, August 2009, ss. 146-164.

¹¹³ Krş. Tullio Scovazzi ve Irini Papanicolopulu.

Avustralya, Şile, Fransa, Yeni Zelanda, Norveç ve Birleşik Krallık Antarktik'e ilişkin kendi sınırsal iddialarını öne sürmüşlerdir. Ancak nihayetinde, bu iddialar hiçbir ülke tarafından kabul edilmemiştir. Nitekim, iddiada bulunan bu yedi ülkenin ve diğer katılımcıların bir araya gelmesiyle 1959 yılında Antarktik Anlaşması imzalanmıştır. Böylece Antarktika'daki egemenlik iddiaları donmuş iddialara (freezing claims) dönüşmüştür ve anlaşma gereği hiçbir devlet Antarktika'da egemenlik iddiasında bulunamayacaktır. Arktik'te ise, durum farklıdır, bölgeye sınırdaş/kıyıdaş egemen devletler mevcuttur ve denizel sınırlar ve yetki alanları bu devletlerarasındaki tartışma konularındandır.¹¹⁴ Kuzey kutbunda, bölgede bazı devletler egemenlik konusunda kendilerini diğer devletlere oranla daha direkt bir varoluş kimliği ile tanımlamışlardır. Öyle ki, bu devletler (Norveç, ABD, Kanada, Rusya Federasyonu, Danimarka) soft bir işbirliği platformu olan Arktik Konseyi'ni kurmuşlardır.¹¹⁵ Ancak Arktik devletlerinin kurmuş olduğu bu işbirliği Antarktik'teki gibi bir hukuki rejime tekabül etmemektedir. Arktik, Antarktika Anlaşmalar Sistemi'nde olduğu gibi bölgedeki bütün insan faaliyetlerini bağlayıcı hukuki (hard law) özelliği ile düzenleyen bir rejime sahip değildir. Güncel olarak bölgede varlığını sürdüren düzen, henüz 1980'li yılların sonunda ortaya çıkmış olan, sekiz Arktik devleti arasında oluşturulan işbirliğidir. Resmi olarak da 1991 yılından beri Arktik Çevresel Koruma Stratejisi mevcuttur. Arktik'te mevcut olan bu düzenlemeler bağlayıcı olmayan hukuka (soft law) dayanmaktadır. Arktik bölgesinde kurulmuş olan en yetkin oluşum Arktik Konseyi bile, bir uluslararası anlaşma ile kurulmamış, bir deklarasyonla oluşturulmuştur. ATS uluslararası yönetimin bir formu iken, Arktik Konseyi hala uluslararası bir danışma kurumu niteliğindedir.¹¹⁶ Ayrıca her iki kutbun da yönetiminde katılım açısından farklılıklar da mevcuttur. Antarktik Anlaşması'na göre, bölgenin barışçıl amaçlarla kullanılması, çevre koruması, bölgede sadece bilimsel faaliyetler yürütülmesi gibi amaçları ve önkoşulları kabul eden her devlet ATS'ye katılımında bulunabilir. Ancak Arktik bölgesi için benzer bir katılım serbestisi söz konusu değildir.¹¹⁷ Arktik Konseyi'nin daimi üyeleri (Kanada, Norveç, Danimarka, ABD, Rusya Federasyonu, İsveç, Finlandiya, İzlanda) sabittir ve Konsey genişlemeci, esnek bir perspektife sahip değildir. Konsey'e katılım yine Konsey'in rızası eşliğinde, oy hakkına sahip olmamak şartıyla, gözlemci statüsünde ya da ad hoc gözlemci statüsünde gerçekleşebilir. Antarktik Anlaşması'nın yaptığı ayırım ise, danışman ülke statüsü ya da danışman olmayan ülke statüsü şeklindedir. Bu ayırım da bölgede bilimsel çalışma istasyonu kurup, bu istasyonlara bilimsel personel gönderme kriterine göre belirlenmektedir. Bu kriterleri uygulayan devletler danışman devlet statüsüne sahip olmakta;

¹¹⁴ Krş. Davor Vidas, ss. 3-12.

¹¹⁵ Krş. Tullio Scovazzi ve Irini Papanicolopulu.

¹¹⁶ Krş. Davor Vidas, ss. 3-12.

¹¹⁷ Krş. Tullio Scovazzi ve Irini Papanicolopulu.

anlaşmayı imzaladığı halde bu kriteri uygulamayan devletler ise, danışman olmayan ülke statüsünü almaktadır.¹¹⁸ Böylelikle, Antarktik'teki yönetişimin Arktik'e oranla, daha esnek, katılıma, çok taraflı işbirliğine daha açık olduğu yorumu yapılabilir.

Soğuk savaş sonrası dönemde Arktik'in askeri öneminde bir azalma gözlemlense de, Arktik'in stratejik önemi Antarktik'ten çok daha fazladır. Bu farklılık iki bölgenin de işbirliği süreçlerinde oluşturulan kurucu belgelere açıkça yansımıştır. Antarktik Sözleşmesi'nde Antarktik'in silahsızlandırılması anlaşmanın temel prensiplerinden birisi iken, Arktik Konseyi Deklerasyonu çok açık bir şekilde "Konsey'in askeri güvenlik ile ilgilenmeyeceğini" belirtmiştir. Ayrıca Antarktik'te radyoaktif atık maddelerin imhası Antarktik Anlaşması nezdinde yasaklanmıştır. Ancak Arktik bölgesindeki devletler (özellikle Rusya) tarafından kullanılan nükleer yakıt, reaktör, karada olduğu kadar, nükleer denizaltılar, buz kırıcılar ile denizde de Arktik çevresini etkilemektedir.¹¹⁹

Kutuplar dünyadaki diğer coğrafyalarla kıyaslandığında hemen hemen gezegenin en az kirletilmiş bölgeleridir. Hatta bilimsel jargonda kutuplar "temiz laboratuvar" olarak nitelendirilmektedir. Ancak Arktik bölgesi bölgede yaşayan yerli halklar, üzerinde konuşlandırılmış askeri üsler, bölgedeki ulaşım ağı, maden çıkarma faaliyetleri, petrol arama ve üretim faaliyetleri dolayısıyla Antarktik'e göre çevresel olarak daha fazla kirletilmiştir. Petrol üretimi Arktik'te çevresel bozulmaya büyük etki yapmaktadır. Örneğin Sovyetler Birliği'nin kuzey bölgesindeki petrol ve doğalgaz üretimi, ABD'nin tüm dünyadaki petrol üretim alanlarıyla kıyaslanabilir ölçüde büyüktür. Kuzey kutup dairesindeki çevresel kirlenme ve değişimin insan sağlığını etkileme gibi bir boyutu mevcuttur. Öyle ki, bölgede yaşayan yerli halkların bölgeden sağladıkları gıdalar, bölgedeki çevresel bozulmalar sonucu insan sağlığına zarar verebilmektedir. Antarktik'te ise, hem insan faaliyetlerinin çevresel bir bozulmaya sebebiyet verecek nitelikte olmaması hem de bölgede etkilenebilecek düzeyde bir insan popülasyonunun bulunmaması böyle olası bir tehlikeyi ortadan kaldırmaktadır.¹²⁰

Kutup bölgeleri yerkürede en el değmemiş, en bakir doğaya sahip (wilderness) yerler olarak düşünülmektedir. Ancak bu bölgelerdeki artan insan faaliyetleri (petrol arama ve üretim, balıkçılık, turizm) bölgenin bu niteliğini aşındırmaktadır. Bakir doğa, doğal ve beşeri değişimler sonucu zaman içinde özelliğini yitirebilen bir kavramdır. Aynı şekilde Arktik ve Antarktik de bu özelliğini değişimler eşliğinde kaybetmektedir. Turizm her iki kutbu da cazibe merkezi haline getirmektedir. Özellikle Arktik'teki mineral kaynaklarının aranması,

¹¹⁸ Krş. Timo Koivurova, s. 480.

¹¹⁹ Krş. Davor Vidas, ss. 3-12.

¹²⁰ Krş. John S. Poland ve Martin J. Riddle ve Barbara A. Zeeb.

deniz yolu ile ulaşımın artması, kara altyapılarının genişlemesi, limanların geliştirilmesi gibi faaliyetler bölgenin bakir doğasını dönüştürmektedir. Antarktik'te ise, Antarktik Yarımadası bu değişimlere örnektir. Nitekim her iki kutbun da yönetimine katılan devletler bu aşınmanın farkındadırlar ve bölgenin çevresel korumasına yönelik önlemler alma çabasındadırlar.¹²¹ Ancak hangi değerlerin korunacağı başka bir tartışma konusudur. Devletler kutuplarla ilgili çevresel koruma teması altında, hukuki düzlemde “sürdürülebilir kalkınma” ve “bio çeşitliliği koruma”ya odaklanmaktadır. Buradaki tartışma temeli ise, ekonomi, çevre, sosyal ve ekolojik ihtiyaçlar arasında bir denge kurmaya yöneliktir. Bakir doğa özelliğini korumanın tek yolu ise, bütün insan aktivitelerini ekarte etmektir.¹²² Bu bağlamda Antarktika'nın bakir doğa özelliğinin Arktik'ten daha çok korunabildiğini söylemek mümkündür.

2.1.4. Küresel Isınma ve Arktik'teki Etkileri

İnsan tarafından atmosfere verilen gazların sera etkisi yaratması sonucunda, dünya yüzeyinde sıcaklığın artmasına küresel ısınma denilmektedir. İklim sisteminde vazgeçilmez bir yere sahip olan sera gazları, güneş ve yer radyasyonunu tutarak, atmosferin ısı dengesini sağlamaktadırlar. Sera gazlarının bulunmaması durumunda yeryüzünün sıcaklığının bugüne göre 30°C daha soğuk olacağı hesaplanmıştır. Sera etkisinin artması, troposferin ısınmasında, stratosferin de soğumasında en önemli etken olarak gösterilmektedir. Bu gazların önemli bir kısmı, yeryüzünden atmosfere doğru yansıyan güneş ışınlarından, özellikle ısıtıcı nitelikteki kızılaltı ışınlarının dışarıya kaçmasını engellemekte, dolayısıyla yüzeye yakın bölgelerin ısınmasına yol açmaktadır.

Küresel Isınmayla İlgili Felaket Senaryoları:

Sıcaklık artışının yukarı enlemlerde ve kutup bölgelerinde, dünya ortalamasına oranla 2 katı kadar artması beklenmektedir. Felaketler zincirinin;

¹²¹ Arktik'in çevresel koruması için hukuki düzlemde, 1991 yılında Arctic Environmental Protection Strategy (Arktik Çevresel Koruma Stratejisi) düzenlenmiştir. 1996 yılında Declaration of Establishment of the Arctic Council (Arktik Konseyi'nin Kuruluşuna İlişkin Deklerasyon)'de sürdürülebilir kalkınma ve bioçeşitliliğin önemine ve korunması gereğine vurgu yapılmıştır. Conservation of Arctic Flora and Fauna Working Group (Arktik Bitki ve Hayvan Türlerinin Korunması için Çalışma Grubu) oluşturulmuştur. Bu çalışma grubu 2001'de Arctic Flora ve Fauna: Status of Conservation (Arktik Hayvan ve Bitki Türleri: Koruma Statüsü)'ı yayınlamışlardır. The Arctic Climate Impact Assessment, Circumpolar Protected Areas Network de bölgenin korunmasına yönelik vurgu yapmıştır. Ayrıca Arktik'e kıyıdaş olan devletler de kendi iç düzenlemelerinde Arktik'in korunmasına yönelik hukuki altyapıları oluşturmuşlardır (US Wilderness Act 1964, 1990 Wilderness and Ecological Reserves Act of Labrador & New Foundland, the Finnish Act on Wilderness Reserves of 1991, the Iceland Nature Conservation Act of 1999, Svalbard Environmental Protection Act 2001). Antarktik için yapılan düzenlemeler ise; Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAMRA), Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (1998), World Park Concept, Recommendation XV-1 gibi hukuki metinlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kees Bastmeijer, “Protecting the Polar Wilderness: Just a Western Philosophical Idea or a Useful Concept for Regulating Human Activities in the Polar Regions?”, (edit.) Gudmundur Alfredsson & Timo Koivurova, The Yearbook of Polar Law Volume 1, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2009, ss.73-99.

¹²² Krş. A.g.e.

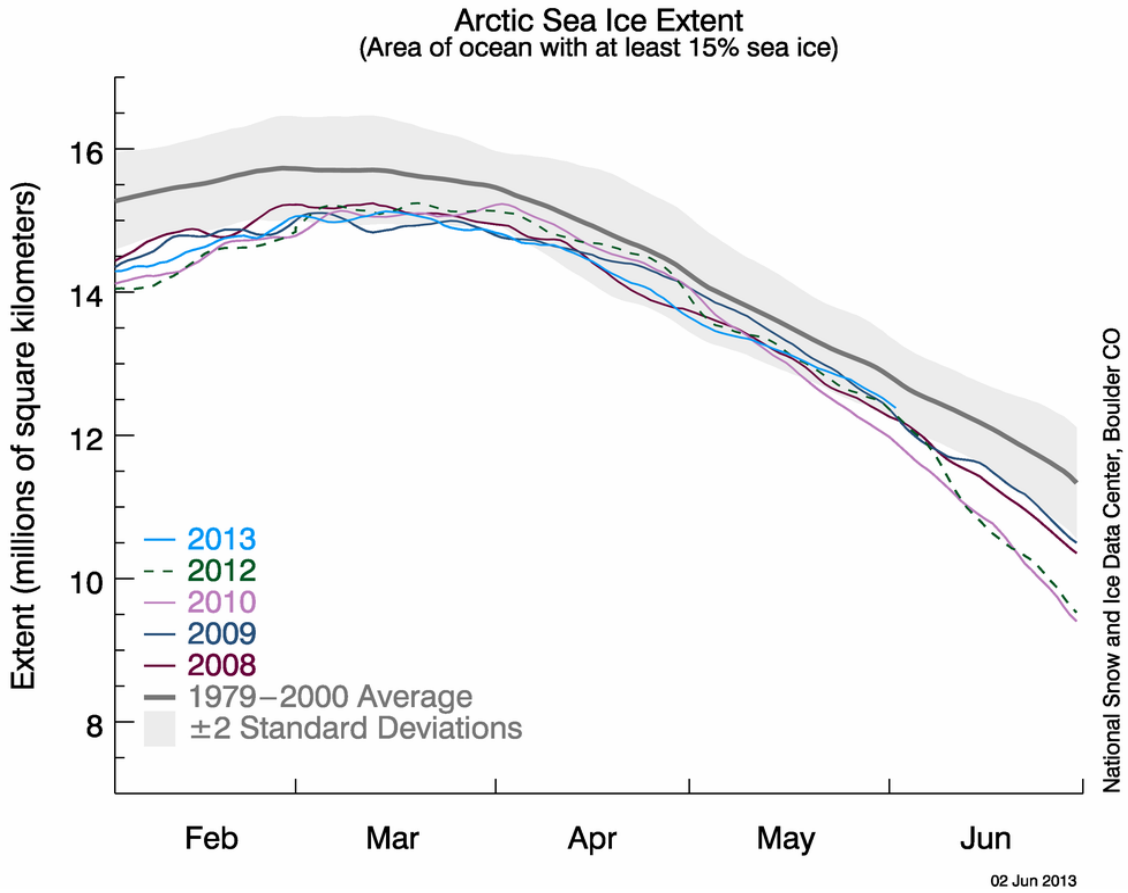
- Buzulların erimesi,
 - Deniz suyu seviyesinin 60 cm kadar yükselmesi,
 - Taşkınlar, kıyı kesimlerde toprak kaybı,
 - Temiz su kaynaklarının denize karışması ve su sorunu,
 - Yüksek sıcaklık artışıyla görülen aşırı buharlaşma ve kuraklık sonucu yangınlar,
 - Göl ve ırmak sularında %20'lik azalma,
 - Bu değişikliklere dayanamayan bitki ve hayvan türlerinin yok olması ya da azalması,
 - Aşırı ısınma nedeniyle virüs türlerinde değişiklik olması ve salgın hastalıkların artması,
 - Oluşacak göç dalgasıyla, yerel ve global ölçekte taşıma kapasitesinin aşılması
- ve bunun sonucunda sorunların yaygınlaşması şeklinde seyredeceği ileri sürülmektedir.¹²³

*“Arktik bölgesi küresel iklim sisteminin en kuzeydeki bileşenidir. Arktik iklimi kışın çok düşük düzeylerde güneş ışınları alan ve yazın sahip olduğu uzun gündüzler ile karakterize edilmektedir. Arktik, global iklim sistemi ile olan çok yönlü etkileşimiyle oldukça kompleks bir iklim sistemine sahiptir.”*¹²⁴ *“Küresel ısınmanın bir sonucu olan buzulların erimesi her iki kutup bölgesinde de gözlenmektedir. Küresel ısınmaya bağlı buzul miktarı değişimlerinin Arktik bölgesinde daha derin etkiler yarattığı bilimsel çalışmalarla ortaya konulan bir gerçekliktir. Arktik bölgesinde global ısınmadan kaynaklı olarak buzullarda muazzam bir azalma gözlenmektedir.”*¹²⁵ Tabloda da görüleceği üzere; ortalama buz miktarı (average ice extent) 1979'daki ölçümlerle kıyaslandığında günümüze doğru bir azalma göstermektedir.

¹²³ <http://www.cevre.metu.edu.tr/node/85>, ODTÜ Çevre Topluluğu Web sayfası, (03.06.2013).

¹²⁴ Arctic Climate Impact Assessment (ACIA), s. 22.

¹²⁵ Dixie Dansercoer, s. 42.

Şekil 2.2 Arktik Deniz Buzunun Genişleme Oranı

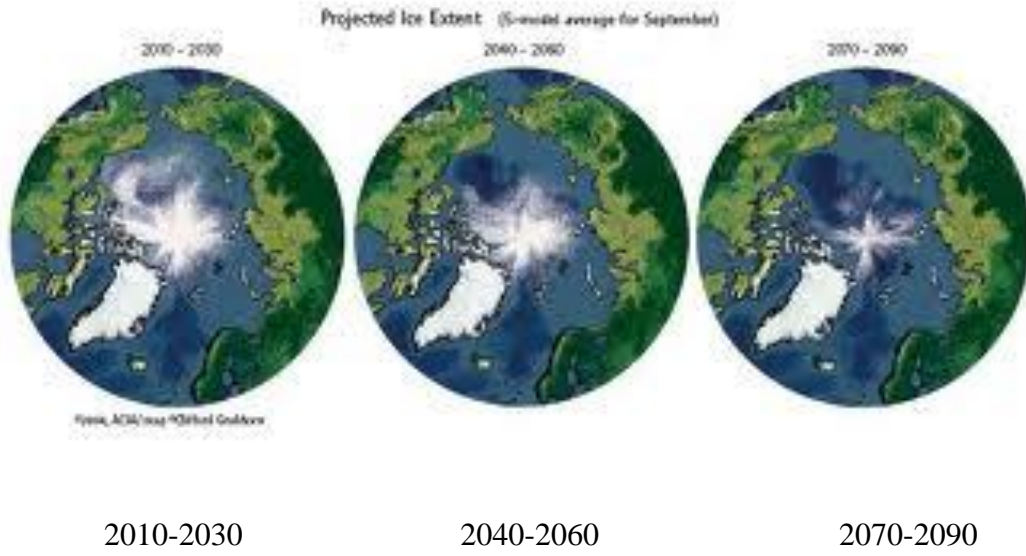
Kaynak: National Snow and Ice Data Center, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/>, (07.06.2013).

“Arktik bölgesi küresel ısınmanın olumsuz etkileri nedeniyle erimeye yüz tutmuştur. Arctic Climate Impact Assessment’in son raporlarına göre, bilim adamları tarafından bölgeye ilişkin sürdürülen çalışmalar neticesinde, bölgede son 50 yılda ortalama sıcaklığın 3-4 derece artış gösterdiği gözlemlenmiştir.”¹²⁶ Bu artış oranı yerkürenin tamamındaki sıcaklık artışının iki katına tekabül etmektedir.¹²⁷ Nitekim, 2100 yılına kadar da 4-7 derece arasında bir artış göstereceği ortaya konulmuştur.¹²⁸

¹²⁶ Duncan E.J. ve Currie LL.B. (Hons.) LL.M, “Sovereignty and Conflict in the Arctic Due to Climate Change: Climate Change and the Legal Status of the Arctic Ocean”, <http://www.globelaw.com/LawSea/arctic%20claims%20and%20climate%20change.pdf>, (07.06.2013).

¹²⁷ İleten: Sölmundur Karl Palsson, “The North Atlantic Region and Socio-Economic Impacts of Global Change Tracking Change Using Arctic Social Indicators”, Final Thesis, University of Akuyeyri, 2009, s. 26.

¹²⁸ Krş. Duncan E.J. ve Currie LL.B. (Hons.).

Harita 2.6 Gelecek Yıllara Göre Arktik Buzulları

Kaynak: [http://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=Projected%20Sea%20Ice%20\(c\)%20AS%20C4%B0A%202004&tbn=isch&source=og&sa=N&tab=si&biw=1280&bih=666&sei=kS7uTu3bLuOC4gTm5jqAQ](http://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=Projected%20Sea%20Ice%20(c)%20AS%20C4%B0A%202004&tbn=isch&source=og&sa=N&tab=si&biw=1280&bih=666&sei=kS7uTu3bLuOC4gTm5jqAQ), (07.06.2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARKTİK BÖLGESİ POLİTİKALARI

3.1. Arktik'te Transformasyon ve Ekonomik Faaliyetler

Tarih boyunca insanlığın en temel dürtüsü yaşamını idame ettirmek olmuştur. Yaşamı idame ettirmek için temel ihtiyaçların karşılanmasıyla başlayan sıralama, güvenliğin sağlanmasıyla devam etmektedir. Bu bağlamda modern dünyaya geçişin ana unsurlarından biri olan sanayileşmeyle birlikte gündelik yaşamdaki gereksinimler de değişmiş ve çeşitlenmiştir. Önceleri ateş yakmak ve aydınlanmak için kullanılan petrol, içten yanmalı motorlarda kullanılmasıyla birlikte gündelik yaşamdan sanayiye ve askeri ihtiyaçlara kadar birçok alanda vazgeçilmez bir hammadde olarak dünya tarihindeki değiştirici-dönüştürücü yerini almıştır. Petrolün 19. yüzyılın sonlarında başlayan tarihi bu bağlamda uluslararası politika, siyasi tarih ve ekonomi politik gibi disiplinler için önemli konulardan biri olarak hala güncelliğini korumaktadır. Vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak petrol, uluslararası ilişkilerde devletlerin jeopolitik duruşlarını ve hareket serbestilerini belirleyen stratejik enstrümanlardan biri haline gelmiştir. Nitekim petrol; petrole sahip ülkeler için dış müdahalelerin ve güç savaşlarının bir habercisiyken, petrol kaynağına sahip olmayan ülkeler içinse enerjinin temini, lojistik güvenliği gibi konularda dış politika karar alma mekanizmaları için temel “planlama” ve “dış politika” üretme alanlarından birisi olmuştur.¹²⁹

Büyüyen dünya nüfusu erişilebilir kaynakların sürdürülebilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması istencindedir. Bu istenç salt petrole bağlı olmamakla birlikte dünya nüfusunun beslenebilmesi için balık gibi gıdalara, üretimin sürdürülebilmesi için dünya üzerindeki mineral ve madenlere de dayandırılabilir. Nitekim Arktik'teki deniz buzunun azalması yukarıda anılan petrol, balıkçılık, madencilik gibi insan faaliyetlerinin ve bölgeye olan ilginin artmasına, bölgenin geleceği hakkında devletlerin düşünmesine neden olmuştur. Arktik bölgesi üzerindeki egemenlik iddiaları; Arktik üzerinden ticari gemicilik, Arktik hidrokarbon kaynaklarının ve minerallerinin keşfi ve kullanımı, soyu tükenme tehlikesi ile yüz yüze olan türler, askeri faaliyetler ve turizm gibi argümanlar üzerinden yükselmektedir. Bu parametreler eşliğinde bölgede çatışan egemenlik sавların gelecekte uluslararası bir

¹²⁹ Bilgehan Emekler ve Nihal Ergün, “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik”, <http://www.bilecik.edu.tr/fenedebiyatftp/COGRAFYA%20BOLUMU/LISANS%20PROGRAMI/GUZ%20DONEMI/jeopolitik%20W/jeopolitik%20W/petrol%C3%BCn%20uluslararası%C3%BD%20ili%C3%BEkilerdeki%20yeri%20jeopolitik%20teoriler%20ve%20petropolitik.pdf>, (02.07.2013).

¹³⁰ Steffen Weber ve Lulian Romanyshyn, “The Arctic Region European Interest and European Policy in the High North”, KAS International Reports, 5/ 2012.

işbirliği, rekabet ya da çatışma ile sonlanabilmesi mümkündür.¹³¹ Arktik bölgesindeki çatışmanın nedeni spesifik olarak bu nedenler üzerine iken, bölgede bir transformasyona sebep olan üç temel kavramdan oluşan bir konsept çizmek mümkündür: iklim değişikliği, kaynak geliştirme ve jeopolitik transformasyon. İklim değişikliği neticesinde eriyen deniz buzu Arktik sularındaki kaynakların kullanımına imkan sağlamakta ve konjonktürü değiştirmektedir.¹³²

“Kraska Arktik’teki zengin kaynakların mevcudiyetine bağlı olarak, tansiyonu tırmandıran beş temel faktör tanımlamıştır:

1. *Arktik suları: Uluslararası gemicilik faaliyetleri için önem arz etmektedir. Dünya ölçeğinde uluslararası ticari seyahatlerin % 90’ı deniz yolu ile yapılmaktadır. Nitekim Arktik buzulları erirse, Avrupa ve Asya kıtaları arası tanker ve kargo trafiği çok daha ekonomik olacaktır.*
2. *Yüksek fiyatlarına karşın yeryüzünde kıt olan petrol, gaz ve mineraller*
3. *İçinde bulunduğumuz çağ itibariyle teknoloji rönesansını deneyimlemekteyiz. Bu da Arktik’teki sert çevre koşullarına rağmen bölgede eylemde bulunmaya imkan sağlamaktadır. Yeni teknoloji imkanları Arktik’in zorlu koşullarına rağmen, bölgede sondaj yapmayı sağlayabilmektedir.*
4. *İklim değişikliği sonucunda buzulların erimesi: Bu yolla Arktik’te deniz yolu ile ulaşım kolaylığı bir trende dönüşmüşken, bölgede inşa edilmiş yol ve ray sistemleri ciddi tehlike ile karşılaşabilir.*
5. *Bölgede artan gemicilik faaliyetleri neticesinde bölge devletlerine dönük potansiyel bir güvenlik sorunu: 9/11 saldırılarının uluslararası anlamda güvenlik algılarını değiştirmesi sonucu limanlar, gemiler ve su yolu güvenliğinin olası tehlike altına girmesi.”¹³³*

Heinien ise, Arktik’in güncel anlamda dünya politikasında 20 yıldır uzanan pozisyonunu şu parametreler doğrultusunda ayrıştırmıştır:

“Jeopolitik Perspektif: Yüksek düzeyde stratejik öneme sahip bir alan

Jeoekonomik Perspektif: Doğal kaynakların kullanımından dolayı yüksek düzeyde stratejik bir alan

Yaşam Çeşitliliği: Doğanın farklı bileşenlerinin ve yerli halkların/ kültürlerin barındığı bir coğrafya

¹³¹ Ronald O’Rourke, “Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress”, Congressional Research for Research Services Report for Congress, 2 January 2013.

¹³² Rob Huebert, “Canadian Arctic Sovereignty and Security in a Transforming Circumpolar World”, Canadian Foreign Policy for Canada’s Tomorrow No:4, Canadian International Council, July 2009.

¹³³ James Kraska, “International Security and International Law in the Northwest Passage”, <http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Kraska-final-cr-v2.pdf>, (02.07.2013).

Bilimsel Perspektif: Çevre ve iklim değişikliği araştırmaları için bir laboratuvar/
workshop alanı

İnsan Kaynakları: Yönetimde inovasyon, politik/ hukuki düzenlemeler

İstikrar ve Barış: Açık bir şekilde büyük bir bölgesel problemin ya da askeri bir çatışmanın vuku bulmamış olması.”¹³⁴

i. Arktik'teki Hidrokarbon kaynakları

Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyi küresel ısınmanın barometresi olarak görülmektedir. Buna istinaden Arktik'teki küresel ısınma, uluslararası çevre ajandasındaki konular arasında en başta yer almaktadır. Ancak ironik olarak, geleceğe ilişkin global enerji konjonktürü, petrol üreten devletler arasında uluslararası işbirliği ve rekabet ortamı oluşturmaktadır.¹³⁵ Arktik bölgesinde yapılmaya başlanan araştırmalar neticesinde mevcut olduğu ifade edilen hidrokarbon kaynakları gerek bölgeye kıyıdaş gerekse bölge dışı devletlerin bölgeye ilgi duymasına neden olmuştur/ olmaktadır.

Arktik'te ilk petrol rezervi 1923 yılında ABD donanması tarafından kurulmuş olmasına rağmen modern anlamda ticari gelişimi daha günceldir. 1960larda Alaska'nın Kuzey Eğimi üzerinde Prudhoe Körfezi'ndeki rezervlerin keşfi bölgeye olan ilgiyi artırmıştır. 1977'de Trans-Alaska Boru Hattı açılmıştır. Tarihi olarak Avrupa Arktik'indeki hidrokarbonun keşfi 1980lere dayanmaktadır. 1980lerde Rusya ve Norveç'in keşif çalışmaları sonucunda Snohvit, Shtokman ve Prirazlomnoye gibi bazı bölgelerde petrole rastlanmıştır. Ancak 1990lara gelindiğinde petrol üretimine ilişkin, sondaj ve keşif teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, bölgenin ticari ve stratejik önemine dair hesaplamalar bu gelişmeden etkilenmiş ve bu da bölgeye olan ilgi daha da artmıştır. Nitekim 2008 yılına gelindiğinde United States Geological Survey araştırmaları göre bölgenin 412.2 milyon varil keşfedilmemiş hidrokarbon kaynağına sahip olduğunu tahmin eden bir belge yayınlamıştır. Bu potansiyel hidrokarbonun; üçte ikisinin doğalgaz (yaklaşık 46 trilyon metreküp- dünyadaki keşfedilmemiş toplam doğalgazın % 30'u), 90 milyon varilinin petrol (dünyadaki toplam keşfedilmemiş petrolün yaklaşık % 13'ü) olduğu tahmin edilmektedir. Geneli itibariyle Rusya Arktik'inin gaz açısından ve Norveç ve Amerika Arktik'inin de petrol açısından zengin olduğu düşünülmektedir. Çoğu Arktik devletinin hidrokarbon kaynaklarının kıta sahanlığı etrafında bulunması olasıdır. Arktik'teki offshore ve onshore petrol ve gaz endüstrisi dünya ölçeğindeki enerji yatırımları ile kıyaslandığında küçük bir parçayı oluşturmaktadır. Ancak buna rağmen, Arktik petrol ve gazının devamlılık arz eden yapısı bölgesel ve global enerji dinamiklerini dönüştürebilme

¹³⁴ Lessi Heinien, "Implications of the Arctic's Changing and Strengthening Position in World Politics – view point(S) of Finland and Sweden", Energy Security and Geopolitics in the Arctic Conference, Singapore, 9-10 January 2012.

¹³⁵ James Kraska.

potansiyeline sahiptir.¹³⁶ Arktik'te güncel olarak hidrokarbon kaynaklarının çıkarılmaya başlandığı bölgeler:

- Okhotsk Denizi'nde Sakhalin
- Alaska'nın Kuzey Eğimi
- Cook Koyu
- Barents Denizi
- Pechora Denizi
- New Foundland'ın Grand Eyaleti.¹³⁷

ii. Arktik'te Madencilik Faaliyetleri

Arktik'teki madencilik faaliyetleri hidrokarbon faaliyetlerinden daha uzun bir geçmişe sahiptir. 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başları Arktik'teki kömür depozitlerinin kalitesi Svalbard Takımadası'nda bu madenlere yönelik yatırımlar yapılmasına neden olmuştur. Ayrıca uzun bir zaman dilimi için maden ihracı, balıkçılığın yanı sıra Grönland'in tek ekonomik uğraşı olmuştur. Güncel olarak ise, maden şirketleri, petrol ve gaz şirketlerinden daha az olmak suretiyle bölgeye yatırımlar yapmaktadırlar. Yine güncel olarak Rusya'da 25 adet maden operasyonu yürütülmektedir. Nitekim dünyanın en büyük nikel, paladinyum ve platinyum üreticisi olan Rusya da faaliyetlerini bu coğrafyada yürütmektedir. 2010 yılında Alaska'nın ihrac gelirlerinin 1.3 milyon dolarını çinko, altın, bakır ve kurşun oluşturmuştur. Bölgedeki The Red Dog Madeni 700 adet çalışanı ile dünyanın en büyük kurşun-çinko madenini oluşturmaktadır. Kanada'da ise; madencilik kuzeybatı sınırları için, bölge gelirinin yarısı anlamına gelmektedir. Ayrıca jeolojik haritalama hükümet tarafından güçlü bir şekilde desteklenmektedir. Yellowknife'nin kuzeyinde elmas madenciliği hızla gelişmektedir. 2003 ve 2008 arasında Diavik elmas madeninde yapılan toplam harcama 4 milyon dolara tekabül etmektedir. Kuzey İskandinavya'da İsveç'in ve Norveç'in kuzey kesimlerinde maden ocakları bulunmaktadır. Yine Norveç'in kuzeyindeki Kiruna ve Kirkenes'de dünyanın en büyük madeni demir madeni bulunmaktadır.¹³⁸

iii. Balıkçılık

Arktik'te balıkçılık genelde bölgenin kaynak zenginliği içinde göz ardı edilmektedir. Güncel olarak Arktik bölgesinde yapılan balıkçılık faaliyetleri global ölçeğin % 5'ini temsil etmektedir. Ancak buna rağmen balıkçılık bölgede tarihi olarak kilit sektörlerden biridir.

¹³⁶ Krş. Charles Emmerson ve Glada Lahn, *Arctic Opening: Opportunity and Risk in the High North*, LLOYD'S, Chatham House, 2012

¹³⁷ Krş. Stein Sandven, "The Arctic- Challenges and Opportunities for Oil and Gas Exploration", Regional Focus Arctic, Touch Briefings, 2008.

¹³⁸ Krş. Charles Emmerson ve Glada Lahn House.

Örneğin, balıkçılık Grönland'ın ihraç gelirlerinin % 90'ına, İzlanda'nın yaklaşık olarak % 33'üne, Norveç'in % 6'sına, ABD ve Rusya'nın da % 1'den daha az bir oranına tekabül etmektedir. Balıkçılık, Arktik topluluklarının hemen hemen bütün geçim kaynağını oluşturmaktadır. Bölgedeki petrol üretim faaliyetlerinin denizde kirliliğe sebep olacağı ve buna istinaden bölgenin balık rezervlerine zarar vereceğine ilişkin görüşler çoğu bilimsel araştırma tarafından kanıksanmaktadır. Ancak diğer taraftan, küresel iklim değişikliğinin bir çıktısı olarak bölgede balık üreticiliğinin genişleyeceğini savunan görüşler de mevcuttur.¹³⁹

iv. Gemicilik ve Lojistik

Bölgeye kıyıdaş devletlerin gelişmiş sanayi devletleri olması ve liman şehirleri itibariyle Arktik'teki deniz trafiği oldukça yoğundur. 2009'da yayımlanan The Arctic Marine Shipping Assesment bölgede aktif olan 6000 dolayında geminin bulunduğunu kaydetmiştir. Yıl boyunca Rusya'nın Kuzey Deniz Rotası (Northern Sea Route)'nda 1970'den bu yana ciddi boyutta bir denizcilik faaliyeti sürdürülmektedir. Nitekim bu trafiğin gelecek yıllarda daha da artacağı beklenmektedir.¹⁴⁰

3.2.Arktik Politikaları ve Egemenlik

3.2.1.Soğuk Savaş Döneminde Arktik Politikaları

Arktik'in stratejik önemi II. Dünya Savaşı'ndan bu yana tanına gelmiştir. 1942'de Alaska'nın güneyindeki Aleutian Adaları'na yapılan saldırılar ve Kiska ve Attu Adaları'na yapılan Japon işgalleri dönemin Arktik'inden bazı anektodlardır. Soğuk Savaş boyunca Arktik hep operasyonlardan etkilenecek bir tehlike alanı olarak görülmüştür. Bunun nedeni Sovyet füzeleri ve askeri güçleri tarafından Kutup rotası ile Kuzey Amerika topraklarına yapılacak olası bir saldırı olmuştur. 1980lerin sonunda Sovyet uzun menzilli füzelerinin Alaska'nın yakınlarında ABD hava sahası içerisinde pratik yaptığı açığa çıkmıştır.¹⁴¹ Bu stratejik önemin yanında bölgenin sularının kullanımı, egemenlik alanları gibi konular da bölgenin soğuk savaş boyunca bir ihtilaf merkezi olmasına neden olmuştur.

1900lerin başında Arktik'teki en büyük problemlerden biri adaların egemenliğinin kime ait olacağı üzerineydi. Bazı adaların egemenlik statüsü belirli değildi. Bu adalar Svalbard, Grönland, Jan Mayen, Franz Joseph Land ve Wrangel Adası idi. Bu adalar genelde *terra nullius* (hiç kimseye ait olmayan toprak) olarak ya da *no man's land* olarak değerlendiriliyordu. Ayrıca Grönland dışında bu adaların hiçbirinde insan popülasyonu

¹³⁹ A.g.m.

¹⁴⁰ A.g.m.

¹⁴¹ Krş. Nancy Teeple, "A Brief History of Intrusions into the Canadian Arctic", Canadian Army Journal, Vol. 12.3, Winter 2010.

bulunmamaktaydı. 1900ler'in başında bu belirsizliğin çözümü, adalar üzerinde bölge devletlerinin egemenlik kurması ve uluslararası anlaşmalar yoluyla sağlanmıştır. Wrangel Adası (1924) ve Franz Joseph Land'in (1929) egemenliği Sovyet Rusya'ya, Jan Mayen'in (1929) Norveç'e, Grönland'in (1933) Danimarka'ya, Svedrup Adaları'nın da egemenliği (1930) Kanada'ya verilmiştir.¹⁴² Nitekim adaların egemenliği üzerindeki sorunlar çözüldükten sonra devletler dikkatlerini bölge sularına çevirmişlerdir.¹⁴³

i. Sovyetler Birliği'nin Arktik Faaliyetleri

Soğuk Savaş döneminin kendine has uluslararası konjonktürü açısından ve Sovyetler'in gerek genel olarak uluslararası politikada, gerekse özelde Arktik'te oynadığı role istinaden, Sovyetler'in Arktik'teki faaliyetlerini diğer çatışma başlıklarından ayrı bir başlıkta incelemek aydınlatıcı olacaktır. Sınırlarının üçte birinden fazlasını Arktik oluşturduğu için Rusya'nın Arktik'te önemli bir rol oynaması oldukça doğaldır. Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin pratikleri 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Rusya 1910'da Kuzey Deniz Rotası'nı keşfetmesi ve haritalaması için donanmasını bölgeye göndermiştir. Ayrıca bölge Sovyetler dönemi boyunca keşif ve sürekli istasyonların kurulması, egemenlik pratikleri gerçekleştirilmesi için önem taşımıştır.¹⁴⁴ Taracouzio'ya göre, I. Dünya Savaşı bittiğinde Sovyetler'in Arktik'i fethetme planları öngörülemez bir büyüklükteydi. Arktik'in Sovyetler için uluslararası öneminde bilimsel katkılar, ekonomik yansıma ve politik etki başat unsurlardı. Sovyetler, dönemin iki kutuplu siyasi ortamına ve Arktik'in stratejik önemine rağmen, Arktik'e ilişkin bilimsel bilgiye yaptığı katkıları uluslararası toplumla paylaşmıştır. İkinci International Polar Year görüşmelerinde Sovyetler öncül rol üstlenmiştir, ayrıca 1928'de Nobile'nin kayıp olan gemisini kurtarmıştır. Bunların yanında Sovyetler Eilson ve Bordland'in keşfini yapıp, Arktik deniz kartografyasını çıkartarak Arktik'te bütün devletlerin gemicilik faaliyetleri yapabilmesinin önünü açmıştır. Ekonomik alanda ise, Sovyetler bölgeden edindiği kaynaklar itibariyle, kereste, kürk, konserve gıdalar, kömür, petrol, altın, tuz ihracatı yapmıştır. Bu ticari faaliyetlerin yanı sıra Sovyetler için, Arktik gemicilik, ulaşım, tersane gibi konularda da ekonomik bakımdan önem arz etmiştir. Politik bağlamda ise, Sovyet Arktik'i daha çok stratejik, askeri güvenlik

¹⁴² Krş. Adam Grydehøj ve Anne Grydehøj ve Maria Ackrén, "The Globalization of the Arctic: Negotiating Sovereignty and Building Communities in Svalbard, Norway", *Island Studies Journal*, 7:1, ss. 99-118.

¹⁴³ Krş. Suzanne Lalonde, "Increased Traffic Through Canadian Arctic Waters: Canada's State of Readiness", <http://www.editionsthemis.com/uploaded/revue/article/rjtvol38num1/02-Lalonde.pdf>, (03.07.2013).

¹⁴⁴ Krş. Roderick Kefferpütz, "On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North", *Center for European Policy Studies*, No:205, February 2010.

bağlamlarında değerlendirilmektedir. Askeri-stratejik çıkış noktasından bakıldığında uluslararası toplum bölgede Kuzey Deniz Rotası'nın stratejik önemine odaklanmıştır.¹⁴⁵

Sovyetler periyodu boyunca Rusya, sektör sınırları içindeki batı sınırlarına birçok kez bayrak dikme eylemi gerçekleştirilmiştir. 29 Ağustos 1932'de Victoria Adası'na, Kuzey Kutup Noktası'na 21 Mayıs 1937'de¹⁴⁶ bayrak dikme bazı örneklerdendir. Bölgedeki Sovyet liderliği Arktik'te çok taraflı bir karar alarak yeni sınırlar çizmiştir. Bu bağlamda 5842 kilometre karelik alanla Kuzey Kutbu, Bering Geçidi ve Kola Yarımadası arasındaki alanda Sovyet egemenliği tanımlanmıştır. Stalin'in Sovyetler'in endüstrisini geliştirmeye çalıştığı dönemde Vorkuta ve Norilsk'teki bölge kaynakları dışarıya ihraç edilmiştir. Bu argümanların da ötesinde soğuk savaş boyunca High North diye adlandırılan yüksek Kuzey enlemlerindeki ABD ve SSCB sınırlarının birbirine yakınlığı itibariyle, bölge stratejik güvenlik algılarının da odağında olmuştur.¹⁴⁷

ii. *Kanada ve Sovyetler Birliği'nin Sektör Teorisi*

1907 yılında Kanada Senatörü P. Poirier Arktik'te komşu devletler arasında sınır çizilmesi için sektör teorisinin uygulanmasını önermiştir. 1925'te Kanada ve 1926'da Sovyet Rusya kendi sektörel konseptlerini ileri sürmüşlerdir. Sovyetler'in kurduğu sektör aşağı yukarı istikrarlıydı. Ancak Sovyetler'in halefi olan Rusya Federasyonu'nun kurduğu sektör, Timtchenko'ya göre aynı istikrara sahip değildir.¹⁴⁸

Sektör teorisi 20. Yüzyılın başlarında Arktik'te devletlerin birbirlerinin sınırlarını işgal etmesini önlemek için ortaya konulan bir yöntemdir.¹⁴⁹ Polar Sektör teorisinin tanımı Lakhtin'e göre, kıyı şeridi, doğu ve batı meridyenleri ve kutup noktası arasından oluşan üçgensel bir bölgedir ve amacı birbirine komşu olan devletler arasında sınırların oluşturulmasını sağlamaktır.¹⁵⁰ Sektör prensibi, Kanada'nın Arktik sınırları üzerinde bir egemenlik iradesi ortaya koyması adına ilk etapta yukarıda anıldığı gibi Senatör Poirier tarafından öne sürülmüş, ancak Kanada Senatosu tarafından kabul edilmemiştir. Ancak Rusya bu fikre daha ılımlı yaklaşarak 1916'da Sibiry sınırları, Vil'kitskii, Severnaia Zemlia, Malyi Taimyr, Starokadomskii, Novopashennyi, Henrietta, Jeannette, Herald, Uedinenie arasında bir

¹⁴⁵ Krş. T. A. Taracouzio, *Soviets in the Arctic: An Historical, economic and Political Stusy of the Soviet Advance into the Arctic*, The Macmillan Company, New York, 1938, ss. 315-319.

¹⁴⁶ Kuzey Kutup Noktası'nın ilk keşfi ve bu noktaya ulaşım Rus kaşif Papanin tarafından 1937'de gerçekleştirilmiştir.

¹⁴⁷ Bkz. Roderick Kefferpütz.

¹⁴⁸ Leonid Timtchenko, "The Russian Arctic Sectoral Concept: Past and Present", [Arctic Institute of North America](http://www.jstor.org/stable/40512039), Vol. 50, No. 1, 50 Years of Northern Science (Mar., 1997), ss. 29-35. Article Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/40512039>

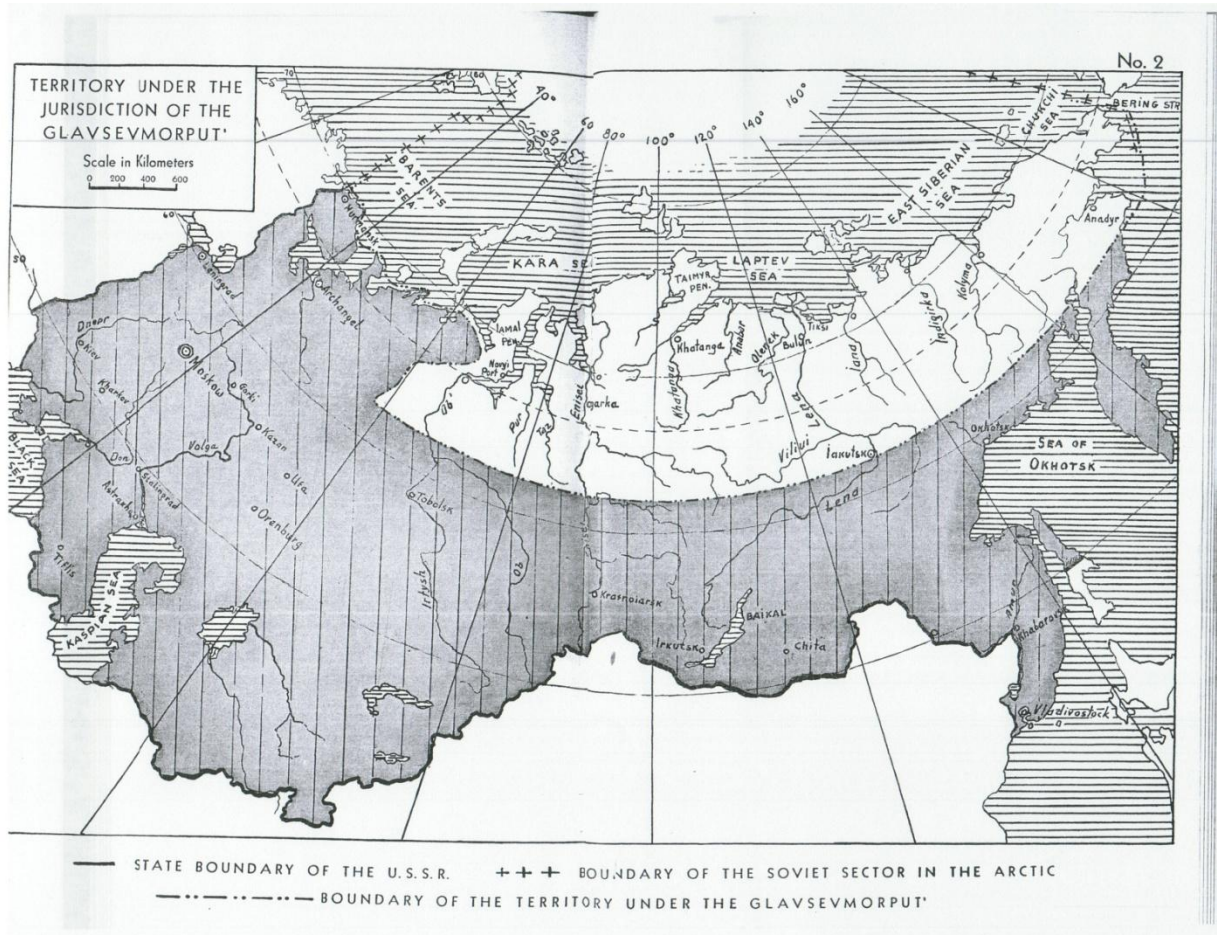
¹⁴⁹ Krş. William E. Butler, *International Straits of the World: Northeast Arctic Passage*, Sijthoff & Noordhoff, The Netherlands, 1978, ss. 71-73.

¹⁵⁰ İleten: T. A. Taracouzio, *Soviets in the Arctic: An Historical, economic and Political Stusy of the Soviet Advance into the Arctic*, The Macmillan Company, New York, 1938, s. 321.

sektörü deklare etmiştir. Nitekim bu sınırlar da Sibiry'a'nın kıta sahanlığının uzantısını temsil etmektedir¹⁵¹ (Rusya bu uzantı üzerindeki iddialarını ilerde soğuk savaş sonrasında da sürdürecektir.).

Sovyet Rusya'nın oluşturduğu sektöre ilişkin demeci 15 Mayıs 1926'da şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kuzey Okyanusu boyunca uzanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin 32° 4' 35" Doğu meridyeninden Grinviç'e kadar ve 168° 49' 30" Batı meridyeninden Grinviç'e kadar olan yatay alan ile bu alan arasında kalan SSCB kıyılarından Kuzey Kutbu'na kadar uzanan dilim Rusya'nın sektörünü oluşturmaktadır.”¹⁵²

Harita 3.1 SSCB Sektör Sınırları

Kaynak: T. A. Taracouzio, *Soviets in the Arctic: An Historical, economic and Political Stusy of the Soviet Advance into the Arctic*”, The Macmillan Company, New York, 1938.

¹⁵¹ Krş. William E. Butler, ss. 71-73.

¹⁵² Krş. T. A. Taracouzio, s. 320.

Nitekim Kanadalı Senatör Poirier de demecinde “*bu şekilde bir ayırımın Arktik bölgesinde yapılabilecek en doğal ve coğrafi sınırlama olacağını, böylelikle bölge ülkelerinin çıkarlarında bir ihtilaf yaşanmayacağını*” dile getirmiştir. Örneğin, sektör prensibinin uygulanması, Norveç ve Danimarka arasında bir uyumsuzluk ya da kabul sorunu teşkil etmemiştir. ABD de kendi olası sektörü olarak 141° Batı ve 169° Batı olarak belirlemiştir. Ancak Lakhtin, bölgede böyle bir sınırlama uygulandığı takdirde bunun salt bölge ülkelerini kapsayacağını ve bölge dışı devletlerin bölgeden direkt olarak ekarte edileceğini ifade etmiştir.¹⁵³

iii. 1969/70 Manhattan Krizi

Kanada bölge suları için 1940lar ve 1950ler boyunca bir politika üretmeye çalışsa da bu dönem itibariyle çok başarılı olamamıştır.¹⁵⁴ 1968 yılında Alaska'nın Kuzey Eğimi üzerinde petrolün keşfedilmesi üzerine ABD 1969'da petrol tankeri SS Manhattan'ı Kuzeybatı Geçidi üzerinden bölgeye göndermiştir. Bu seyahatin amacı petrolün Prudhoe Körfezi'nden Amerika Doğu Kıyısı'na ulaştırılmasında fizibilite etüdü yapmaktı. Ancak bu yolculuk Kanada menşeli buz kırma gemilerinin geçit boyunca ABD gemisine eskortluk yapmış olmasına rağmen, dönemin çok ses getiren olaylarından birine dönüşmüştür. Bunun altında yatan neden Kanada'nın Kuzeybatı Geçidi'nden yapılan bu seyahati kendi egemenliğine yapılmış bir ihlal olarak görmesidir. İronik olarak, Kanada 1973'e kadar (yani Manhattan Krizi'ne kadar) Kuzeybatı Geçidi üzerinde resmi bir egemenlik tanımlamamıştır. Bu nedenle öz itibariyle geçit zararsız olması koşuluyla uluslararası geçişlerde serbestiye sahiptir. Nitekim daha öncesinde benzer bir olayla karşılaşmamış olan Kanada için ABD'nin Kanada'nın iznini almaksızın yaptığı bu serbest geçiş Kanada'nın egemenlik konseptini sorgulamasına neden olmuş ve bu kriz itibariyle Kanada, geçit üzerindeki egemenliği ve bunun tanıtılması üzerine bir harekete geçmiştir. Buna istinaden dönemin Kanada Başbakanı 15 Mayıs 1969'da parlamentoda şu demeci vermiştir:

“Adalar ve sulardan oluşan Kanada'nın kuzeyi Kanada'ya aittir. Bu alanlar Kanada'nın ulusal egemenlik sahalarının bir parçasını teşkil etmektedir.”

Esas itibariyle II. Dünya Savaşı boyunca ve akabinde ABD ile müttefik olan Kanada için bu sorun salt ABD'nin geçişine bağlanmış bir durum değildi. Belirtildiği üzere Kanada'nın geçit üzerinde bir Kanada kimliği tanımlaması ihtiyacını doğuran bir gelişme

¹⁵³ İleten: T. A. Taracouzio, *Soviets in the Arctic: An Historical, economic and Political Stusy of the Soviet Advance into the Arctic*, The Macmillan Company, New York, 1938, ss. 320-330.

¹⁵⁴ Krş. Suzanne Lalonde.

olmuştur. Bunun da ötesinde bölgede uzlaşmazlık yaratan bir sorunun vuku bulmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sorun Kuzeybatı Geçidi'nin statüsü üzerinde ABD ve Kanada'nın görüş ayrılığı üzerine olmuştur. Kanada Kuzeybatı Geçidi'nin kendi egemenlik alanında olduğunu, tabiiyle mevcut geçişlerde Kanada'nın iznine tabii olunması gerektiğini savunurken, ABD geçidin uluslararası bir geçit olduğunu dile getirmiştir. Bu ihtilafa istinaden ABD kendi pozisyonunu 1970'de şu şekilde dile getirmiştir:

*“Kanada'nın Arktik sularının kendi iç suları olduğu yönündeki iddiaları kabul edemeyiz. Bu yönde bir kabul ABD'nin dünya çapındaki denizel aktivitelerine, zorunlu geçişlerine zarar verecektir.”*¹⁵⁵

iv. 1984 Danimarka'nın Hans Adası Üzerinde Bayrak Dikmesi

Hans Adası, 1973'te Kanada ve Danimarka, Kanada ile Grönland arasındaki Nares Geçidi üzerinde sınır çizdiklerinden beri iki ülke arasında bir egemenlik sorunu teşkil etmektedir. Nares Geçidi sınır olarak çizildikten sonra Hans Adası'nın egemenliği konusu ertelenmiştir. Ancak 28 Haziran 1984 tarihinde Danimarka'nın ada üzerinde kendi ulusal bayrağını dikmesinden sonra iki ülke arasında bu konuya dair birçok uzlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Nitekim tartışmalı olan bir toprak üzerinde ulusal bayrak dikilmesi Kanada tarafından provakatif bir yaklaşım, dahası kendi ulusal toprak bütünlüğüne karşı yapılmış bir ihlal olarak algılanmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Krş. Nancy Teeple.

¹⁵⁶ A.g.m.

Harita 3.2 Hans Adası

Kaynak: <http://www.peacepalacelibrary.nl/2012/02/hans-island-crisis-in-the-arctic/map-of-hans-island-and-kennedy-channel/>, (13.07.2013).

v. *Ağustos 1985 Polar Sea Olayı*

1985 yılında ABD Sahil Güvenlik buz kırma gemisi *Polar Sea* Kuzeybatı Geçidi aracılığıyla Batı Kıyısı'ndan Grönland'e doğru açılmıştır. İlk etapta *Polar Sea* Seattle'dan Panama Kanalı üzerinden geçmeyi planlamıştır, ancak zaman kısıtlamasından ötürü daha kısa bir yolculuk ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak bu eylem Kanada tarafından yine egemenlik ihlali olarak değerlendirilmiştir. 7 Ağustos'ta Kanada Konseyi olarak adlandırılan bir grup *Polar Sea*'nin üzerinden uçarak, biri Kanada bayrağı taşıyan diğeri Kanada egemenliğinin ihlali mesajını taşıyan iki adet konteynırı geminin üzerine düşürmüşlerdir. Kanada'nın talebi ABD'nin Kanada iç sularından geçiş yapacağı takdirde izin istemesi yönündedir, ancak ABD bunu reddetmektedir. Nihayetinde ABD ve Kanada 1988'de Arktik konusunda bir işbirliğine gitmişlerdir. Bu işbirliği nezdinde ABD Kuzeybatı Geçidi'nden geçiş yapacağı zaman Kanada'nın görüşüne danışacaktır. Ancak bu yönde bir çözümle geçidin geçiş rejiminde bir değişiklik, çözüm sağlamamış bulunmaktadır. Bu çözüm yöntemi salt ABD ve Kanada'yı içermekle birlikte genel-geçer, çok taraflı bir uluslararası çözüm niteliği taşımamaktadır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ A.g.m.

vi. Canada/ Greenland Continental Shelf Delimitation

17 Aralık 1973 tarihinde Kanada ve Danimarka kendi aralarında kıta sahanlığını sınırlamak için anlaşma imzalamışlardır. Baffin Koyu ve Davis Boğazı arasında sınır çizmek için eşit mesafe prensibi kullanılmıştır. 1982 yılında da UNCLOS'un imzalanması ile her iki devlet de anlaşma ile belirledikleri sınırı tekrar açıp, 75° Kuzey'e taşımışlardır.¹⁵⁸

vii. Lincoln Denizi

Lincoln Denizi, Beafourt Denizi gibi kıta sahanlığının bir uzantısı olan, Arktik Okyanusu'nda bir sınırdır. Kanada Arktik Okyanusu'nda 1 Mart 1977'de "Münhasır Balıkçılık Bölge 6'yı iddia etmiştir. Bu bölgeyi de Danimarka ile yaptığı eşit mesafe prensibine dayandırarak sınırlandırmıştır. 1 Temmuz 1980'de de Danimarka straight baselines kurmuştur, böylelikle Kap Bryant ve Distant Burnu ile Beaumont Adası bu straight baselinesa dahil olmuştur. Kanada bu straight baselinesı kabul edilemez bulmuştur. Bunun nedenleri:

- Beaumont Adası diğer adaların batısıdır, bu nedenle bu adaların bir parçasıdır.
- Çizilen straight baseline gereğinden fazla uzundur.
- Baseline kıyı şeridini takip etmemektedir.¹⁵⁹

Harita 3.3 Lincoln Denizi

Kaynak: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lincoln_Sea_map.png, (13.07.2013).

¹⁵⁸ Krş. David H. Gray, "Canada's Unresolved Maritime Boundaries", IBRU Boundary and Security Bulletin Autumn 1997.

¹⁵⁹ A.g.m.

viii. Barents Denizi

Norveç'in Arktik'te en çok ilgilendiği sorunlardan birisi, Rusya ile egemenliği ve sınırları hususunda anlaşamadığı Barents Denizi'dir. 1957'de imzalanan ve Varanger Körfezi'nde bir sınır çizen anlaşma dışında, Barents Denizi'nde Norveç ile Rusya arasındaki kıta sahanlığı ihtilafını çözen herhangi bir anlaşma, uzlaşma düzlemi bulunmamaktadır. Barents Denizi'nin ekonomik önemi zengin balık stoklarından ileri gelmektedir. 1976'da The Joint Norwegian-Russian Fisheries Commission ilk kez iki ülke arasında toplanmıştır. Böylelikle Norveç ve Sovyet Rusya Barents Denizi'nde önemli bir ölçüde balık stoklarını yönetebilmişlerdir. Ancak bölgedeki doğu-batı sınırlarının belirlenmesi ile ilgili uyuşmazlık Svalbard Anlaşması'nın imzalanması ile başlayarak soğuk savaşın sonuna kadar devam etmiştir. Buna rağmen yukarıda anılan toplantı neticesinde balıkçılık faaliyetleri iyi bir şekilde yönetilebilmiştir. Ancak ekonomik bir husus olan balıkçılık faaliyetlerine dönük bu uzlaşma, sınırlara bağlı olarak çizilen güvenlik politikasının kapsamına yetmemektedir. 1967'de Norveç hükümeti Rusya ile kıta sahanlığının belirlenmesi üzerine bir uzlaşma sağlamak için Rusya'yı ikna etme girişiminde bulunmuştur.

Nitekim her iki taraf da 1958 Cenova Kıta Sahanlığı Konvansiyonu'na taraftırlar. Bu konvansiyon kıta sahanlığının çözümünde median lines (orta çizgi, eşit mesafe-equidistance) yolunu ortak çözüm yöntemi olarak algılamaktadırlar. Ancak konvansiyonun 6. Maddesinde median line uygulamasının yapılabilmesi için bir anlaşmanın ve "özel durumların" var olmaması gerekmektedir. Norveç için özel bir durum kriterinin mevcut bulunmamaktadır. Böylece sorunun çözümünde sonuç, suların ve kıta sahanlığının konvansiyona göre Svalbard ve Franz Joseph Land arasındaki sınırlarının çizilmesidir. Sovyetler tarafında ise; sınırları batıya kaydırma yönünde ve demografik, ekonomik, güvenliğe dayalı olarak ileri sürülen bazı özel durumlar söz konusudur. Ayrıca Rusya sınırların belirlenmesinde sektör teorisine bağlı olunması gerektiğini savunmaktadır.¹⁶⁰ Bu durumda konvansiyon sorunun çözümünde yetersiz kalmaktadır.

¹⁶⁰ Krş. Øystein Jensen and Svein Vigeland Rottem, "The Politics of Security and International Law in Norway's Arctic Waters", *Polar Record* 46 (236): 75–83 (2010).

Harita 3.4 Barents Sea

Kaynak: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barents_Sea_map.png, (13.07.2013).

ix. Svalbard'ın Statüsü

Norveç 1905'te İsveç'ten bağımsızlığını kazandıktan sonra Svalbard'ın egemenliği sorununa eğilmiştir. Çünkü Svalbard daha öncesinde *terra nullius* statüsündeydi ve çok sayıda ülke takımada üzerinde egemenlik iddia edebilirdi. Norveç ada için 12. Yüzyıldan ileri gelen bağlarını öne sürmüştür. Hollanda Barents'in 1596'daki keşfinden dolayı ada üzerinde özel hak iddia etmiştir. Rusya aynı zamanda Pomor bölgesindeki avcıların adaya geçtiği iddiasında bulunmuştur. Britanya Muscovy Company'nin 1614'te King James I için yaptığı keşif çalışmalarını referans vererek Spitsbergen üzerinde iddiada bulunmuştur. Bu iddiaların altında yatan husus dönem itibariyle, bölgenin balınacılık ve fok avcılığı endüstrisi için önem arz etmesiydi. Nitekim çatışan bu iddialar Norveç, İsveç ve Rusya'nın 1910'da ileriye sürdükleri bir çözüm önerisi ile çözülmeye çalışılmıştır. ABD ve Almanya her ne kadar karşı çıksalar da çözüm 1919 Paris Barış Anlaşması ile sağlanmıştır.¹⁶¹ 1919'de Paris Barış Görüşmeleri esnasında imzalanan Spitzbergen Anlaşması takımadanın egemenliğine bir düzenleme getirmiştir. Anlaşmanın 1. Maddesine göre Norveç Svalbard'ın tamamının egemenliğine sahip olacaktır. Ancak anlaşmanın maddelerinin coğrafi ve konseptsel içeriği tamamen net değil, tartışmalıdır. Norveç Svalbard'ın sahip olduğu sular üzerinde, deniz tabanında da

¹⁶¹ Krş. Adam Grydehøj ve Anne Grydehøj ve Maria Ackrén, ss. 99-118.

egemenlik haklarını kullanmaktadır. Anlaşma ise, Norveç'e salt adanın karaları ve karasuları üzerinde egemenlik hakkını atfetmektedir. Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye ilişkin düzenlemeler anlaşmada açık bir şekilde belirtilmemiştir.¹⁶² Spitzbergen Anlaşması'nın 1. Maddesi şu şekildedir:

“ Bütün akit tarafların¹⁶³ gemileri Svalbard bölgesinde eşit balıkçılık ve avlanma hakkına sahip olacaklardır. Norveç bölgenin fauna ve florasını, karasularını korumak adına önlemler almakta serbestiye sahip olacak ve bu önlemler hiçbir akit tarafa ayrıcalık tanınmaksızın, bütün akit taraflar için uygulanabilir olacaktır. ”¹⁶⁴

Anlaşmanın bu temel maddesinde görüldüğü üzere bölgenin egemenliği Norveç'e verilmiştir, ancak anlaşmada bölge sularının egemenliğinin Norveç'e ya da herhangi bir devlete verildiğine dair açık bir ifade görülmemektedir. Nitekim, anlaşmanın bu hususta mutlak bir hükmünün bulunmaması, söz konusu muğlaklık bazı ihtilafları beraberinde getirmektedir. Norveç'in bu konuda en çok ihtilaf yaşadığı devlet Sovyetler döneminden ileri geldiği üzere Rusya'dır.

Svalbard Takımadası jeostratejik konumu ve balık, kömür, olası zengin petrol kaynaklarından gelen ekonomik önemi nedeniyle kaçınılmaz olarak ilgi odağı olan bir coğrafyayı temsil etmektedir. Diğer taraftan Svalbard da II. Dünya Savaşı sonrası ve soğuk savaş için önemli olan bölgelerden olmuştur. 1941 yılında Svalbard yerleşimcileri (2175 Rus-900 Norveçli) müttefik güçler tarafından olası Alman işgali, Almanlar'ın madenlere, yerleşkelere zarar vermesi nedeniyle tahliye edilmiştir. Yine dönem politikalarından etkilenen Svalbard, Sovyetler tarafından üzerinde Norveç'le işbirliği yapılmak istenen bir bölge olmuştur. Ancak Norveç'in NATO üyeliği sonucunda bu plan gerçekleşmemiştir. Aksine Svalbard ve Jan Mayen adaları doğudan gelen Sovyet genişlemesine tampon bölge olarak görülmüştür.¹⁶⁵

¹⁶² Krş. Susan Barr, “Norway: A Consistent Polar Nation? Analysis of an Image Seen Through the History of the Norwegian Polar”, http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FPOL%2FPOL40_04%2FS0032247404003936a.pdf&code=13d2d34cc189b31e3a840b894cced959, (04.07.2013).

¹⁶³ Anlaşmayı imzalayan devletler: Afghanistan, Albania, Argentina, Australia, Austria, Belgium, Bulgaria, Canada, Chile, China, Czech Republic, Denmark, Dominican Republic, Egypt, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, India, Italy, Japan, Monaco, Netherlands, New Zealand, Norway, Poland, Portugal, Romania, Russia, Saudi Arabia, South Africa, South Korea, Spain, Sweden, Switzerland, Ukraine, the United Kingdom, the USA, and Venezuela.

¹⁶⁴ Bkz. 1920 Spitzbergen Treaty.

¹⁶⁵ Krş. Adam Grydehøj ve Anne Grydehøj ve Maria Ackrén, ss. 99-118.

Harita 3.5 Svalbard Takımadası

Kaynak: <http://www.svalbard-images.com/arctic-svalbard-e.php>, (13.07.2013).

x. ABD Donanmasının Değişen Arktik'teki Rolü ve ABD Politikası

ABD donanması, Amiral Richard E. Byrd'in 1926'da Kuzey Kutbu üzerinden yaptığı tarihi uçuşdan bu yana hemen hemen son bir yüzyıldır Arktik'te faal durumdadır. Donanma Arktik'te varlığını II. Dünya Savaşı'ndan bu yana denizaltılar ve gemilerle sürdürmektedir. USS Nautilus (SSN 571) 1958'de ilk kez denizaltından Kuzey Kutbu'nu geçmiştir. Amerikan denizaltıları ve gemileri bölgede araştırma ve eğitim faaliyetleri ile, 20. Yüzyılın erken vakitlerinde başlamakla beraber hala varlığını korumaktadır. ABD 1990larda Science Ice Expedition (SCICEX) olarak bilinen nükleer saldırı denizaltı programı Sturgeonclass (SSN 637)'ı kullanmıştır.¹⁶⁶

3.2.2. Soğuk Savaş Sonrasında Arktik'te Transformasyon

Soğuk Savaş boyunca Arktik, askeri planlamaların ve stratejik caydırıcılık unsurlarının başında gelen önemli bir coğrafya olmuştur. Yüksek kuzey enlemlerinin bu stratejik önem ve konumu bölgenin güneyinde bölgesel ve işbirliği yapılarında iki önemli etki yaratmıştır: 1) bölge sınırsal olarak bölünmüştür, 2) Sivil çıkarlar yüksek politikanın (high politics) kazandığı önceliğin yanında ikinci planda kalmıştır. Bölgede soğuk savaş döneminden gelen kuşku ve kaygı durumu, bölgeyi kendi sınırlarını en üst düzeyde koruması gereken, direkt olarak iletişim ve etkileşimden kaçınan beş ülkeye ayırmıştır. Aynı zamanda, soğuk savaşın

¹⁶⁶ Krş. David W. Title, ve Courtney C. St. John, "Arctic Security Considerations and the US Navy's Roadmap for the Arctic", Naval War College Review, Spring 2010, Vol. 63, No. 2.

yoğun politik atmosferinden dolayı sivil konular genelde ikinci plana düşmüştür. Güvenlik olgusu kuzey ülkeleri arasında üstün bir politika halini almıştır. Kaynakların kullanımı, ulaşım, araştırma gibi konular askeri ve stratejik güvenlik, çatışma alanına entegre olmuş alt başlıklara dönüşmüştür. Askeri konular ne zaman her iki çeşit çıkar (askeri ve sivil çıkarlar) içerisinde çatışma olarak algılansa, sivil sektör alt politika argümanı olmaya maruz kalmıştır. Bu sivil, politik boyut soğuk savaş boyunca daha çok ulusal rejimler altında, nadir olarak da ikili ve çok uluslu ilişkilere konu olmuştur. Soğuk savaş sonrası dönemde meydana gelen değişimler ise Østreng'e göre; dört temelde ayrıştırılabilir:

1. Bölgesel güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: SSCB'nin yıkıldığı ilk dönemlerde Arktik'te güvenlik olgusunun geçmişe paralel olması doğrultusunda ısrarcı bir algı söz konusuydu. 1 Ekim 1987'de Gorbaçev, Murmansk'ta yaptığı önemli konuşmada bölgede askeri olan ve olmayan konuların birbirinden kati surette ayrıştırılması gereğini dile getirmişti. Bunun için de beş adet uluslararası işbirliği alanı tanımlamıştır:

- Doğal kaynakların kullanımına katılım
- Kuzey bölgesi için bir enerji programı oluşturma
- Çevresel koruma ve geliştirmede kooperasyon, bir Pan-Arktik planı
- Bilimsel işbirliği için uluslararası bir işbirliği platformu
- Kuzey Deniz Rotası'nın uluslararası gemicilik faaliyetlerine açılması

Gorbaçev ayrıca askeri güvenlik ile sivil güvenlik olgularının da birbirinden ayrıştırılması gerektiğini dile getirmiştir. Soğuk savaş döneminde salt askeri güvenliğin ön planda tutulması ve sivil konuların bu konseptin bir alt alanı olarak addedilmesine karşın, Gorbaçev bölgede yeni bir güvenlik düzeninin ve algısının yapılandırılmasının ve bu alanda politik işbirliğinin gereğini öngörmüştür.

2. Sivilizasyon (Örneğin, sivil alanlarda kooperatif rejimlerin çoğaltılması): Sivilizasyon, bölgeselleşme ve mobilizasyon iç içe geçmiş süreçlerdir. Bu üç kavram da aynı olguya (uluslararası işbirliği) işaret etmektedir.

3. Karar alma süreçlerinin bölgeselleştirilmesi: Sivilizasyon süreci International Arctic Science Committee (IASC)'nin 1990'da kurulmasıyla başlamıştır. Bunu Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) ile çevresel korumaya dair strateji izlemiştir.¹⁶⁷ 1991 yılında Arctic Environmental Protection Strategy (AEPS) oluşturulmuştur. Nordic ülkeleri olarak anılan Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç, Danimarka ve ABD, Kanada, Rusya AEPS ile bölgede işbirliği çerçevesine adapte

¹⁶⁷ Krş. Willy Østreng, "The Post- Cold War Arctic: Challenges and Transition during the 1990s", Davor Vidas (edit.), *Arctic Development and Environmental Challenges: Information Needs for Decision-making and International Co-operation*, Papers from a Nordic Seminar Arendal, Norway September 1996, ss. 33-49

olmuşlardır.¹⁶⁸ Bölgesel karar alma ile ilgili ilk bölgesel platform 1991’de kurulan Northern Forum (NF)’dur. Bu forumun amacı bölgesel otoriteler arasında ileri düzeyde bir diyalog ortamı oluşturmak ve bölgeler arası ve Pan-Arktik çıkarlarına dair bir işbirliği ortamını kimliklendirmektir. Bu oluşumlara paralel olarak Kanada’nın girişimciliği ile, 1996’da sekiz merkezi Arktik devletini ve bölgedeki yerli halkların temsilcisi örgütleri kapsayan Arctic Council (AC) kurulmuştur. Ek olarak da bölge-altı bir rejim olarak (sub-regional regime) 1993’te Barents Euro-Arctic Region kurulmuştur.

Harita 3.6 Euro-Barents Bölgesi

Kaynak: <http://www.indigee.org/index.php?id=226>, (:13.07.2013).

Bu oluşumların hepsinin amacı geçmişten gelen sınırsal ayrımları ve algı farklılıklarını ortadan kaldırmaktır. Bu oluşumlar ayrıca bölge arasında yeni bir direkt iletişim, işbirliği ve güvenlik konseptini de sağlamış bulunmaktadır. Aynı zamanda salt bölgedeki devletleri kapsamaktan ziyade devlet dışı aktörleri de bünyesinde barındırmaktadır.

4. Arktik politik formasyonunda devlet dışı aktörlerin mobilizasyonu: Soğuk savaş dönemi boyunca Arktik’e ilişkin alınan kararlar devletler düzeyinde olmuştur. Dönemin yüksek politikaları (high politics) günü yönetmiştir. Yerli ve bölgesel halklar ve onların çıkarlarını dile getirmek, gelişmeyi etkileyen marjinal bir söylem niteliğinde kalmıştır. Ancak soğuk savaş sonrasında bu halkların temsili Arktik politikasında adım adım önem

¹⁶⁸ Krş. Timo Koivurova, "Limits and Possibilities of the Arctic Council in a Rapidly Changing Scene of Arctic Governance", *Polar Record* 46 (237): 146- 156 (2010).

kazanan bir meseleye dönüşmüştür. İşbirliği için kurulan organizasyonlar ve rejimler yerli halkları açık bir şekilde katılımcı olmaya davet etmiştir. Bu oluşumlar daha demokratik, daha küresel, ulusal sınırları aşmış olan, bölge ile ulusal sınırlar arasında harmonize olmuş Arctic-spesific olarak tanımlanan özel bir politika yürütme istenci içinde olmuşlardır.¹⁶⁹

Soğuk Savaş Sonrası Karar-alma Yapısı

Kaynak: Willy Østreng, "The Post- Cold War Arctic: Challenges and Transition during the 1990s", Davor Vidas (edit.), *Arctic Development and Enviromental Challenges: Information Needs for Desicion-making and International Co-operation*, Papers from a Nordic Seminar Arendal, Norway September 1996, s. 47.

Şekil 3.1 Arktik'te Karar-alma Yapısındaki Değişim

Soğuk Savaş Dönemi Karar-alma Yapısı

Arktik'teki karar alma süreçleri soğuk savaş sonrasında bu yönde bir evrim izlemiş iken, diğer taraftan bölgedeki çevresel ve denizel düzenlemelerde bazı uluslararası hukuki argümanlar da bağlayıcı niteliği ile bölgede varlığını devam ettirmektedir. Bunlar:

- The Convention for the Protection of the Marine Enviroment of the North East Atlantic,
- The Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 Relating to the Conservation

¹⁶⁹ Krş. Willy Østreng, ss. 33-49.

and Management of Straddling Fish Stocks and Higly Migratory Fish Stocks (The Fish Stocks Agreement),

- The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships,
- The International Convention for the Safety of Life at Sea,
- The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposals,
- The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants.¹⁷⁰

3.2.3. Soğuk Savaş Sonrasında Arktik'te Devam Eden İhtilaflar

Arktik Okyanusu'ndaki buzlar eridikçe, deniz tabanındaki kaynaklar ve bölgeye ilişkin diğer ticari argümanların sahipliği bölgede bir mücadele ortamı oluşturmuştur. Buna istinaden:

“Bu durum bölgeyi yeni bir soğuk savaşa sürükleyecek mi?”

“Çözülmemiş olan hukuki sorunlar ve bozulan dış ilişkiler diplomatik bir platformda çözüm yerine askeri bir çatışmayı beraberinde getirecek mi?”

“Bölge devletlerinin ve bölge dışı aktörlerin benimsediği perspektif nedir?” gibi soruların yanıtlanması bu bölümün bel kemiğini oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere enerji uluslararası ilişkilerin itici gücüdür. Güvenli ve istikrarlı bir şekilde enerjiye ulaşmak bütün devletler için tartışmasız bir şekilde büyük önem taşımaktadır.¹⁷¹ Nitekim deniz buzunun azalması Arktik'te insan faaliyetlerini, ilgiyi ve devletlerin bölge geleceği üzerinde düşünmesi gereksinimini muazzam düzeyde artırmıştır. Arktik'te egemenlik iddiaları, Arktik aracılığıyla ticari gemicilik, bölgenin petrol, gaz ve mineral kaynakları, soyu tükenme tehlikesindeki türler, artan askeri stratejik önem bölgeyi gelecek yılların uluslararası kooperasyon, rekabet ve çatışma alanına dönüştürmüştür.¹⁷²

Ayrıca bölgedeki ihtilaflara ilişkin yaklaşım ve algı farklılıkları da mevcuttur. Burada “Arktik devletleri Arktik sorunsalından ne anlıyor?” sorusunu yöneltmek yerinde olacaktır. Örneğin çok genel bir değerlendirme ile; Rusya için Arktik'teki askeri güvenliğini ve dünya petrol rezervlerinin öncülüğünü koruması için Arktik “stratejik” bir öneme sahiptir; diğer

¹⁷⁰ Krş. Michael A. Becker, “Russia and the Arctic: Opportunities for Engagement Within the Existing Legal Framework”, American University International Law Review, Volume 25, Issue 2, Symposium: Russia and the Rule of Law: New Opportunities in Domestic and International Affairs, Article 3, 2010.

¹⁷¹ Krş. Øystein Jensen and Svein Vigeland Rottem.

¹⁷² Krş. Ronald O'Rourke.

tarafından Norveç'in böyle bir güvenlik kaygısı mevcut değildir, Norveç bölgede daha çok ekonomik faaliyet gösterme ve çevresel korumayı sağlama (sürdürülebilir kalkınma) eğilimindedir; Kanada ise, bölgede yaşayan yerli halkları öne sürerek bölgede bir Kanada Arktik'i kimliği tanımlama ve böylelikle bölgede sınırlarını koruma kaygısı içindedir denilebilir. Kısacası, bölge girift bileşenleri ile kıyıdaş devletler için birden fazla izahı ifade etmektedir.

Bölgenin bu girift bileşenleri ve güncelliğe bağlı kalınarak bu başlık altında, bölgedeki ihtilaflar; bölgeye sınırı olan devletlerarasındaki uyuşmazlıklar, bu devletlerin politikaları ve non-Arctic states olarak adlandırılan bölge dışı aktörlerin tutumları ile sınırlandırılarak incelenecektir.

i. SSCB Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Arktik'e Bakış Açısı ve Politikaları

Soğuk savaş bittikten sonra devletlerin Arktik'in stratejik önemine bakış açılarının değiştiği, üzerinde hemfikir olunan bir olgudur. Soğuk savaşın sonlanması ile ilk etapta Arktik'in askeri stratejik önemi bitmiş ve devletlerin soğuk savaştan ileri gelen geleneksel güvenlik kaygısı değişmiştir. Sovyetler'in nükleer füze ve denizaltılardan oluşan dev deniz filosu, SSCB'nin dağılması ile bir köşeye çekilmiştir. Aynı zamanda diğer Arktik devletleri de kuzeydeki askeri güçlerini geri çekmişlerdir. Kısacası 1989 ile 2002 arasında Arktik'teki bütün devletlerin kuzey askeri kapasiteleri bilinçli olarak azaltılmıştır.¹⁷³

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte kurulan Rusya Federasyonu'nun (RF), ilk hedeflerinden biri, soğuk savaş boyunca ilişkilerinin bozulduğu batıyla ilişkilerini yeniden tesis etmektir. Nitekim 1990lar boyunca RF'nin politikaları genelde bu yönde olmuş ve Arktik'te askeri vs. herhangi bir faaliyette bulunulmamıştır. Bunun altında yatan husus; soğuk savaş sonrasında değişen uluslararası güvenlik algısının yanında aynı zamanda, Sovyetler sonrasında RF'nin ekonomik ve politik durumunu toparlama ve yeni çok kutuplu sisteme adapte olma evresidir. Buna istinaden 1990lar boyunca Arktik tamamen gündemden çekilen bir konu olmamakla birlikte önceliği geri planlara kaymıştır. 1990lı yıllarda Arktik için yapılan tek eylem 1997 yılında UNCLOS'un imzalanması olmuştur.

Ancak 2000li yıllara gelindiğinde RF'nin durumunu toplamasıyla da birlikte Arktik'e yaklaşımında bir değişim yaşanmıştır. 2001 yılında Moskova'nın Arktik'e ilişkin ilk iddiası; UNCLOS'un 76. maddesi nezdinde mühansız ekonomik bölgesini 200 deniz milinin ötesine genişletmek amacıyla CLCS'ye başvurması olmuştur. RF'nin bu eylemiyle hedeflediği alan

¹⁷³ Krş. Rob Huebert.

Lomonosov Sırtı ve Mendeleev Sırtı'nda Rusya egemenliğini elde etmekte. Ancak CLCS'ye sunulması gereken bilimsel verilerin yeterli olmayışı nedeniyle bu talep reddedilmiştir. Zira kabul edilseydi, RF Arktik'in % 45'i üzerinde egemenlik sahibi olabilecekti. Bu duruma istinaden Rusya Lomonosov Sırtı'nın Rusya'nın kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu kanıtlaması gereken bilimsel çalışmalarını iki katına çıkartmıştır. Bu bilimsel çalışmalar neticesinde Rusya Arktik'te birçok keşfedilmemiş alanı keşfetmiştir. Bu keşifler içerisinde Arktik devletleri tarafından en çok dikkat çeken 2007 yılında gerçekleştirilen bayrak dikme eylemidir.¹⁷⁴ Artur Chilingarov tarafından yönetilen keşif doğrultusunda Mir 1 ve Mir 2 olarak adlandırılan iki adet denizaltı, Kuzey kutbunun 4200 metre derinliğindeki deniz yatağına titanyumdan yapılmış bir Rus bayrağı dikmiştir.¹⁷⁵

Görsel 3.1 Mir 1 Denizaltının Deniz Yatağına Rus Bayrağı Dikişi

Kaynak:<http://barentsobserver.com/en/sections/politics/no-dispute-over-lomonosov-ridge>,
(15.07.2013).

Stratejik ve politik öneminin yanında Rusya için Arktik'in soğuk savaş sonrasındaki önemi büyük ölçüde ekonomiye de bağlıdır. Öyle ki, Rusya Arktik'te petrol, gaz, mineraller, balıkçılık ve deniz yolları üzerinde ekonomik faaliyet sürdürmektedir. Rusya kıyılarında Shtokman ve Yamal hidrokarbon rezervleri, Rus kıyılarında mevcut olan önemli rezervlerden bazılarıdır. US Geological Survey ve Statoil'in verilerine göre Arktik'te keşfedilmemiş

¹⁷⁴ Krş. Roderick Kefferpütz.

¹⁷⁵ "Russia plants flag on North Pole Seabed", 2 August 2007 The Guardian,
<http://www.guardian.co.uk/world/2007/aug/02/russia.arctic>, (15.07.2013).

doğalgaz rezervlerinin % 80'i Rusya kıyılarındadır. Yine kurşun, nikel, altın, gümüş, çinko ve elmas mineralleri de Rusya Arktik'inde bol bulunan kaynaklardır. Barents Denizi'nde mezgıt ve Rusya Arktik'inin uzak doğusunda bulunan kömür balığı bu balık türlerinin yakalanmasında global ölçeğin yaklaşık olarak % 25'ini oluşturmaktadır. Kuzey Deniz Rotası'nın ulaşımında sağladığı kolaylık ise, Rusya Arktik'ine büyük önem kazandıran başka bir parametredir. Rota, Avrupa ile Doğu Asya arasındaki mesafeyi % 40'a kadar (11.100 km daha kısa) azaltmakta, bu da doğal olarak devletlere ticari fayda sağlamaktadır.¹⁷⁶

Arktik'teki ekonomik kalkınma ve gelişme; Rusya için bölgenin küresel pazarlardaki rekabet edebilirliği ve ülkenin zenginliği, refahı için önem arz etmektedir. Rusya için Arktik, tartışmaz bir şekilde dünya ilişkileri ve politikaları açısından büyük alaka ve önem taşımaktadır. Enerji rezervlerinin rolü, Rusya'nın uluslararası düzeydeki pozisyonunu ve etkisini ve genişletmektedir.¹⁷⁷ Kefferpütz'e göre Rusya ile bölge ülkeleri arasında gözle görünebilir olandan çok daha fazla bir işbirlikçi yaklaşım söz konusudur. Kremlin, Kanada ile aktif bir tartışma, diyalog içerisindedir ve diğer bölge ülkeleri ile de sivil koruma ve kurtarma çalışmaları üzerinde belirli pratikler sürdürmektedir. Ayrıca Rus askeri gücü tehditkar, olağanüstü boyutlarda değildir. Norveç'in belirttiği üzere, Rusya'nın bölgedeki askeri mevcudiyeti ve gücü bölgede çıkarları olan bir süper güce göre, aşırı olmaktan ziyade normal düzeydedir. Bölgedeki düzenli kontroller ise, global bir aktör olmanın önemli bir normudur.¹⁷⁸

ii. Norveç ve Rusya Arasında Barents Denizi İhtilafı

Barents Denizi Rusya ve Norveç'in sınırlarının bulunduğu ve önemli miktarda petrol kaynaklarına sahip bir denizdir. Barents Denizi'ndeki petrol ve diğer kaynakların geliştirilmesi ve arzı Norveç ve Rusya için önem arz etmektedir. Barents Denizi Norveç için petrol arzını sağlayabileceği en zengin alandır. Ayrıca küçük bir ülke, NATO üyesi ve Rusya ile sınırdaş olan Norveç için kuzey denizlerindeki varlığı politik olarak da öneme sahiptir. Bölgenin kaynaklarını global marketlere pazarlamak Norveç'in High North Strategy of 2006 belgesinde öncelikli konular içinde yerini almıştır. Bu bağlamda Norveç Barents'de üç odak noktası tanımlamıştır: bir enerji merkezi, deniz kaynaklarının yönetimi ve Rusya ile ilişkileri geliştirmek. Ortadoğu'daki çatışmalar ve Çin gibi Asya devletlerinin ekonomik ve askeri anlamda hızlı büyümesi Norveç'in güvenliğini ve politik karar alma süreçlerini etkilemektedir. Norveç'in Arktik denizlerindeki güvenliği global realiteden izole bir bakış açısı ile değerlendirilemez. Diğer taraftan, Barents Denizi Rusya sınırlarının da bir kısmını

¹⁷⁶ Krş. Roderick Kefferpütz.

¹⁷⁷ Krş. Katarzyna Zysk, "Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints", JFQ, Issue 57, 2nd Quarter 2010.

¹⁷⁸ Krş. Roderick Kefferpütz.

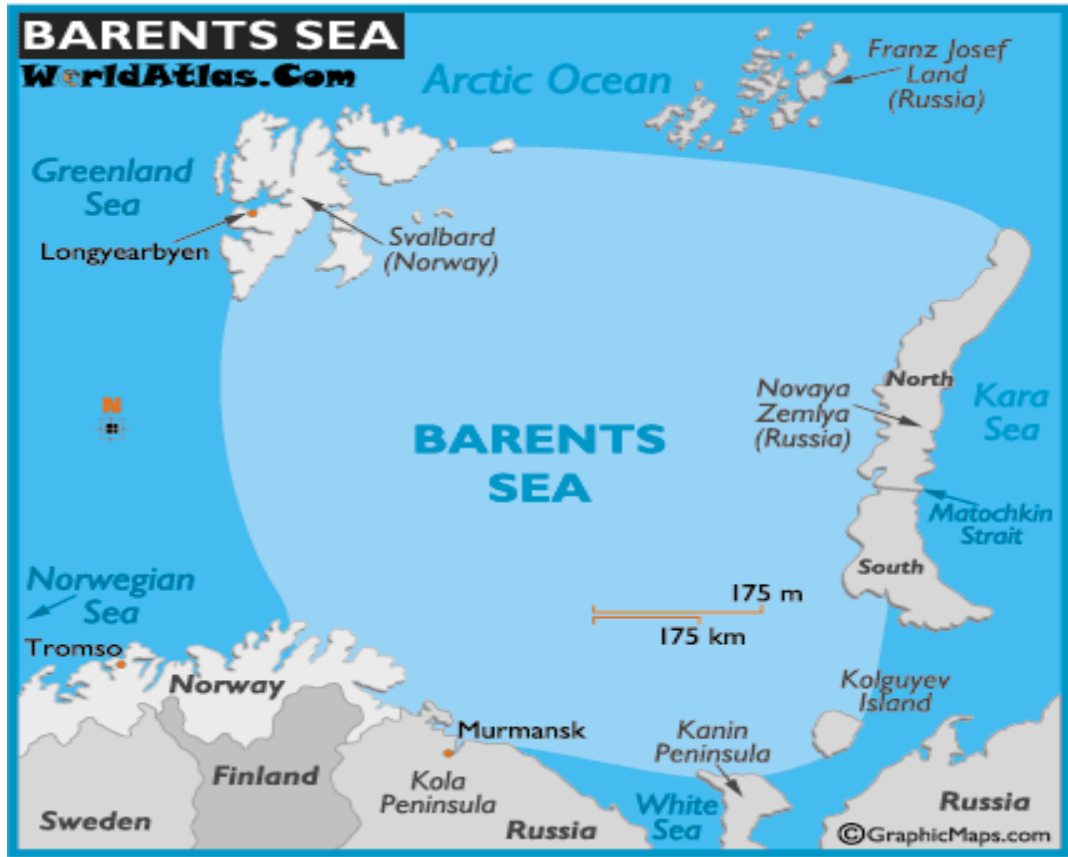
oluşturmakla birlikte Rusya Barents’inde de büyük miktarda petrol bulunmaktadır. İki devletin Barents Denizi üzerindeki sorunu sınırlar üzerinedir.¹⁷⁹ Soğuk savaş döneminden bu yana devam eden Barents Denizi’nin sınırlarının belirlenmesi sorunu soğuk savaş sonrasında da bir çözüme ulaştırılamamıştır. Legal temelde bakıldığında denizel sınırların ayrılmasında doğru ve uygun bir hattın kıstas alınması için, taraflar arasında bir konsensüs sağlanması ya da bir anlaşma düzlemi bulunması gerekmektedir. Ya da en azından bir mahkeme kararı doğrultusunda oluşturulmuş bir düzenleme bulunması gerekmektedir.¹⁸⁰ Nitekim hukuki bağlamda bir çözüm yolu bulamayan Norveç ve Rusya diplomatik yollarla Barents’de bir işbirliği oluşturmuşlardır. Bu konuyu aydınlatmak için 1996 Nordic Policy Seminar’ın belgelerinde Kozirev’in konuşmasından bazı parçaları vermek faydalı olacaktır:

“... Norveç ve Rusya, aralarında yalnızca demir perdeyi kaldırmakla kalmamış yüzeysel olarak sınırlarını ayırmış ve bazı pratik mekanizmalar kurmuştur. Hala yapılması gereken birçok şey olmasına rağmen, kayda değer bir ilerleme süreci söz konusudur. Norveç ve Rusya arasında Barents için yapılmış olan bölge-altı işbirliği bugünün dünyasının nasıl küreselleştiğinin ilginç bir örneğidir. Özel ihtiyaçlara ve özel faydalara dayalı olan bu bölge-altı işbirliği; tarifeleri, vergileri, çevresel koruma mekanizmalarını düzenlemektedir. Norveç’in bölgeye katkısı, Rusya’ya çevresel korumayı sağlaması için teknolojik ve finansal olarak yardım etmesi ile örneklendirilebilir...”¹⁸¹

¹⁷⁹ Bkz. ss. 59-60.

¹⁸⁰ Øystein Jensen and Svein Vigeland Rottem.

¹⁸¹ Andrei Kozirev, “Critical Issues Facing National Decision-making and Policies Regarding Development and Environment in Russia’s Arctic Areas, and Key Action Points for International Cooperations”, Davor Vidas (edit.), **Arctic Development and Environmental Challenges**, Papers from a Nordic Policy Seminar, September 8-10, 1996.

Harita 3.7 Barents Denizi

Kaynak: <http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/barentssea.htm>, (13.07.2013).

iii. Svalbard'ın Statüsü

Norveç'in Yüksek Kuzey Stratejisi özünde üç temel noktaya odaklanmıştır: “SSCB ve Rusya ile ilişkilerini iyi bir şekilde yönetmek, bölgedeki ekonomik varlığını koruyabilmek ve Svalbard'da egemenlik ve otorite pratiklerini kurabilmektir.”¹⁸² Svalbard 1920'de Norveç yönetimine geçtiğinden beri adanın egemenliği, yok olma derecesinden kati bir Norveç egemenliğine doğru evrilmiştir. Takımadada Norveç egemenliği artan bir şekilde keskin bir forma dönüşmüştür. Spitsbergen Anlaşması'nı imzalayan devletlerin hepsinin adanın sularında ekonomik faaliyet yürütebilme serbestisi mevcuttur. Nitekim adanın 1920lerden sonraki yıllardaki statüsü laissez-faire terimi ile karakterize edilmekteydi. Ancak 1950lerde adalarda yaşayan kalıcı Sovyet nüfusu, 2500 dolayındaki Sovyet maden işçisinin Norveç otoritelerine yakınlığı Norveç nezdinde “Sovyetler kuşatması” olarak algılanmıştır. Buna rağmen Norveç Svalbard'da 1970lere kadar keskin bir otorite tanımlamamıştır. Ancak bir takım kurallar 1971 itibariyle alınmaya başlamıştır. 1971'de Norveç hükümeti Svalbard'da Longyearbyen Havaalanı'nın açılması kararını almıştır. Bundan iki yıl sonra da bölge için bir

¹⁸² Rolf Tamnes, “Arctic Security and Norway”, James Kraska (edit.), Arctic Security in an Age of Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, ss. 56-57.

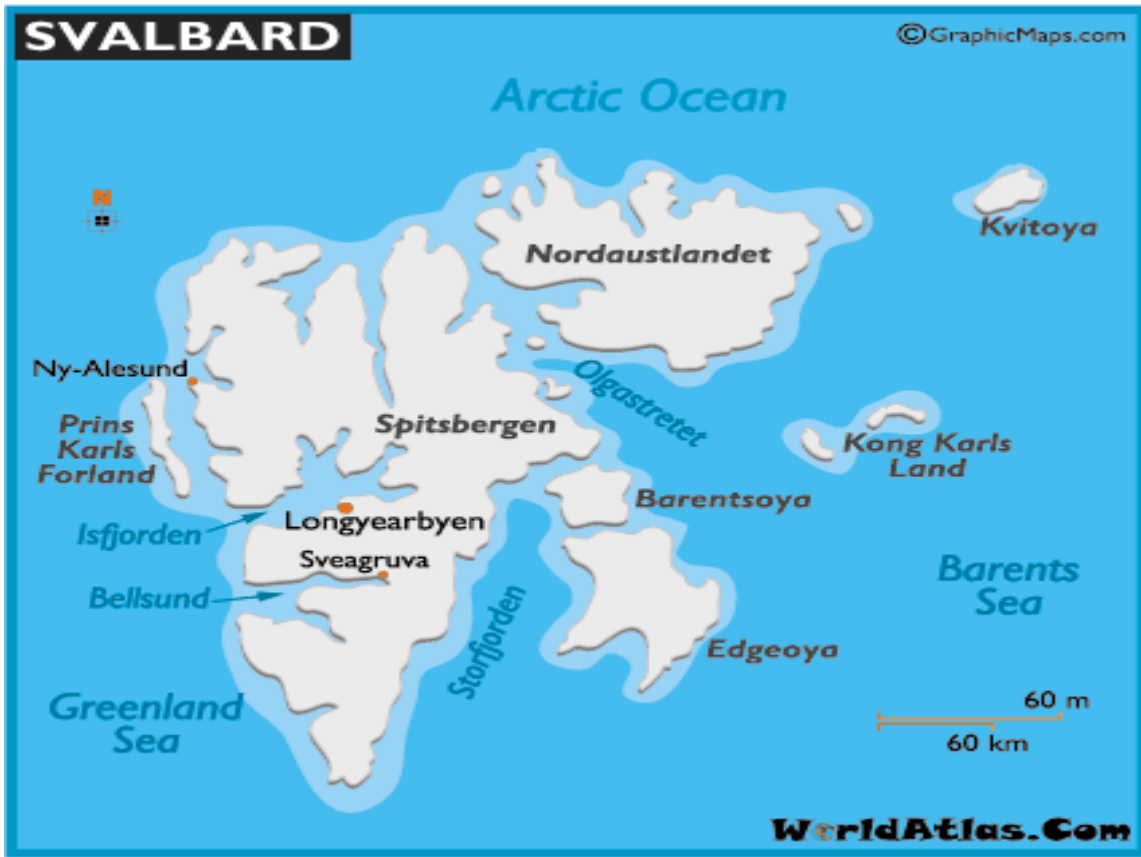
çevre düzenlemesi oluşturmuştur. 1975'te Svalbard üzerinde Norveç egemenliğini kuvvetlendirecek White Paper olarak adlandırılan ilk belge yayınlanmıştır. Söz konusu 1975 White Paper'ını 1986, 1999 ve 2009 White Paper'ları takip etmiştir.¹⁸³

Nitekim Norveç Svalbard'ın sularının kendine ait olduğunu savunurken, bazı Rus yazarları da Svalbard'ın açık deniz olduğunu ileri sürmektedirler. Böylelikle bu sulardaki balıkçılık, petrol çıkarma, geçiş gibi hususlarda egemenliğin yalnızca bayrak devletine ait olacağını ifade etmektedirler. Hukuki belirsizlik Svalbard sularındaki egemenlik sorununun çözümünü zorlaştırmaktadır. Bir tarafta 1920 Spitzbergen Anlaşması vardır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere¹⁸⁴ bu anlaşmanın maddelerinde Svalbard sularının egemenliğinde Norveç'in ya da başka bir devletin mutlak egemenliğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu belirsizlik Norveç'in ve Rusya gibi bölge ile ilgilenen devletlerin güvenlik politikalarında bir sorun olarak algılanmaktadır. Örneğin bir Rus gemisi (ya da herhangi başka bir ülkenin gemisi) bölgede Norveç'in düzenlemeleri ve iznine tabii olmaksızın gelip burada petrol çıkarma ya da balıkçılık faaliyetlerinde bulursa bu durum, (Spitzbergen Anlaşması'nın 1. Maddesine rağmen), Norveç güvenlik politikasına yapılmış bir tehdit olarak algılanabilir mi? Jensen ve Rottem'e göre bu sorunun çözülmesinde kullanılabilir en iyi argüman UNCLOS'tur. Hukukun, bölgedeki ihtilafı çözmesi ve Norveç, Rusya gibi endüstrileşmiş iki devlet arasındaki ilişkileri istikrara kavuşturmasını ummak bu iki yazara göre mantıklı bir çözüm olacaktır.¹⁸⁵

¹⁸³ Krş. Torbjørn Pedersen, "Norway's Rule on Svalbard: Tightening the Grip on the Arctic Islands", *Polar Record*, 45 (233): 147- 152(2009).

¹⁸⁴ Bkz. ss. 60-61.

¹⁸⁵ Krş. Øystein Jensen and Svein Vigeland Rottem.

Harita 3.8 Svalbard Takımadası

Kaynak: <http://www.worldatlas.com/atlas/infopage/svalbard.htm>, (13.07.2013).

iv. ABD'nin Arktik'teki Çıkarları ve Politikaları

ABD, Alaska nedeniyle kaçınılmaz olarak bölgede politik, ekonomik, enerji, çevresel ve başka alanlarda çıkarları bulunan bir Arktik ülkesidir. Ayrıca ABD, Arktik'e dair bu çıkarları etkileyecek olan yürütme, dış ilişkiler, uluslararası organizasyonlar, ticari şirketler bağıntılarına sahiptir.¹⁸⁶ Değişen Arktik koşulları paralelinde uyumlu politikalar üretme istencinde olan ABD son yıllarda Arktik'e ilişkin bir politika gelişim süreci yaşamaktadır. Bu gelişime istinaden, National Security Council ve Department of State tarafından yürütülen ve tanımlanan ABD'nin Arktik'teki çıkarlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ulusal güvenlik ve anavatan güvenliği
- Uluslararası yönetim
- Kıta sahanlığının ve sınırların genişletilmesi konuları
- Uluslararası bilimsel işbirliği
- Gemicilik
- Enerji gibi ekonomi konuları

¹⁸⁶ Krş. Ronald O'Rourke.

- Çevresel koruma ve doğal kaynakların muhafazası.¹⁸⁷

Harita 3.9 Alaska

Kaynak: http://go.hrw.com/atlas/norm_hm/alaska.htm, (13.07.2013).

Alaska Teksas'dan sonra ABD'nin ikinci büyük enerji üreten ve enerji endüstrisine sahip eyaletidir. ABD'nin petrol rezervlerinin % 18'i (yaklaşık olarak günde 400000 varil petrol üretimi sağlayan hacmi ile) Alaska'nın Kuzey Eğimi üzerindeki Prudhoe Körfezi'nde bulunmaktadır. ABD'nin Arktik sularında onshore petrol ve gaz üretimi 1980lerin sonunda zirvesine ulaşmışken, offshore üretim henüz yükseliştedir. 2006 yılında toplamda Alaska'daki 97.7 milyon varillik offshore petrol üretimi, güncel olarak ABD'nin toplam petrol üretiminin % 5.2'sini oluşturmaktadır. US Geological Survey'nin tespitlerine göre Arktik'te keşfedilmemiş petrolün üçte biri, yaklaşık olarak 30 milyon varili Alaska kıyılarındadır. Diğer taraftan ABD'nin Arktik'teki diğer denizcilik faaliyetleri de önem taşımaktadır. Güvenilir deniz rotaları (Kuzeybatı Geçidi gibi), sürdürülebilir balıkçılık, sınır tartışmalarının çözülmesi, küresel güvenlik de ABD'nin Arktik'te en az petrol kadar önemseydiği konulardandır.¹⁸⁸ ABD'nin Arktik için resmi olarak gerçekleştirdiği bazı uygulamalar ise şu şekildedir:

¹⁸⁷ Krş. Rob Huebert.

¹⁸⁸ Krş. Aaron Best ve Ralph Czarnecki ve Timo Koivurova ve Erik Molenaar, "Comparative Policy Analyses: U.S., EU and Transatlantic Arctic Policy", Arctic Transform Final Report, 30 April 2009.

January 2009 Arctic Policy Directive (NSPD 66/HSPD 25): 12 Ocak 2009 tarihinde George W. Bush yönetimi başkanlık düzeyinde Arktik politikaları için bir direktif oluşturmuştur. Bu direktif Natioanl Security Presidential Directive 66/ Homeland Security Presidential Directive 25 (NSPD66/ HSPD25) olarak kodlanmıştır. Bu direktif şu ifadeleri belirtmektedir:

- ABD bölgede çeşitlenen çıkarları ile bir Arktik devletidir.
- ABD bölge için altı adet elementten oluşan bir politikayı öne sürmektedir.
- ABD ulusal güvenliği ve anavatan güvenliği doğrultusunda Arktik'teki çıkarlarını tanımlamaktadır.
- Uluslararası yönetim, kıta sahanlığının genişletilmesi, uluslararası bilimsel işbirliğinin teşvik edilmesi, deniz ulaşımı, ekonomik konular, enerji, çevresel koruma ve doğal kaynakların muhafazası gibi Arktik'e ilişkin bazı konuları tartışmaktadır.

May 2010 National Security Strategy: 2010 Mayıs'ında Obama yönetimi; ABD'nin ulusal güvenliğin sağlamlasının, çevre korumasının, kaynak yönetiminin, yerli toplulukların hesaba katılmasının, bilimsel araştırmanın ve birçok alanda uluslararası işbirliğinin genişletilmesinin yollarını arayan, bölgede temel ve geniş düzeyde çıkarları olan bir Arktik devleti olduğunu içeren, ulusal güvenlik stratejisi belgesi oluşturmuştur.

ABD ve UNCLOS: 1982 yılında okyanuslar ve denizler üzerinde bir rejim kuran UNCLOS oluşturulduğunda ABD bu anlaşmayı imzalamamıştır. UNCLOS'un 76. Maddesine göre devletler kıta sahanlıklarını genişletmek için Comission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)'e başvurarak kıta sahanlıklarını 200 deniz milinin ötesine genişletebilirler. Arktik'e kıyıdaş olan devletlerin çoğu kıta sahanlığı alanlarını genişletmek için CLCS'te başvurmuşlardır. Ancak ABD UNCLOS'u imzalamadığı için CLCS'ye başvurma hakkına sahip değildir. Nitekim, UNCLOS'un bir parçası olmayarak ABD, 2001'den bu yana kendi kıta sahanlığının dış limitini belirlemeye yönelik veri toplamakta ve analizler yapmaktadır. 2007 yılında bu çalışmalar Extended Continental Shelf Project (Genişletilmiş Kıta Sahanlığı Projesi) olarak adlandırılmıştır.

Buz Kırma Gemileri: Sahil Güvenlik buz kırma gemileri Arktik'te ABD misyonu için çeşitli alanlara hizmet etmektedirler. Bu alanlar:

- Arktik'te ABD bilimsel araştırmalarını sürdürmek ve desteklemek,
- Bölgede bir varlık oluşturarak, Arktik'te ABD egemenliğini savunmak,
- Alaska'nın münhasır ekonomik bölgesi gibi, ABD'nin bölgedeki ekonomik çıkarlarını korumak,

- Arktik'teki deniz trafiğini izlemek,
- Arama, kurtarma, hukuki durumlar, deniz kaynaklarının korunması gibi tipik sahil güvenlik işlevlerini Arktik'te yerine getirmek.¹⁸⁹

v. ***Kanada'nın Arktik Politikaları ve İhtilafları***

Kanada için Kuzey ve kuzeyli olma durumu Kanada ulusal kimliğine entegre olmuş ve gelecekteki gelişmeler için büyük önem taşımaktadır. Kanada Rusya'dan sonra Arktik'te en fazla kıyısı olan devlettir. Buna rağmen Kanada geçmişte Arktik politikalarında çok fazla kilit rol oynayan devlet sıfatını kazanamamıştır. Ancak buna istinaden Kanada, son yıllarda Arktik'e yönelik kuvvetli politikalar geliştirme çabasıdadır. Bu bağlamda oluşturulan Northern Dimension of Canada (Kanada'nın Kuzey Boyutu) aktüel olarak Kanada'nın dış politikasında önem arz etmektedir. Northern Dimension ile hedeflenen Arktik'te Kanada'nın çıkarlarını ve değerlerini inşa eden bir boyut oluşturmaktır. Ek olarak da bölgedeki yerli halklar, Kanada yönetimi ve diğer Arktik devletleri ile iletişim ve işbirliği sağlamaktır. Kanada'nın Arktik'teki en büyük sorunu egemenliğin belirlenmesi ve yönetim sistemi üzerinedir. Kanada'nın bölgede toprağı ve yaşayan yerli halkları mevcuttur. Buna istinaden Kanada bölgede karalar ve sular üzerinde yönetim ve egemenliğı sağlamak istencindedir. Ancak diğer Arktik devletleri gibi Kanada da soğuk savaş sonrasında Arktik'teki ihtilafları devam eden bir devlet konumundadır.¹⁹⁰

Kanada'nın geçmişte vuku bulmuş olan ihtilafları bir önceki bölümde belirtilmişti.¹⁹¹ Güncel olarak devam eden ihtilaflar ise; denizel ve karasal ihtilaflar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kanada'nın karasal sınır uyuşmazlığı yaşadığı tek alan Hans Adaları üzerinedir.¹⁹² Denizel sınır ihtilafları ise ABD ile yaşanmakta olup, şu şekildedir:

Kuzeybatı Geçidi'nin statüsü: Kuzeybatı Geçidi sabit bir coğrafya olmamakla birlikte bir su geçididir. Batıdan doğuya Davis Boğazı ile Baffin Körfezi'ni birbirine bağlamaktadır. Kanada Kuzeybatı Geçidi'nin kendi iç sularının bir parçası olduğunu düşünmektedir. Kanada bu iddiasını, geçidin tarihi olarak Kanada'ya bağlı olduğu ve coğrafi olarak Kanada topraklarına yakınlığına dayandırmaktadır.¹⁹³ Diğer taraftan gerek ABD, gerek AB ve gerekse diğer

¹⁸⁹ Krş. Ronald O'Rourke.

¹⁹⁰ Krş. Anita Dey Nuttall ve Mark Nuttall, *Canada's and Europe's Northern Dimensions*, Oulu University Press, Oulu 2009, s. 12.

¹⁹¹ Bkz. ss. 55-58.

¹⁹² Krş. Robert Dufresne, "Controversial Canadian Claims over Arctic Waters and Maritime Zones", Parliamentary Information and Research Service, Library of Parliament, 10 January 2008.

¹⁹³ Krş. Robert Dufresne.

devletler de geçidin uluslararası sulara dahil olduğunu dolayısıyla geçidin rejiminde uluslararası hukuka tabii kalınması gerektiğini savunmaktadırlar.¹⁹⁴

Harita 3.10 Kuzeybatı Geçidi (Northwest Passage)

Kaynak:<http://foreignpolicyblogs.com/2009/12/03/the-canadian-northwest-passage/>, (13.07.2013).

Juan de Fuca Boğazı'nın Batısı Sorunu: Kanada ve ABD arasındaki sınır sorunu Juan de Fuca Boğazı'nın batısına kadar hallolmuş ve bu sorunun yönetimi International Boundary Commission (Uluslararası Sınır Komisyonu)'nın sorumluluğuna verilmiştir. Hala iki ülke arasında sorun yaratan kısım ise, boğazın batısından geriye kalan noktalardır. Bu bölgenin özelliği belli bir miktarda hidrokarbon ve balık stoklarını bulundurmasıdır.

¹⁹⁴ Krş. Rob Huebert.

Harita 3.11 Juan de Fuca Boğazı (Juan de Fuca Strait)

Kaynak: <http://goodcomics.comicbookresources.com/2011/08/19/long-weekend-on-the-road-international-edition/>, (13.07.2013).

Dixon Girişi: Dixon girişi Alaska Panhandle'nin güneyi ile Queen Charlotte Adaları'nın kuzey kıyıları arasındadır. Juan de Fuca Boğazı'nda olduğu gibi bu bölgede de balık stokları bulunmaktadır. Kanada bölgenin kendi iç suları olduğunu iddia etmektedir. ABD ise, Kanada'nın bu iddiaları karşısında bölgenin iç sular olarak kabul edilemeyeceğini ancak ve ancak Kanada'nın karasuları olarak kabul edilebileceğini bildirmiştir.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Krş. David H. Gray.

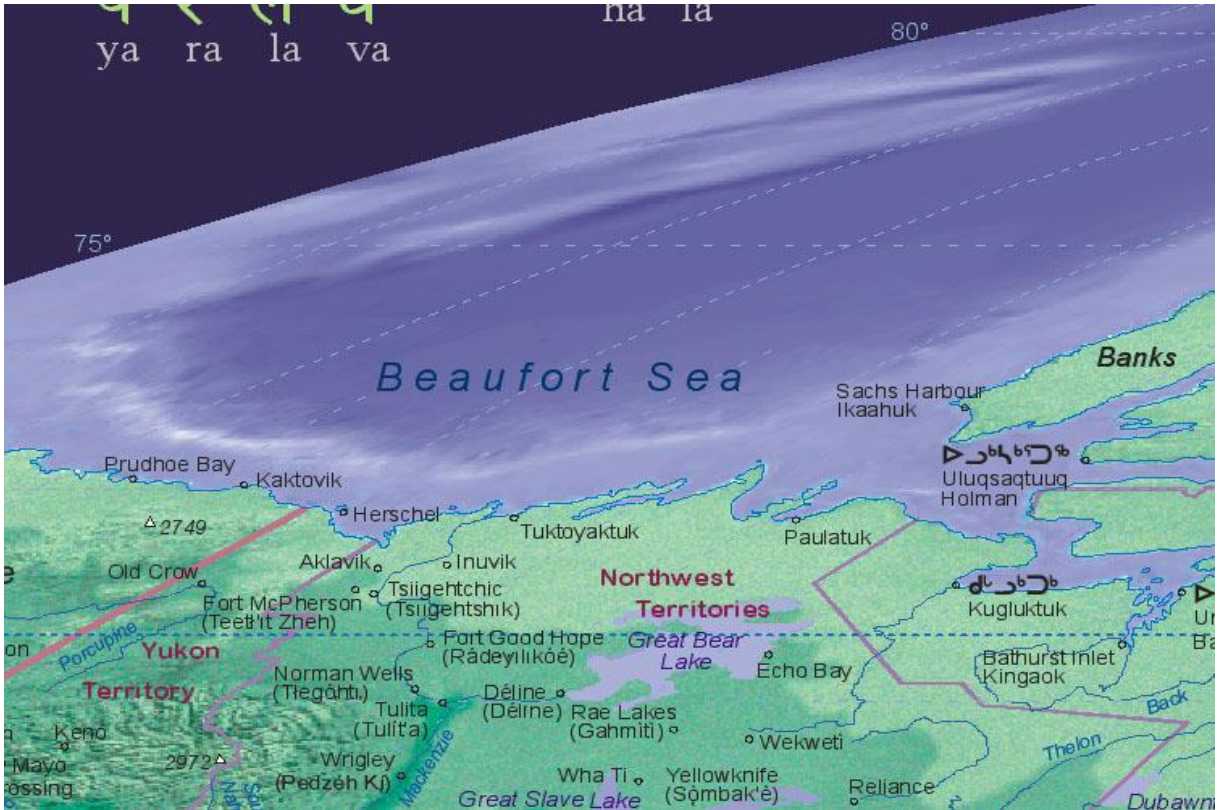

Harita 3.12 Dixon Girişi (Dixon Entrance)

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Dixon_Entrance, (13.07.2013).

Beaufort Denizi'nin denizel sınırlaması: Beaufort Denizi Kanada ve ABD arasında sınır sorunu yaratan bir bölgedir. Beaufort Denizi Kuzeybatı sınırları, Yukon, Alaska, Kanada'nın Arktik adalarının batısı ve Arktik Okyanusu'nu kapsayan oldukça geniş bir denizdir. Soğuk savaş döneminde süregeldiği üzere Beaufort Denizi yine ABD ve Kanada arasında sınır sorunu yaşanan bir alanı temsil etmektedir. Yine bu bölgede de Kanada ve ABD arasında uygun sınırın çizilmesine dair sorun yaşanmaktadır. Kanada iddialarını tarihsel konjonktüre dayandırmaktadır. Rusya ve Büyük Britanya arasında 1825 yılında imzalanan anlaşmada Alaska ve Yukon arasında 141° meridyenine göre sınır çizilmiştir. Anlaşma bu sınırdan itibaren devletlerin kutba kadar sınırlarını yukarı doğru genişletebilmesi için serbesti de tanımıştır. Kanada'nın iddialarını bu anlaşmaya dayandırması ve anlaşma nezdinde düzenleme yapılması fikri ABD tarafından reddedilmektedir. ABD'nin mevcut sınır sorununu çözmek için önerdiği alternatifler ise, eşit mesafe (equidistance) ya da dikey çizgi (perpendiculars) metodlarıdır. ABD çizilecek bir medyan hattına bağlı kalarak eşit mesafe ile sorunun çözülmesinden yanadır. Nitekim mevcut sınır sorunu hala devam etmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Krş. Robert Dufresne.

Harita 3.13 Beaufort Denizi

Kaynak: http://investorshub.advfn.com/boards/read_msg.aspx?message_id=68388168,
(13.07.2013).

Sonuç olarak Kanada'nın Kuzeyde ulusal egemenliğini ve güvenliğini garantiye alabilme ve perçinleyebilme kapasitesi giderek zorlaşmaktadır. Kaynaklar üzerinde rekabet, alternatif deniz yolları, göçler Kuzey'de çatışma potansiyelini artırmaktadır. Kanada ve kutup ülkeleri arasındaki çözülmemiş sınır sorunları Arktik'in artan komplike karakteri ile daha da karmaşıklaşmaktadır.¹⁹⁷

vi. ABD- Kanada Askeri İşbirliği

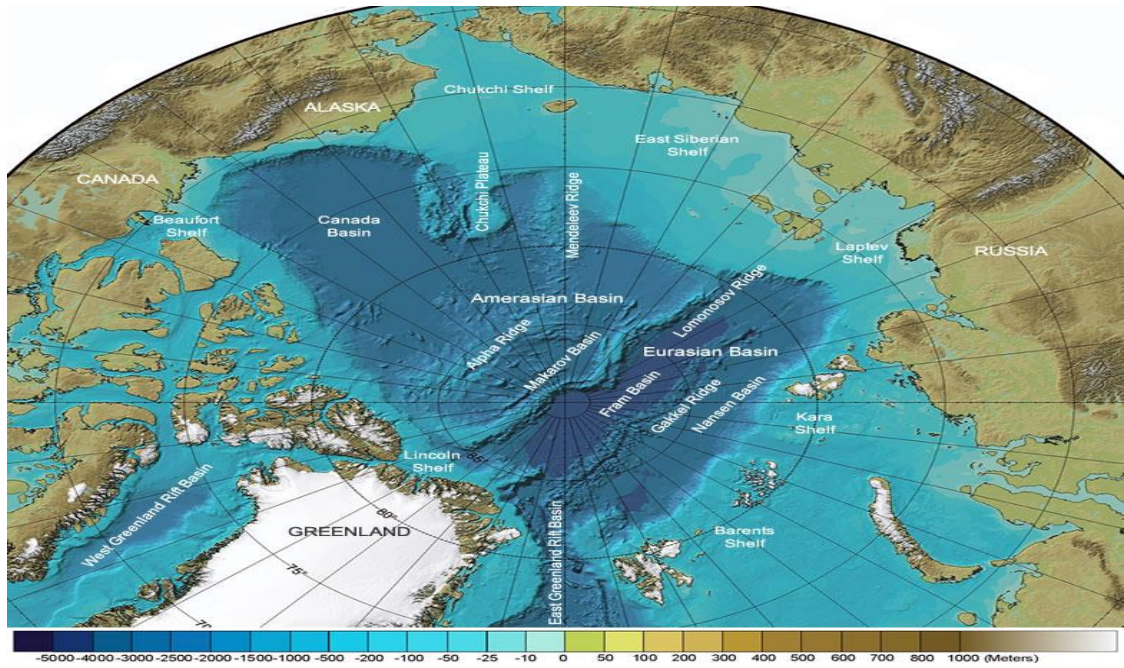
Aralık 2009'da ABD ve Kanada savunma ofisi çalışanlarının Arktik'teki aktivitelerde ortaya çıkan boşluklar ve Kuzey Amerika Hava Savunma (North American Aerospace Defense-NORAD) üzerine birlikte çalışmaya başladıkları rapor edilmiştir. Bu bağlamda Mayıs 2010'da Amerikan ve Kanada savunma ofislerinin Arktik'teki askeri pratiklerinde işbirliğine gidecekleri, planlama ve teknolojik gelişmeye yatırım yapılacağı rapor edilmiştir. Bu raporların da 2020'ye kadar sürekli olarak güncelleneceği belirtilmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Krş. Nancy Teeple.

¹⁹⁸ Krş. Ronald O'Rourke.

vii. Danimarka'nın Arktik Politikası ve İddiaları

Danimarka Krallığı'nın coğrafi olarak Arktik'e sınırı bulunmamaktadır, ancak Grönland ve Faroe Adaları nedeniyle Danimarka Arktik'te sınır edinmiş durumdadır. Bu yolla Danimarka da Arktik bölgesindeki sınır genişletme ve egemenlik iddialarına sahip bir paydaş ülke konumuna sahip olmaktadır. Özünde Danimarka'nın asıl amacı; Lomonosov Sırtı'nın kıta sahanlığının bir uzantısı olması aracılığıyla, sınırlarını Grönland'den Kuzey Kutbu'na doğru genişletmektir. Nitekim Danimarka'nın kıta sahanlığını genişletmek üzere CLCS'ye yaptığı başvurunun sonucu 2014'te belli olacaktır.¹⁹⁹ 2007'de Rusya'nın Arktik Okyanusu'nun tabanına bayrak dikmesi sonucu oluşan kriz ortamında Danimarka Lomonosov Sırtı'nın Grönland'in kıta sahanlığının uzantısı olduğunu kanıtlamak için araştırma başlatmıştır.²⁰⁰ CLCS'nin vereceği karar da dolayısıyla, Lomonosov Sırtı'nın kendi kıta sahanlığının uzantısı olduğunu aynı anda savunan Danimarka, Kanada ve Rusya'nın da bölge politikalarını ve gelecek stratejilerini baştan şekillendirecektir.

Harita 3.14 Lomonosov Sırtı

Kaynak: <http://geology.com/articles/arctic-ocean-features/>, (13.07.2013).

Danimarka olası kıta sahanlığının genişlemesine karşın Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Bakanlığı tarafından bir Danish Continental Shelf Project (Danimarka Kıta Sahanlığı Projesi) oluşturulmuştur. Bu proje için gerekli jeolojik verileri toplamak için Danimarka hükümeti 42

¹⁹⁹ Krş. Kathryn Isted, "Sovereignty in the Arctic: Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations", http://www.law.fsu.edu/journals/transnational/vol18_2/isted.pdf, (07.06.2013).

²⁰⁰ Krş. Vsevolod Gunitskiy, "On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean", Journal of International Affairs, Spring/Summer 2008, vol. 61, no. 2.

milyon dolar fon sağlamıştır. Bu proje doğrultusunda Danimarka, Grönland ve Faroe Adaları etrafında beş muhtemel bölge iddiasında bulunmaktadır.

Danimarka'nın Arktik'te ilgilendiği bir başka alan ise, Norveç Denizi'ndeki Banana Hole'dür. Banana Hole'ün statüsü ve egemenliği aynı zamanda Norveç tarafından da dile getirilmekte, ayrıca İzlanda tarafından da iddiada da bulunulması imkanı mevcuttur. Ek olarak daha önce de belirtildiği üzere²⁰¹ Danimarka Hans Adaları üzerinde de egemenlik iddia etmektedir. Öyle ki, bu egemenlik iddiaları Kanada'nın iddialarıyla örtüşmemekle birlikte bölgede bir ihtilaf alanını oluşturmaktadır.²⁰²

Danimarka bölgede ihtilafları bulunan bir Arktik ülkesi olmasının yanında bölgede işbirliğine yaklaşan bir tutuma da sahiptir. Danimarka bölgede Antarktik'tekine benzer bir Arktik Anlaşması yapılmasının olumlu olacağı kanaatindedir. Böylelikle bölgedeki devletlerin petrol ve gaz politikalarını daha iyi yönetebileceği düşünülmektedir.²⁰³

viii. Norveç ve Diğer Bölge Devletlerinin CLCS'ye Başvuruları

27 Kasım 2006'da Norveç Rusya'dan sonra CLCS'ye başvuran ikinci bölge devleti olmuştur. Norveç başvurusunda üç farklı alan bulunmaktadır: Norveç ve Grönland Denizi'ndeki Banana Hole, Arktik Okyanusu'ndaki Western Nansen Basin ve Barents Denizi'ndeki Loop Hole. Anılan ilk iki alan bölge ülkeleri tarafından olumsuz bir tepki almamıştır. Ancak Barents Denizi'nde henüz Rusya'yla bir uzlaşma sağlanamadığı halde Norveç'in CLCS'ye başvurması Rusya tarafından tepki ile karşılanmıştır. 27 Mart 2009 tarihinde CLCS sonuç olarak Banana Hole ile Western Nansen Basin üzerinde Norveç'in talebini kabul etmiş, ancak Barents Denizi üzerindeki münhasır ekonomik bölge genişletme talebini kabul etmemiştir.

Norveç ve Rusya dışında Kanada ve Danimarka da CLCS'ye başvurma hakları mevcuttur. Kanada UNCLOS'u 2003'de, Danimarka da 2004'te onaylamışlardır. UNCLOS'un 76. Maddesi uyarınca bu devletlerin münhasır ekonomik bölgelerini genişletmek üzere CLCS'ye başvurmak için on yıl müddetleri vardır. Yani 2013 ve 2014'e kadar bu devletler de CLCS'ye başvuracaklardır. ABD'nin konumu ise farklıdır, daha önce de belirtildiği üzere ABD UNCLOS'u onaylamadığı için CLCS'ye başvurma hakkı yoktur.²⁰⁴

²⁰¹ Bkz. s. 57.

²⁰² Krş. Vsevolod Gunitskiy.

²⁰³ Krş. Rob Huebert.

²⁰⁴ Krş. Shih-Ming Kao ve Nathaniel S. Pearre ve Jeremy Firestone, "Adoption of the Arctic Search and Rescue Agreement: A shift of the Arctic regime toward a hard law basis?", *Marine Policy* 36 (2012), ss. 832-838.

3.2.4. Arktik Dışı Aktörlerin Bölgeye Yaklaşımları

i. Avrupa Birliği'nin Arktik Politikaları

Avrupa Birliği global düzeyde kendi enerji arzını ve enerjiye yönelik politikalarını genişletme arayışı içerisinde.²⁰⁵ AB karar alıcıları için Arktik, ilk olarak bazı parlamenterler Arktik çevresi ile ilgilenmeye başladığında, yani 1980ler'in sonunda dikkat çekmiştir. 1990lar'ın ortalarında AB'nin kuzeye doğru genişlemesiyle birlikte bölgenin önemi AB için giderek artmıştır. Finlandiya tarafından yöneltilen bir öneri ile AB, Baltık devletleri, Rusya ve Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) devletleri ile işbirliği pratiklerini ve stratejilerini içeren bir kuzey boyutuna adapte olmuştur. Bu kuzey boyutu politikası doğrultusunda AB Barents ve Baltık Denizi çevresinde ulaşım, çevre, eğitim, sınır ötesi işbirliği alanlarında birçok projeye entegre olmuştur. Ancak AB'nin kuzey boyutu "Arctic window" olarak anılmasına rağmen, bu boyut Arktik Okyanusu'nu içeren bir Yüksek Kuzey stratejisi perspektifine haiz olmamıştır.

AB Arktik Konseyi'nin bir üyesi olmamakla birlikte, Konsey'i Arktik'te kilit bir aktör olarak tanımakta ve bu oluşum içinde sürekli gözlemci statüsü edinmek istegindedir. Ayrıca Arktik Konseyi'nin belirli üyelere oluşan izole yapısının da çok taraflı bir diyalog ve işbirliği için yeterli olmadığı kanısındadır. AB, Arktik Konseyi'nin kısa vadeli ulusal çıkarlar örgüsünün, uzun vadeli global bir yapı ile örtüşmediği görüşündedir. Arktik Konseyi üyelerinden İzlanda ve Norveç AB'nin gözlemci statüsüne ılımlı yaklaşırken, Kanada ve Rusya AB'nin Konsey'de olası söz hakkını egemenliklerine karşı bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Bir diğer husus ise, AB Konsey'e gözlemci olarak kabul edilse dahi, Konsey'in kararlarının bağlayıcı olmayışıdır. Arktik salt küresel ısınma neticesinde bir coğrafi dönüşüm geçirmemektedir. Aynı zamanda bölgenin beşeri, ekonomik, politik dengeleri de bir dönüşüm sürecini deneyimlemektedir. Dolayısıyla bölgede yönetim, ekonomik yaşam, sosyal ve kültürel argümanlar da küresel konjonktür doğrultusunda değerlendirilmelidir. Bu bağlamda AB ve Yüksek Kuzey geniş ölçekte bazı bağları paylaşmaktadır ve karşılıklı bağımlılık karşılıklı faydayı beraberinde getirmelidir.²⁰⁶

Avrupa Birliği Komisyonu'nun 2012'de yayımladığı bildiriye göre ise; AB Arktik Okyanusu'na kıyıdaş olmamasına rağmen, tarihi, ekonomik, coğrafi, çevresel perspektiflerde kaçınılmaz olarak bölge ile bağlara sahiptir. Ayrıca üç Arktik ülkesi (Danimarka, İsveç, Finlandiya) aynı zamanda AB üyesidir. Avrupa Ekonomik Alanı aracılığıyla AB Norveç ve

²⁰⁵ Krş. Kristine Offerdal, "Arctic Energy in EU Policy: Arbitrary Interest in the Norwegian High North", **ARCTIC VOL. 63, NO. 1 (March 2010)** ss. 30-42.

²⁰⁶ Krş. Steffen Weber ve Iulian Romanyshyn.

İzlanda ile sıkı bir ilişki içerisinde ve İzlanda 2009'da AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Kanada, Rusya ve ABD, AB'nin stratejik partnerleridir. AB küresel ısınma ve etkileri hususunda uluslararası alanda en çok efor sarfeden en güçlü oluşumlardan biridir. Dolayısıyla Arktik'teki çevresel bozulmalar, enerji güvenliği, sürdürülebilir kalkınma alanlarında Arktik'te etkin olması çok taraflı bir fayda getirecektir. Bu unsurlara bağlı olarak AB, bölgeye yüksek düzeyde bir diyalog ve işbirliği ile bağlanmak istemektedir.²⁰⁷

AB'nin Arktik için yaptığı en güncel çalışmalar 7. Boyut Programı (Seventh Framework Programme) kapsamında oluşturulan ACCESS VE Auora Borealias'tır. ACCESS (Arctic Climate Change Economy and Society- Arktik İklim Değişikliği Ekonomi ve Toplum) 1 Mart 2011 ile 1 Mart 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen bir projedir. ACCESS'in ana hedefi balıkçılık, deniz ulaşımında iklim değişikliğinin etkileri, deniz canlıları, Arktik'teki petrol ve gazın çıkarılması ile ilgili değerlendirme yapmaktır. ACCESS ayrıca Arktik'in yönetişimi ve politika yapıcılar ve yerli halklarla kooperasyon için alternatiflerle ve Arktik'teki paydaşlar (stakeholders) arasındaki interaktivite ile de ilgilenmektedir.²⁰⁸ Yine 7. Boyut Programı kapsamında yürütülen bir diğer AB projesi, çok amaçlı bilimsel bir kullanım niteliğine sahip olan Aurora Borealis buz kırma gemisinin inşasıdır. Bu gemi bilimsel araştırma yapma kapasitesi açısından çok donanımlı ve Arktik'te bilimsel araştırma yapma amacıyla üretilmektedir.²⁰⁹

ii. Çin Halk Cumhuriyeti

Arktik'teki potansiyel çevresel transformasyon; bölgesel ve global ticarete, güvenlikte, gemicilik yapılarında ve kaynakların çıkarılmasında derin bir etki yaratmaktadır/yaratacaktır. Nitekim, Çin bir Arktik ülkesi olmamasına rağmen Arktik'teki değişimden etkilenmektedir. Küresel bir güç olma yolundaki Çin, komünist rejimi bırakarak serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Çin bunu önce ekonomik olarak, daha sonra politik ve sosyo-kültürel alanlarda küreselleşme ile takip etmiştir. Buna istinaden Çinli yetkililer Arktik'e olan büyük ilgilerini ifade etmektedirler. Ancak bu ifadelerde açık bir toprak, sınır iddiası olmamasına rağmen Çin açık bir şekilde Arktik'teki bölgesel politikadan, Arktik kaynaklarının yönetim mekanizmalarından dışlanmaktadır. Bu nedenle Çin bölgeye karşı olan politikalarında low- profile approach olarak ifade edildiği üzere daha düşük düzeyde bir

²⁰⁷ EU's Arctic Policy: Questions and Answers, European Commission, Brussels, 3 July 2012.

²⁰⁸ Krş. Susanne Wasum-Rainer ve Ingo Winkelmann ve Katrin Tiroch, Arctic Science, "International Law and Climate Change: Legal Aspects of Marine Science in the Arctic Ocean", Papers from International Conference at the German Federal Foreign Office in cooperation with the Ministry of Foreign Affairs of Finland, Berlin, 17/18 March 2011, ss. 270-271.

²⁰⁹ "Identification of Major Legal Issues relating to the Operation of a Pan-European Research Vessel in the Arctic", presented by: European Union, Seventh Framework Programme, European Science Foundation, Deliverable 6.2.

politika ile yaklaşmaktadır. Böylelikle bölgedeki nüfuzunu ve mevcudiyeti artırabilmek için Kanada ve Rusya gibi bölge ülkeleri daha çok ile ikili ilişkiler sürdürmektedir. Norveç de aynı zamanda Çin'in enerji alanında önemli bir ortağıdır. Norveç ile Çin arasında gerçekleştirilen Arktik Üzerine İkili Diyalog görüşmeleri boyunca en başat konu enerji ve diğer kaynaklar tartışması olmuştur. Çin'deki üst düzey yetkililer Arktik'e ilişkin henüz resmi bir belge yayınlamamışlardır. 2009'da Çin Dışişleri Asistanı Hu Zhengyue “Çin'in bir Arktik stratejisi bulunmadığını” ifade etmiştir. Ancak Çin'in Arktik'teki ticari ve politik aktiviteleri ve ilgisi zaman zaman gerek Dışişleri Bakanlığı ve gerekse Devlet Okyanus İdaresi tarafından dile getirilmektedir.²¹⁰

Çin de Arktik Konsey'ine AB gibi gözlemci statüsü edinmek için başvurmuştur, ancak bu İtalya'nın, Güney Kore'nin ve AB'nin başvuruları gibi reddedilmiştir. Çin'in AK'ye katılımı 2008 yılında ancak ad hoc gözlemci statüsünde olmak üzere kabul edilmiştir. Çin bir taraftan iklim değişikliğinin küresel etkileri ile ilgilenmekte, diğer taraftan da 21. Yüzyılın süper gücü olmak için pozisyonunu değiştirmek, uluslararası bir organizasyonda söz hakkına sahip olma arzu içindedir. Ancak Arktik Konseyi Çin'in bölgedeki konumuna tartışmaları renklendirip, çeşitlendirecek bir başka fikir olarak bakmakta, bölge politikaları için bağlayıcı bir güç olarak görmemektedir.²¹¹

Çin bölge hakkında yapılan açıklamalarda, bölge devletlerinin sınır bütünlüğüne saygı duyulduğunu, ancak Arktik devletlerinin kendi ulusal Arktik sınırları ve çıkarları ile Arktik Okyanusu'nun geri kalan kısmındaki uluslararası toplumun çıkarları arasında bir denge kurulması gerektiği çok kez dile getirmektedir. Bu yorum batılı analizciler tarafından, “Çin'in Arktik'te bölge devletleri tarafından ekarte edilme anksiyetesi” olarak yorumlanmaktadır. Çin Okyanus İdaresi, Arktik'in “insanlığın ortak mirası” olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Arktik Okyanusu'nun durumu hakkında: “*Arktik Okyanusu hiçbir devlete ayrıcalık tanınarak söz konusu devletlerin arka bahçesi olamaz. Diğer okyanusların tabii olduğu uluslararası hukuk ve düzenlemeler, eşit haklar aynı şekilde Arktik Okyanusu'nda da geçerli olmalıdır.*” Yorumu da Çinli yetkililerce dile getirilmiştir.²¹²

²¹⁰ Krş. Caitlin Campbell, “China and the Arctic: Objectives and Obstacles”, U.S.-China Economic and Security Review Commission Staff Research Report , April 13, 2012.

²¹¹ Krş. Frédéric Lasserre, “China and the Arctic: Threat or Cooperation Potential for Canada?”, Canadian International Council, China Paper No: 11, June 2010.

²¹² Krş. Caitlin Campbell.

iii. *Güney Kore*

Güney Kore, Arktik'e olası:

- İklim değişikliği ve deniz canlıları üzerine bilimsel araştırma,
- Sıvı doğal gaz,
- Gıda güvenliği için doğal kaynaklar,
- Yeni deniz rotaları,
- Tersaneleri için yeni ticari aktivite kaynakları olarak bakmaktadır.

Kore'nin Arktik'e ilişkin yayınlanmış resmi bir belgesi bulunmamaktadır.²¹³ Ayrıca Güney Kore'de güncel olarak gelişmiş olan buz kapasiteli gemiler Finlandiya ve Rus gemileri ile rekabet edebilecek düzeyde üretilmektedir.²¹⁴

iv. *Hindistan*

Hindistan, Arktik'i olası:

- İklim değişikliği ve global ısınma üzerine bilimsel araştırma,
- Enerji güvenliği için petrol ve gaz,
- Gıda ve kaynak güvenliği için doğal kaynaklar,
- Yeni deniz rotaları,
- Süper güç olabilmek için bir rekabet kaynağı olarak görmektedir.

Hindistan'ın da Arktik'e dair yayınlanmış bir resmi stratejisi ya da belgesi bulunmamaktadır. Ancak Hindistan da kendini bir Arktik paydaşı olarak görmektedir. Bilindiği üzere 1920 Spitzbergen Anlaşması nezdinde akid taraflar takımada sularında ticari faaliyet sürdürebilme serbestisine sahiptir.²¹⁵ Hindistan da bölgeye paydaş ülke oluşunu anlaşmaya akid taraf olmasına bağlamaktadır.²¹⁶

3.3. Teorik Bağlamda Arktik'te Egemenlik

3.3.1. Küreselleşme Bağlamında Arktik Sorunsalı

Arktik'i küresel anlamda önem arz eden ve küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası yapan en önemli niteliği jeopolitik bileşenleridir. Arktik Okyanusu'nun sahip olduğu kaynaklar küreselleşmenin bölgeye ulaşmasını kaçınılmaz kılmıştır/ kılmaktadır. Küreselleşmenin bir süreci ifade ettiği tezin teorik kapsamında belirtilmişti. Bu süreç bağlamında bir gelişme ve

²¹³ Krş. "Interests and Roles of Non-Arctic States in the Arctic: Background Brief", Symposium presented by: Canadian International Council ve Munk- Gordon Arctic Security Programme, Ottawa, October 2011.

²¹⁴ Krş. Rob Huebert.

²¹⁵ Bkz. Spitzbergen Treaty.

²¹⁶ Krş. Rob Huebert.

değişim sürecinden bahsetmek mümkündür. Arktik bölgesi soğuk savaş döneminde devletler için stratejik ve askeri anlamda birçok farklı perspektifin, izahın odak noktası iken, soğuk savaşın bitmesi ve akabinde III. Küreselleşme dalgasının başlamasıyla daha çok devletlerin ekonomik anlamda önem atfettiği bir coğrafyaya dönüşmüştür. Küreselleşme ile değişen uluslararası sistem ve konjonktür etkilerini Arktik bölgesinde de göstermiştir. Serbest piyasa ekonomisinin dünya ölçeğinde yayılmasının bir çıktısı olarak, sermayenin serbest akışının durdurulması ve sınır tanımazlığı kaçınılmaz bir nitelik kazanmıştır. Öyle ki soğuk savaş döneminde merkezi piyasa ekonomisine bağlı olan SSCB dahi Rusya Federasyonu ile Arktik'teki sermaye akışının, doğal kaynakların kullanımı yarışının, küreselleşmenin çıktılarının önemli bir aktörü olmuştur. Gerek bölgeye kıyıdaş devletler, gerekse bölge dışı aktörler ve küresel uluslararası sistemin önemli bir aktörü olan çok uluslu şirketler bölgenin kaynaklarının kullanımı için bir rekabet içine girmişlerdir. Bu rekabetin başat oyuncuları tabiatıyla bölge ülkeleri olmuştur. Ancak bölgedeki faydalarını coğrafi, ekonomik, yönetsel olarak maksimize etmeye çalışan bölge devletleri egemenlik bağlamında bir çatışmaya girmişlerdir.

Deniz gücünün temel bileşenleri olan uluslararası ticaret, çok uluslu kullanım, ulus-devletlerin egemenliği gibi unsurlarla, küreselleşmenin modern versiyonunun bileşenleri arasındaki bağ oldukça kuvvetlidir. Bu benzerlik tesadüfi değildir. Bazı araştırmacıların ileri sürdüğü gibi, modern küreselleşme ulus-devletin gelişimiyle ortaya çıkan sürecin bir devamı ise, küreselleşme sürecinin itici gücünün büyük bir parçasını denizler oluşturmaktadır denilebilir. İnsanların denizlerde başarılı bir şekilde varoluşları, bundan kar sağlamaları tarihi anlamda uluslararası ticaretin bir dönüm noktası ve ekonomik küreselleşme evriminin teşvikçisi olmuştur. Deniz gücü kavramı, donanma gücü ile kesinlikle aynı anlamı ifade etmemektedir. Deniz gücü, dört temel elementten oluşan daha geniş bir konseptte sahiptir:

- Uluslararası ticaretinin ve alışverişin kontrolü
- Okyanus kaynaklarının kullanım ve kontrolü
- Savaşlarda donanmaların eylemleri
- Donanma ve ekonomik deniz gücünün diplomasi, caydırıcılık, barış zamanında politik etki gibi enstrümanlar olarak kullanılması.

Genelde askeri konularda kullanılan kara ve hava gücü kavramının aksine, deniz gücü sahip olduğu jeo-ekonomik amaçlardan kesinlikle ayırt edilemez. Donanmalar tamamıyla deniz gücünün askeri bileşenleridir, ancak deniz limanı operasyonları, deniz taşımacılığı, deniz altı kaynakları (petrol gibi), balıkçılık ve ticaretin bütün diğer formları, iletişim bir devletin deniz gücünün bütünleşik hali olarak görülebilir. Mahan, deniz gücünün bir devletin

koşullarını etkileyen altı kriteri şu şekilde tanımlamıştır: coğrafi pozisyon, fiziki koşullar (doğal kaynaklar ve iklim de dahil olmak üzere), nüfus, halkların karakteri, yönetimlerin karakteri, sınırların kapsamı. Tarihsel perspektiften bakıldığında deniz gücü ve ekonomik güç arasındaki bağ oldukça açıktır. Ortak karakteristiklerinin ötesinde, ekonomik güç deniz gücünün ve deniz gücü de ekonomik gücün motivasyon kaynağı olmuştur.²¹⁷

Büyük oranda Arktik Okyanusu'nun sularından oluşan Arktik bölgesi de küresel ısınma ve küreselleşmenin unsurlardan dolayı yüksek düzeyde bir sosyo-ekolojik, ekonomik ve politik önem kazanmıştır. Sonuç, Arktik süreci ve global sistemler arasındaki bağı vurgulayan bir gelişim aşaması olmuştur. Küreselleşmeyle ilgili dinamikler ve biofiziksel dönüşümler Arktik'te ekonomik fırsatların ve çıkarların oluşmasına neden olmuştur. Bu fırsatlar Arktik'te artan ticari gemicilik, offshore petrol ve gaz üretimi, yeni ticari balıkçılık faaliyetlerinin başlangıcı ve turizm şeklinde sıralanabilir. Biofiziksel gelişimin kombinasyonu, deniz buzunun erimesi ve diğer küresel ısınma çıktıları iken, sosyo-ekonomik oluşumlar küreselleşmenin Arktik'e doğru genişlemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu dinamikler bir arada değerlendirildiğinde, söz konusu gelişmeler Arktik'i global ilgiye ve çıkarlara (örneğin, endüstrileşmiş toplumların ihtiyaçları için hammaddelerin kullanımı ve küresel ihtiyaçlar için ticari gemiciliğin gelişimi gibi) açık bir konuma getirmektedir.²¹⁸

Arktik iklim değişikliği ve küreselleşmenin derin etkileri ile bir transformasyon sürecinden geçmektedir. Bu süreç, bölge ve dünyanın geri kalan kısmı arasında bir ekonomik ve jeopolitik bağlamlarda sıkı bir ilişki ile neticelenmektedir. Bu etkileşimin en büyük çıktısı global aktörler arasında ekonomik çıkarlar tarafından motive edilmiş çıkarlar örgüsüdür. Bazı gözlemciler ve analizciler bu gelişmeyi bölgenin zenginliğinin kontrolü üzerine yarışan devletlerin çatışma kaynağı olarak görmektedir. Bazı araştırmacılar ise, Arktik'in küresel sisteme entegrasyonu sürecinden kaygı duymaktadırlar. Ancak genel kanı şudur ki, Arktik'in gelişim ve transformasyon süreci global unsurlardan bağımsız bir şekilde ilerleyemez. Arktik Okyanusu'ndaki deniz buzunun erimesine bağlı olarak denizel sınırlardaki değişim, Arktik'te kalkınma, gelişim, global aktörlerin profillerinin yükselişi (çok uluslu şirketler, büyük çevresel örgütler vb.) gibi bağlantıları beraberinde getirmektedir.²¹⁹

Değişen Arktik'in jeopolitiği küresel bağlamda üç alt elementten oluşmaktadır:

²¹⁷ Krş. Sam J. Tangredi (edit.), *Globalization and Maritime Power*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington DC., 2002, ss. 28-30.

²¹⁸ Krş. Olav Schram Stokke, "A Legal Regime for the Arctic? Interplay with the Law of the Sea Convention", *Marine Policy*, 31 (2007), ss. 402-408.

²¹⁹ Krş. "Arctic Governance in an Era of Transformative Change: Critical Questions, Governance Principles, Ways Forward", Report of the Arctic Governance Project, 14 April 2010.

- Global bağlamda Arktik güvenliği
- Arktik'in yönetiminde yeni paydaşlar
- Global enerji tablosunda Arktik'in konumu.²²⁰

Küreselleşme ile kuzey kutup dairesi olarak adlandırılan coğrafya ile dünyanın geri kalan kısmı arasında yeni bir ilişki türemiştir. Bir tarafta soğuk savaş sonrası dönemde kurumsallaşmış olan Arktik kooperasyonu, diğer tarafta doğal kaynakların kullanımına ve ulusal çıkarlar ile devlet egemenliğine dayalı olarak ortaya çıkmış bir çatışma mevcuttur. Bölgede küreselleşmenin etkilerine bağlı olarak; doğal kaynakların kullanımı, enerji güvenliğinin artan önemi, küresel iklim değişikliği, insanların, malların, fikirlerin, sermayenin akışı, genişlemesi, bölgeye ve bölge kaynaklarına olan ilginin artması gibi göstergeler mevcuttur. Söz konusu gelişmeleri hızlı, global ve çok amaçlı oluşu bakımından tanımlamak önemlidir.²²¹

Bölgenin dünyanın geri kalan kısmıyla kıyaslandığında biricik nitelik taşıyan doğasına istinaden, küreselleşmenin en başat itici güçlerinden olan çok uluslu şirketler ve sermaye akışında sınır tanımayan devletlerin faaliyetleri kimi araştırmacılarca, Arktik'e yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ancak küreselleşmenin aktörlerine göre, Arktik zengin kaynakları ve kapasitesi ile önemli bir Pazar olmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bölgeye dair çevresel, sosyal ve diğer direkt ve direkt olmayan bütün gelişmeler, dönüşümler Arktik'in global dünyaya entegrasyonu ile ilgilidir. Küreselleşme bağlamında Arktik; *uluslararası işbirliğine yüksek bir eğilimi olan ve bir Pazar niteliği taşıyan bir alandır.*²²² Bu sebeptendir ki, Arktik'e kıyıdaş olan devletlerin yanı sıra Arktik dışı aktörlerden de oluşan gerek devletler gerekse küreselleşmenin bir aktörü olan çok uluslu şirketler bölgede aktif olma istegindedirler. Örneğin bölgedeki ihtilaf alanlarından biri olan Kuzeybatı Geçidi'nin statüsü Kanada'ya göre Kanada'nın iç sularıdır. Ancak ABD bölgeden başta ticari geçişler olmak üzere bütün geçişlerinin sekteye uğraması ve serbestiden yoksun kalması dolayısıyla geçidin uluslararası bir geçit olduğunu ileri sürmektedir. Bu örnekte ABD ve Avrupa²²³, geçidin uluslararasılaştırılmasından yanadır. Geçidin uluslararasılaştığı takdirde ise, bütün devletler ve çok uluslu şirketlerin gemileri serbest geçiş hakkına tabii olacaklardır. Kanada bölgede kendi egemenlik haklarını ileri sürerek kati bir şekilde buna karşıt pozisyon

²²⁰ Arctic Frontiers 2013, presented by: Havforningsinstutet Institute of Marine Research & Arctos Research Network & Geopolitics in the High North, s. 7.

²²¹ Krş. Lassi Heininen, "Globalization and Arctic Strategies Indicators of a New Significant Geopolitical Change in the Arctic Region", Baltic Rim Economies Quarterly Review, Special Issue on the Future of the Arctic, Issue No: 4, 30 November 2011.

²²² "Globalization and Arctic", <http://worldec.ru/content/articles/article-18.pdf>, (22.07.2013).

²²³ Krş. Rob Huebert.

almaktadır.²²⁴ Böyle bir reddediş küreselleşme teorilerinde ulus-devletin sınırlarının ortadan kalktığına ilişkin olgu ile ters düşmektedir. Bölgenin yüksek düzeyde küreselleşmesi ve bölgedeki dinamiklerin küreselleşme pratikleri ile örtüşmesinin yanı sıra ulus-devletin başatlık rolünü sürdürme geleneği ile küreselleşme arasında ters düşen başka örnekler de mevcuttur: Svalbard örneği. Svalbard'ın karasal egemenliği Spitzbergen Anlaşması ile Norveç'e verilip denizel statüsü muğlak kaldığı halde, Norveç Svalbard sularında güçlü bir egemenlik, otorite kurma çabası içerisindedir. Bu hususta Norveç başta Rusya'nın bölge sularında faal olma isteği ile ters düşmektedir. Bölge dışı bir devlet olduğu halde Hindistan bile Spitzbergen Anlaşması'nı imzaladığı için bölge ile bağlantısı olduğunu ve bölge sularında ekonomik faaliyet sürdürebileceğini iddia etmektedir. Bu örnekte de, Norveç'in bölgede ulusal olarak egemenlik iddiasından yola çıkarak, küreselleşme teorileri ile örtüşmeyen bir olgunun varlığından söz edilebilir. Çoğu globalizasyon teoristi, bütüncül analizler yaparken ulus-devletin öneminin ve çizdiği sınırların küresel sistemde eski öneminin barınmadığını ifade etmektedirler. Ancak Arktik Konseyi'ne üye olan devletler bölgedeki coğrafi varlıkları ile bölgede ulus-devlet olma özelliklerini koruma çabası içerisindedirler. Aynı şekilde Çin de bölgede karar alma süreçlerine katılma ve bölgede ticari faaliyetler yürütme isteği içindedir. Arktik Konseyi'nde gözlemci statüsü edinmek isteyen Çin'in talebi defalarca reddedilerek, en optimum katılımı ad hoc gözlemci olarak görülmüştür.

Diğer taraftan söz konusu bölge devletleri yüksek düzeyde liberal ve küreselleşmenin önemli aktörleri olma niteliği taşımaktadırlar. Bir tezat oluşturacak nitelikte bir örnekle, Arktik devletleri Antarktik Anlaşması'nın danışman statüsünde üyeleridir, yani Antarktik'teki hukuki düzenin başat birer parçasıdır.

Tennenberg'e göre, küreselleşmenin etkileri Arktik'te enerji güvenliği, sermayenin akışı gibi alanlarda görülmekte iken, diğer taraftan küreselleşme Arktik'te çevresel bağlamda da görülmektedir. Bu söylem genelde iklim değişikliği ile küreselleşme arasında bağlantı kuran bilimsel söylemlerde yer almaktadır. Bu söyleme göre, Arktik dünyada iklim değişikliğinin etkilerinin en hızlı ve derin bir şekilde görüldüğü coğrafyadır. Harvey'e göre, günümüz dünyasının niteliği yer ve zaman kaplamalarında küreselleşmeden ötürü değişmiştir. Burada Harvey coğrafi sınırların, mesafelerin azaldığına ve gelişmenin hızlandığına atıf yapmaktadır. Bu gelişme ekonomik süreçler ve onun değişimleri ile ilişkilendirilmektedir. Ekonomik pratikler, geçici ilişkiler ve zamanın temsili kayda değer bir düzeyde çeşitlenmekte

²²⁴ Krş. Robert Dufresne.

ve aynı zamanda homojenleşmektedir. Harvey'e göre söz konusu, küreselleşme neticesinde Arktik'teki çevresel ve ekonomik dengelerin nasıl değiştiğidir.²²⁵

3.3.2. Çatışma Çözümü Bağlamında Arktik Sorunsalı

Son yıllarda dünya nüfusunun, özellikle gelişmekte olan ülkeler nüfusunun itici etkisiyle, sürekli olarak artması, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin Doğu-Batı blokları arasındaki siyasal ve ekonomik duvarları ortadan kaldırmasının da etkisiyle büyüyen dünya ekonomisinin enerji ihtiyacı arz imkanlarının çok ötesinde bir artış göstermektedir. Bunun en önemli sonucu küresel düzeyde öteden beri var olan enerji talep ve arz açığının talep lehine giderek büyümesi ve son yıllarda uluslararası alanda ortaya çıkan siyasal krizlerin de etkisiyle başta petrol fiyatları olmak üzere enerji fiyatlarının ülkelerin ödemeler dengesini bozacak şekilde artması olmuştur. Bu sonuç ilk bakışta ekonomi planlamacılarının çözebileceği bir sorun gibi görünmektedir. Ancak işin bir de uluslararası siyaseti ilgilendiren, dış politika yürütücüleri ile siyasal ve askeri stratejicilerin ilgi alanına giren boyutu bulunmaktadır. Küresel ya da bölgesel bir çatışma alanı olarak enerji sorununun kapsamı, tarihi gelişimi ve bu sorunun öteden beri uluslararası politikaya etkileri çok geniş bir araştırma ve analizi gerektirmektedir. Bugün dünyada enerji güvenliği denildiğinde petrol arz kaynaklarının çeşitlendirilmesinden bu kaynakların talep merkezlerine kesintisiz akışına, enerji alanındaki yatırımların yeterliliğinden üretim ve taşıma tesislerinin fiziksel güvenliğine kadar birçok konu anlaşılmaktadır. Genel olarak da tarihi gelişimi içinde özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren petrol arz kaynaklarının güvenliği enerji güvenliği yerine kullanılmıştır. Son yıllarda bu kavrama doğal gaz arz güvenliğinin de eklendiği görülmektedir. Enerji sorununun 1930-70 döneminde sadece bir ekonomi ve strateji sorunu, 1970ler'den itibaren bir güvenlik sorunu, 1990'lardan bu yana da bir çevre sorunu olarak geliştiği gerçeğinden hareketle sorunun bugün pek çok, birbirinde bağlı ya da bağımsız boyutu ve sonuçları olan karmaşık bir çatışma alanını ifade ettiğini belirtmek gerekir. Petrolün 20. Yüzyılın başlarından itibaren sık sık uluslararası gerilim ve çatışmalara neden olması, doğal gazın da son yıllarda çeşitlenen kullanım ve alanı ve artan kullanım miktarı sonucu giderek uluslararasılaşması nedeniyle devletlerarası gerilimler ve çatışmalara daha sıkça konu oldukları görülmektedir. Bu bağlamda çatışmanın çıkış noktasını oluşturan denklem ise; *kaynakların kıtlığı ile enerji kaynaklarının düşmanca ya da bir tehdit aracı olarak kullanılabilirlikleri algısı ve potansiyeli* arasındaki bağıntıdan oluşmaktadır. Bu iki sorundan hareketle devletlerin enerji politikaları, ilk olarak fosil yakıtlar bağlamında, petrol ve doğal gaz rezervleri ve kaynaklarına sahip olma,

²²⁵ **iletin:** Monica Tennberg, "Climate change and Globalization in the Arctic: Compression of Time and Space?", Keynote speech at the Nordic Environmental Social Studies Conference, June 13, 2003, University of Turku.

bunun mümkün olmadığı durumlarda bu kaynakların işletilmesini (ulusaşırı şirketler yoluyla) denetleyebilme ve kontrol altına alma çabaları üzerine dayanmaktadır. Aynı amaçla, boru hatları, demiryolu, kara ve deniz yoluyla taşınabilen enerji kaynaklarının taşınmasında güzergah seçme ve bu yolla arz akışını kontrol ederek arz güvenliğini sağlama çabaları, enerji politikalarının ve sorununun önemli bir parçasıdır. Bu politikalar, genel ve yaygın olarak enerji arz çeşitliliği ve güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde enerji kaynaklarının uluslararası politikadaki önemleri ve çatışma ya da gerilime konu olma sıklıkları; enerji kaynaklarının kullanım kolaylığı ve kullanım alanlarının yaygınlığı, rezerv ve üretim miktarları, elde edilebilirlikleri ve bu özelliklere dayanarak devletlerin bu alanlara atfettikleri stratejik önemlere göre değişmektedir.²²⁶

Bu bağlamda Arktik'teki ihtilafların da enerji güvenliği kapsamında olduğu, bölgesel ve uluslararası politika bileşenlerini bünyesinde barındırdığı çıkarımını yapmak mümkündür. Bölge haiz olduğu zengin doğal kaynaklar ve bu kaynakların taşınması, üretimi, deniz yolları, bölge içi devletler ve bölge dışı aktörlerin bölge üzerindeki ilgi ve çıkarları gibi argümanları ile bir çatışma alanını temsil etmektedir. Arktik'teki çatışma askeri bir çatışmaya evrilecek nitelikte değildir. Nitekim bölge ülkeleri (Danimarka, Norveç, İsveç, İzlanda, ABD, Rusya Federasyonu, Finlandiya, Kanada) 1996 yılında gerekli işbirliği ve iletişim platformunu oluşturmak adına Arktik Konseyi'ni kurmuşlardır. Ancak bölgedeki çatışmanın salt bölge ülkeleri ile sınırlı kalmadığı göz önünde bulundurulduğunda, yani Arktik dışı aktörlerin de bölgeyle ilgilendikleri hesaba katıldığında, bu yönde bir işbirliği çatışmanın boyutu açısından kısıtlı bir kooperasyona dönüşmektedir. Arktik'teki işbirliğine salt Arktik devletleri açısından bakıldığında mevcut işbirliği çalışmaları teorik anlamda problem çözümü yaklaşımıyla paralellik sağlamaktadır. Ancak Arktik sorununa bölge dışı aktörlerin de içinde bulunduğu daha global bir perspektiften bakıldığında, bölge kaynakları ve egemenliği hususunda bölge ülkelerinin kazanan taraf, bölgeden ekarte edilen bölge dışı devletlerince kaybeden taraf olduğu görülmektedir. Bu şekilde bir yaklaşımın teorik altyapısını ise, oyun teorisi yaklaşımı doldurmaktadır. Yani Arktik çatışmasında kazanan tarafın bölge devletlerinden, kaybeden tarafın da bölge dışı devletlerden oluştuğu sıfır toplamlı bir çatışma (non-zero sum conflict) ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, Arktik sorununun hangi teorik yapıya oturtulacağı, bölgesel ya da global perspektiften hangisinin seçildiği ile ilgilidir.

Bir çatışma iki ya da daha fazla tarafı birden içerebilir. Uluslararası kapsamda bazı hedef kitleleri (target audience) çatışmalara aktif katılımcı olabilmektedirler. Uluslararası

²²⁶ Krş. Ahmet Öztürk, "Bir Çatışma Alanı Olarak Enerji ve Küresel Enerji Politikaları", Kemal İnat ve Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (edit.), *Dünya Çatışmaları Cilt II*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Basım, Ankara, 2010, ss. 665-673.

çatışmalar çatışmanın direkt tarafı olmadığı halde bazı durumlarda bireyleri, hükümetleri, hükümet dışı örgütleri, devletleri etkileyebilmektedir. Tascan' göre, bir çatışma aktörleri çevreleyen jeopolitik, ekonomik ve sosyolojik koşullardan etkilenebilir. Böylece kimin çatışmanın asıl aktörü olduğu, kimin hedef kitle olduğu hakkındaki sorular ve çatışmanın tartışmanın gelişimi, çözümü arasındaki alaka anlaşılmaktadır.²²⁷ Buna göre, Arktik'teki egemenlik ihtilafları ve bölge kaynakları hakkındaki çatışmada bölgeye kıyıdaş devletler ve Arktik Konseyi üyesi olan devletler direkt aktörleri, Çin, AB, Güney Kore, Japonya gibi aktörler de hedef kitleyi temsil etmektedir.

Tamnes Arktik'teki konjonktüre istinaden şu soruyu sormaktadır: *“Uzun vadede ve güncel olarak Arktik'te ve Yüksek Kuzey'de çatışma potansiyeli nedir?”* Tamnes bu soruyu bölge devletleri arasındaki gerilimlerin de dışına çıkarak daha geniş bir perspektifle yanıtlamaktadır: *“Asya'nın yükselişi dünyadaki güç dinamiklerini yeniden şekillendirecektir. Deniz buzunun azalması ile Çin, Japonya, Güney Kore gibi devletler kuzeyde birer aktör olacaklardır. Bu ülkeler Arktik'teki petrol rezervlerini bir cazibe merkezi olarak algılayabilir ve ticari gemicilik ve Arktik'te olası askeri mevcudiyet oluşturmaları mümkündür. Arktik'te bu bölge dışı aktörlerin varlığı daha yüksek düzeyde bir çatışmaya sebebiyet verebilir mi? Bu durum geleceğin çok kutuplu sisteminin karakterine bağlı olacaktır. Bölgede büyük güçler arasındaki tansiyon ve çatışmaların niteliği kuzeydeki güvenliği etkileyecektir. Söz konusu çatışmalar askeri bir gerilime mahal vermeyecek şekilde çözüme ulaştırılmalıdır. Bunu başarmak için de çok paydaşlı bir yaklaşım (multistakeholder approach) baz alınmalıdır. Mevcut uzlaşmazlıklar ve engeller paydaşlar arasında çok taraflı ve ortak bir fayda sağlayacak bir düzen kurmak için eşsiz bir fırsatı temsil etmektedir”*²²⁸ Tamnes'in mevcut çatışmaya ilişkin çok taraflı fayda sağlama yaklaşımı Problem çözümü yaklaşımı ile paralellik sağlamaktadır. Hatırlatmak gerekirse²²⁹, problem çözümü yaklaşımı tarafların birbirlerinin ihtiyaçlarını gözetererek ortak ve çok taraflı faydayı sağlamak yönünde bir altyapıya sahiptir. Nitekim, Tamnes'in Arktik için öngördüğü multistakeholder approach da buna paralellik sergilemektedir.

Çatışma bir düzeyde yarışmaktan ziyade, daha yoğun bir düzeyde etkileşimi meydana getirir. Bunun yanında çatışma; rekabet, işbirliği ve bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisindedir.²³⁰ Bu yolla arktik teki çatışma gerek bölge içi devletlerin ihtilafları gerek diğer

²²⁷ Krş. Joaquin Tascan, s. 182-183.

²²⁸ Krş. Rolf Tamnes, “Arctic Security and Norway”, James Kraska (edit.), Arctic Security in an Age of Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 62.

²²⁹ Bkz. s. 18.

²³⁰ Bkz. s. 16.

uluslararası aktörlerin ilgileri bağlamında, gerek Arktik Konseyi gibi işbirliği platformuyla bir rekabet, işbirliği, karşılıklı bağımlılık özelliği arz etmektedir.

Çatışma çözümü yaklaşımlarından *klasik yaklaşım*, temelde makro düzeydeki interaktif gruplar arasındaki çatışmaların analizleriyle ilgilenmektedir. Bu gruplar ulusal, kurumsal, etnik, sınıf, ideolojik düzlemlerdeki farklı ayrışımara tabii olabilirler. Klasik teorisyenler grupların etkileşimiyle ilgilenirler. Gücün kullanımı ve pratikleri, makro çatışma teorilerinin merkezi konseptini oluştururlar. Makro teorisyenlere göre güç, ekonomik, politik, askeri ve hatta kültürel herhangi bir formdan oluşabilir. Temel varsayımı grup rekabeti ve güç-kaynak amaçlarından kaynaklanmaktadır.²³¹ Arktik'teki çatışmalar klasik yaklaşım modeli ile de açıklanabilir. Bölgedeki çatışmanın altyapısını oluşturan ekonomi, rekabet, politik etmenler bu bağlamda Arktik'teki egmenlik ihtilaflarını klasik yaklaşım kapsamına almaktadır.

Çatışma idaresinin analizinde altı adet unsur vardır:

- ✓ Çatışmaların erkenden önlenmesi (prevention) ya da aktif önleme (pro-vention)
- ✓ Önleyici diplomasi ve güven inşa eden önlemler
- ✓ Dış müdahale yöntemleri
- ✓ Barışın Tesisi (Peace Settlement)
- ✓ Çatışmanın çözüme ulaştırılması
- ✓ Çatışma sonrası yeniden yapılanma.

Bu altı unsurun mevcut olduğu bir çatışma süreci, çatışma çemberi (conflict circle) olarak adlandırılır. Çatışma çemberi çatışma dinamiklerini basitleştirerek analitik bir şekilde anlama yoludur. Eğer çatışmanın çözüme ulaşması, süreç vahşete dönüşmeden sağlanırsa, çatışma çemberi küçük olabilir. Ancak çatışmanın önlenmesi başarısız olursa ya da süreç uzarsa çatışma çemberi büyür.²³² Arktik'teki mevcut çatışmada ise, bir vahşet veya askeri boyuta yükselmiş bir çatışmadan bahsetmek mümkün değildir. Söz konusu çatışma tarafları karşılıklı iletişim ve diyalogu sağlayacak konumdadırlar. Dolayısıyla Arktik'teki çatışmanın çemberi küçüktür.

Arktik'te kooperasyonun tek seçeneği Arktik Konseyi değildir, bunun yanında bazı bölge altı ve bölgesel başka işbirliği platformları da mevcuttur:

- Barents- Euro Arctic Council
- The Council of Baltic Sea States

²³¹ Bkz. s. 17.

²³² Bkz. s. 22.

- The Nordic Council of Ministers
- The European Union and the Northern Dimension Policy
- The Northern Forum
- The Northern Dimension Partnership in Public Health and Social Well-being
- The Northern Dimension Partnership on Culture
- The Northern Dimension Partnership on Transport and Logistic
- The Northern Dimension Enviromental Partnership.

Bu işbirliği platformları Arktik'teki çatışma çemberinin daralmasını ve ve spesifik alanlarda işbirliğini sağlamaktadır. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere Arktik çok aktörlü boyutu olan bir coğrafyadır. Küresel uluslararası sistemde Arktik'in küresel gerçeklikten izole bir varoluşa sahip olması ve salt bölge ülkeleri arasındaki bir diyaloga hapsedilmesi mümkün değildir. Burada Arktik devletlerinin Arktik Konseyi ile yaptıkları, çatışmada üçüncü taraflara karşı bir konsensüs oluşturup, çatışma çemberinin genişlemesini önlemektir. Böylece hem çatışma önlenmekte hem de bölgeden fayda sağlamak isteyen diğer aktörler bölgeden ekarte edilmektedir.

Bölgede işbirliğinin en çok sağlanabildiği alanlardan birisi çevredir. Ancak göz önünde bulundurulması gerekir ki, Arktik'teki çatışmaların kökeni de çevresel değişimlere bağlıdır. Arktik'teki çevrenin kullanımına birçok sosyal grup katılımda bulunmaktadır. Bu gruplar vatandaşlar, hükümetler, yerli halklar ve endüstriyel temsilcilerden oluşmaktadır. Bu gruplar arasında çevrenin ve doğal kaynakların kullanımına ilişkin yaşanan çatışma günümüzde mevcuttur ve artan bir hızla da devam etmektedir. İnsan nüfusu arttıkça, teknoloji geliştikçe bu hız devam da edecektir. Söz konusu çatışmalar insanların çevre ve doğal kaynaklarla olan bağlantısını sağlama alma ihtiyaçlarının farkına varmalarıyla daha da yoğunlaşmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki ideal bir çatışma çözümünden beklenen özellikler Ramsbotham'a göre; çok düzeyli (multi level), çok disiplinli (multidisciplinary), çok kültürlü (multicultural), hem analitik hem normatif, hem teorik hem de pratik olmalıdır.²³³ Ancak Arktik teki çatışmada Arktik Konseyi'nin sağladığı diyalog ortamı bölge dışı devletleri kapsamamaktadır. Bu nedenle yeterince normatif bir kooperasyon örneği sağlamamaktadır.

Bölgesel güvenlik dünyada bütün bölgeler için aynı oranda ve aynı koşullarda geçerli değildir. Bazı durumlarda çatışma bölgeselleşmiştir; ancak çatışma yönetimi bölgeselleşmemiştir. Bölgesel işbirliğinin karşılaştırmalı avantajlarından bahseden bir tartışma ideallerle ilgilenmez, gerçekçi alternatifleri, bölgesellik düzeyini ve ilgili bölgesel

²³³ Bkz. s. 23.

organizasyonların etkinliğini ele alır.²³⁴ Arktik'e çatışmanın ve çatışmanın çözümünün bölgeselliği açısından bakıldığında çatışmanın çok aktörlü karakteri nedeniyle bölgeselleşmediği, ancak çatışma çözümünün bölge devletlerince bölgeselleştirildiği ayrımı dikkat çekmektedir. Yani Arktik'teki çatışma, bölgesel bir kaplamadan ziyade bölge dışı küresel aktörlerin de içinde bulunduğu global bir konudur. Ancak çatışmanın çözümü ya da çözüm alternatifi olarak oluşturulmuş tek işbirliği platformu olan Arktik Konseyi, salt bölge devletlerini kapsayarak, mevcut çözümü bölgeselleştirmiştir.

Bu konuda Diehl;

- i) Uzlaşma inşası (consensus building)
- ii) Destek yapısı
- iii) Çatışma çözümünün ele alınışı
- iv) Üçüncü tarafların dizginlenmesi gibi yapıların önemine vurgu yapar.

Aşağıdan yükselen bölgesel oluşumlar, geleneksel resmi organizasyonların sahip olmadığı bir meşruiyet derecesi ve aktör olma yeteneğine sahiptirler. Bölgesel oluşumlar yetkiyi tepeden değil;

- Küresel tehditlerle başa çıkabilmek için egemenliklerini bir havuzda toplayarak işbirliği yapan devletlerden,
- Yükselen bölgesel sivil toplumlardan,
- Karşılıklı yardım ve siyasi diyalogu kapsayan bölge-içi bir anlaşmadan almaktadırlar.²³⁵

Arktik devletlerinin çatışma yerine kooperasyonla sonuçlandırabildiklerien büyük alanlardan biri çevredir. Bölge devletleri bölgedeki çevresel değişimin farkındadırlar ve bu durumun bölgedeki çıkarlarına zarar vermemesi açısından oldukça hassas bir tavır sergilemektedirler. Bu bağlamda çevreye ilişkin birçok düzenleme, anlaşma ve işbirliği mevcuttur. Bunun ekstrem bir örneği Norveç ve Çin arasında yapılan çevresel ve iklimsel işbirliğidir (Advancing Modelling and Observing Solar Radiation of Arctic Sea-ice-understanding changes and processes (AMORA) ve Long Range Transport of Black Carbon and the Effect on Snow Albedo in North-east China and in the Arctic (LOTUS)). Bu gibi projelerle Arktik devletleri ve bölge dışı devletler bilgi ve bilim adamı değişiminde bulunmakta, dolayısıyla işbirliğine girmektedirler.²³⁶ Aynı şekilde bölge ülkeleri arasında

²³⁴ Bkz. s. 25.

²³⁵ Bkz. s. 25.

²³⁶ Krş. Arctic Frontiers 2013, presented by: Havforningsinstutet Institute of Marine Research & Arctos Research Network & Geopolitics in the High North.

oluşturulmuş olan Arctic Environment Protection Programme (AEPS) da Arktik ũlkelerini bir araya getiren 3nemli bir çevresel işbirliği ve ortak y3netiřim 3rneęidir.²³⁷

²³⁷ Krş. Olav Schram Stokke, "A legal regime for the Arctic? Interplay with the Law of the Sea Convention", *Marine Policy*, 31 (2007), ss. 402–408.

SONUÇ

Sonuç olarak tez boyunca tarihi, coğrafi ve beşeri anlamda Arktik'ten ne anlaşılması gerektiği, Arktik bölgesindeki ihtilaflar ve nedenleri, sermayenin durdurulamaz akışı ile Arktik'in de küreselleşmeden etkilenen bir bölge olduğu kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Küresel ısınmanın etkilerinin en çok gözlemlendiği coğrafyalardan birinin Arktik olduğu aşikardır. Bölgede meydana gelen çevresel değişimlerle bölge kaynaklarından faydalanılabilirliğin kolaylaşması ve küreselleşmenin sacayaklarından biri olan sermaye hareketlerinin genişlemeci niteliği sonucunda Arktik, Antarktika örneğinde olduğu gibi bakir bir doğayı teşkil etmekten ziyade ekonomik bir değeri olan coğrafyaya dönüşmüştür. Soğuk savaş dönemi boyunca salt bölge devletleri için ekonomik ve stratejik anlamda büyük önem taşıyan Arktik, soğuk savaş döneminin sonlanması ve özellikle son on yılda küreselleşmenin bir sonucu olarak bir transformasyon sürecine girmiştir. Bölgeye kıyıdaş olan devletlerin yanı sıra başta çok uluslu şirketler ve bölge dışı aktörler olmak üzere bölge bir cazibe merkezine dönüşmüştür. Ancak bu cazibe merkezi ekonomik anlamda ilgileri odağına çekerken, beraberinde bir takım ihtilafları ve uyumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Devletlerin bölgedeki doğal kaynakları ve bölgenin jeostratejik konumu gereği sağladığı imkanları kullanma ve bölge kaynakları sayesinde enerji arzlarını çeşitlendirme çabaları, bölgede çatışmalara sebep olmaktadır.

Bu uyuşmazlıkların çözümü için bölge devletleri bir diyalog platformu kurarak Arktik Konseyi'ni oluşturmuşlardır. Söz konusu Konsey ilk tahlilde bölge devletleri nezdinde bir iletişimi sağlamaktadır. Ancak Arktik Konseyi bölge ihtilaflarının çözümü için yaptırımları olan, bağlayıcı kararlar alabilen bir hukuki statüye sahip değildir. Konsey salt bölge devletleri için sağlanmış hükümetlerarası ve bölgesel bir diyalog platformudur.

Aşağıdan yükselen bölgesel oluşumlar, geleneksel resmi organizasyonların sahip olmadığı bir meşruiyet derecesi ve aktör olma yeteneğine sahiptirler. Bölgesel oluşumlar yetkiyi tepeden değil;

- Küresel tehditlerle daha iyi başa çıkabilmek için egemenliklerini bir havuzda toplayarak işbirliği yapan devletlerden,
- Yükselen sivil toplumdaki,
- Karşılıklı yardım ve siyasi diyalogu kapsayan bölge içi bir anlaşmadan almaktadırlar.

Bu tanımlamalar çoğunlukla Arktik Konseyi'ni oluşturan dinamikleri betimlemektedir. Ancak sonuçta, Hettne'in de belirttiği gibi, bölgesel düzen yapısal olarak Westfalya'dan farklı ve tektaraflılığa (unilateralism) alternatif bir düzen olacaktır.²³⁸ Burada küreselleşme ve çatışma çözümünün bağdaştığı bir noktaya işaret etmek gerekmektedir. Denklem bir tarafında Arktik'teki çatışmalar için oluşturulmuş işbirliği ortamı, diğer tarafında da mevcut işbirliği ile Arktik'te salt ulus-devletin odağından uzaklaşılması, dolayısıyla küreselleşmeye yakınlaşma vardır. Bu bölge içi dinamikler için bu şablonda uygunluk sergilerken, küresel ölçekte bakıldığında bölge devletlerinin Arktik'i izole bir varoluşa sürüklemeleri söz konusudur. Arktik bölgesindeki mevcut işbirliği ulus-devletin bölgede tek başına menfaatlerini koruyamamasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda bölge ülkeleri arasında Arktik Konseyi oluşturulmuştur. Devletler bölgedeki mevcudiyetlerini söz konusu diyalog ve danışma platformunda birleştirerek menfaatlerini korumaya çalışmaktadırlar. Ancak Arktik bölgesi ile çıkar ilişkisi kurmuş olan aktörlerin bölge devletleri ile sınırlı kalmadığı hesaba katıldığı takdirde, belirtmek gerekir ki Arktik Konseyi'nin sağladığı işbirliği yeterli değildir. Arktik Konseyi Arktik devletleri arasında aslında bir çatışmayı önlemiş bulunmaktadır. Ancak Konsey'in üyeler açısından izlediği politika itibarıyla bölge dışı aktörlerin bölgeyle bağlantısı olmasının istenmediği çıkarımını yapmak mümkündür. Arktik'teki egemenlik ihtilaflarında ve bölgenin statüsünde bölge devletleri, diyaloga daha açık, daha çoğulcu ve küresel bir perspektif benimsemedikleri sürece Arktik'teki mevcut çatışmada optimum ve çoğulcu/çok taraflı bir çözüm sağlanamayacaktır. Nitekim Arktik'teki erimenin sonuçlarından diğer dünya aktörleri olumsuz yönde etkilenirken, bölgeden menfaat sağlayan aktörlerin salt Arktik Eight ile sınırlı kalması adilane değildir.

Örneğin bölge içi bir uzlaşma örneği olarak Rusya ve Norveç kendi aralarındaki ihtilafları çözmüş, çatışmayı önlemişlerdir.²³⁹ Küresel bağlamda düşünüldüğünde ise, AB mali ve teknolojik güce sahiptir, Rusya ise Arktik'te uzanan geniş kıyılara sahiptir ancak bölgeyi işlemek için gerekli olan teknolojik gücü yeterli düzeyde değildir. Bu kapsamda AB ile Rusya'nın işbirliği yapması gibi bir örnekten bahsetmek mümkündür.

Arktik'teki ihtilafların çözülebilmesi için çok sayıda alternatif senaryo üretmek mümkündür. Literatürde bunların başında hukuki rejimler gelmektedir. En muhtemel öneri de Antarktik'tekine benzer bir düzenleme²⁴⁰ ile Arktik'in insanlığın ortak mirası kabul edilmesi

²³⁸ Krş. Björn Hettne, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, (Yaz 2008), ss. 87-106.

²³⁹ Bkz. s. 80.

²⁴⁰ Krş. Rüdiger Wolfrum, "Antarctica: A Case for Common Implementation of Environmental Standards", Marcelo G. Kohen (edit.), *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2007, s. 46.

ve salt bilimsel faaliyetler için kullanılması üzerinedir. Ancak Arktik devletleri bölgeye kıyıdaş olmaları itibariyle böyle bir eğilimde değildirler. Bölgeye kıyıdaş olmalarına dayanarak ve denizlerde uluslararası bir düzenleme sağlayan UNCLOS'u baz alarak bölgede kendi egemenlik alanlarını oluşturmak ve bölgeden faydalanmak taraftarıdır. Buna istinaden “Küreselleşmenin bir çıktısı olarak, Arktik insanlığın ortak malı olmaktan çıkmaktadır” ve “Bir coğrafyada çıkar varsa bu çıkara ulaşmak isteyen aktörler vardır/ olacaktır.” Hipotezlerini doğrulamak mümkündür. Ancak bölge devletlerinin bölgeyi kendi egemenlik hakları ile çevreleyip, AB, Çin, Güney Kore vb. diğer aktörleri politik düzlemde bölgeden ekarte ediyor olmaları küreselleşme ile çelişmektedir. Sistem düzeyinde bir yaklaşımla bu durumda bölge dışı ülkeler saf dışı bırakılmaktadır. Nitekim günümüz küresel sisteminde hiçbir coğrafya izole bir varoluş kalıbında kalmaz.

Arktik bölgesindeki güncel konjonktürü mevcut hipotezler eşliğinde bu şekilde sonuçlandırmak mümkünken, bölgenin statüsü ve mevcut ihtilaflar için nasıl bir çözüm yolu izleneceği hala muğlaktır. Hali hazırda var olan UNCLOS ve CLCS'ye başvuru hakkı yalnızca bölge devletlerininin bölgedeki çıkarları için kullanılabilen argümanlardandır. Bunun dışında bölge dışı devletlerin de bölgedeki mevcudiyet çabalarına yanıt veren bir uluslar arası düzenleme henüz mevcut değildir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alfredsson, Gudmundur ve Koivurova Timo (edit.), *The Yearbook of Polar Law Volume 1*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2009
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Marmara Kitap Merkezi, 5. Baskı, Bursa, 2008
- Azar, Edward E. ve Burton, John W. (edit.), *International Conflict Resolution: Theory and Practice*, Wheatsheaf Books, Lynne Rienner Publishers, Sussex, 1986
- Barr, William (edit.), *Searching for Franklin: The Land and James Stewart's Expedition via the Black River*, The Hakluyt Society, 1855
- Bercovitch, Jacob, *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1996
- Brown, R. N. Rudmose, *The Polar Regions: A Physical and Economic Geography of the Arctic and Antarctic*, Methuen, London, 1927
- Bröcler, Stephan (edit.), *Politikwissenschaftliche Perspektiven*, GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften, 2008
- Burton, John W., *World Society*, Cambridge University Press, London, 1972
- Butler, William E., *International Straits of the World: Northeast Arctic Passage*, Sijthoff & Noordhoff, The Netherlands, 1978
- Çakmak, Haydar, (edit.), *Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler*, Platin Yayınları, Ankara, 2007
- Dansercoer, Dixie, *Polar Exploration A Practical Handbook for North and South Expeditions*, Cicerone KHL, Singapore, 2012
- Emmerson, Charles ve Lahn, Glada, *Arctic Opening: Opportunity and Risk in the High North*, LLOYD'S, Chatham House, 2012
- Gosch, C. C. A. (der.), *Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620 Volume 2*, Cambridge University Press, Hakluyt Society, 2012
- Gosch, C. C. A. (der.), *Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620 Volume 1*, Cambridge University Press, Hakluyt Society, 2012
- Gümrükçü, Harun, *Küreselleşme, Türkiye ve Avrupa Yükseköğrenim Alanı*, Avrupa Türkiye Araştırmaları Enstitüsü ATA, Hamburg/ İstanbul, Mart 2005
- Held, David ve McGrew, Anthony (edit.), *The Global Transformations Reader*, Polity Press, Cambridge, 2000.

- Heywood, Andrew, *Küresel Siyaset*, (Çev: Nasuh Uslu, Haluk Özdemir), Adres Yayınları, Ankara, 2013
- İnat, Kemal ve Duran, Burhanettin ve Ataman, Muhittin (edit.), *Dünya Çatışmaları Cilt II*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Basım, Ankara, 2010
- Kraska, James (edit.), *Arctic Security in an Age of Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011
- Kohen, Marcelo G. (edit.), *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2007
- Mirsky, Jeannette, *To The Arctic! : The Story of Northern Exploration from Earliest Times to Present*, Alan Wintage: London & New York, 1934
- Neuman, W. Lawrence, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1. Cilt*, (çev. Sedef Özge), Yayın Odası, 3. Basım, İstanbul, Nisan 2009
- Nuttall, Anita Dey ve Nuttall, Mark, *Canada's and Europe's Northern Dimensions*, Oulu University Press, Oulu, 2009
- Ramsbotham, Oliver ve Woodhouse, Tom ve Miall, Hugh, *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, Third Edition, Cambridge, 2011
- Ritzer, George (edit.), *The Blackwell Companion to Globalization*, 3. Edition, Blackwell Publishing, Oxford, 2007
- Tangredi, Sam J. (edit.), *Globalization and Maritime Power*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington DC., 2002
- Taracouzio, T. A., *Soviets in the Arctic: An Historical, economic and Political Stusy of the Soviet Advance into the Arctic*, The Macmillan Company, New York, 1938
- Tascan, Joaquin, *The Dynamics of International Law in Conflict*, Martinus Nijhoff Publishers, London, 2005
- Vayrynen, Raimo, *New Directions in Conflict Theory Conflict Resolution and Conflict Transformation*, International Social Science Council, London, 1991
- Vidas, Davor (edit.), *Protecting the Polar Marine Enviroment, Law and Policy for Pollution Prevention*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000

Dergiler

- Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış 2011, Cilt 2, Sayı 2
- Arctic Institute of North America, Vol. 50, No. 1, 50 Years of Northern Science Mar., 1997
- Arctic Vol. 63, No. 1, March 2010

- Baltic Rim Economies Quarterly Review, Special Issue on the Future of the Arctic, Issue No: 4, 30 November 2011
- Canadian Army Journal, Vol. 12.3, Winter 2010
- Island Studies Journal, 7:1
- İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 61, Sayı 2, 2011
- JFQ, Issue 57, 2nd Quarter 2010.
- Journal of Dialectical and Historical Materialism, Vol. 12, No. 4, 1999
- Journal of International Affairs, Spring/Summer 2008, vol. 61, no. 2.
- Journal of World-Systems Research, volume 2, Summer, 1999
- Marine Policy 36 (2012)
- Marine Policy, 31 (2007)
- Naval War College Review, Spring 2010, Vol. 63, No. 2.
- Polar Record 39 (211): 369-383 (2003),
- Polar Record 46 (236): 75–83 (2010).
- Polar Record 46 (237): 146- 156 (2010).
- Polar Record / Volume 34 / Issue 190 / July 1998
- Polar Record, 45 (233): 147- 152(2009)
- Polar Research, Volume 28, Issue 2, August, 2009
- Praksis Dergisi, Yaz 2002
- Sayıştay Dergisi, Sayı 49, Nisan-Haziran 2003
- Sayıştay Dergisi, Sayı 71
- SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, , Sayı 18, Aralık 2008
- SETA Analiz, Sayı: 13, Ekim 2009
- Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008
- Vanderbilt Journal of Transnational Law, Volume 42

Konferans, Rapor, Bildirge, Bülten ve Sempozyumlar

Arctic Climate Impact Assesment (ACIA)

Arctic Frontiers 2013, presented by: Havforningsinstutet Institute of Marine Research & Arctos Research Network & Geopolitics in the High North

Arctic Governance in an Era of Transformative Change: Critical Questions, Governance Principles, Ways Forward, Report of the Arctic Governance Project, 14 April 2010.

Becker, Michael A., *Russia and the Arctic: Opportunities for Engagement Within the Existing Legal Framework*, American University International Law Review, Volume 25, Issue

- 2, Symposium: Russia and the Rule of Law: New Opportunities in Domestic and International Affairs, Article 3, 2010.
- Best, Aaron ve Czarnecki, Ralph ve Koivurova, Timo ve Molenaar, Erik, *Comparative Policy Analyses: U.S., EU and Transatlantic Arctic Policy*, Arctic Transform Final Report, 30 April 2009
- Campbell, Caitlin, *China and the Arctic: Objectives and Obstacles*, U.S.-China Economic and Security Review Commission Staff Research Report , April 13, 2012.
- Dufresne, Robert, *Controversial Canadian Claims over Arctic Waters and Maritime Zones*, Parliamentary Information and Research Service, Library of Parliament, 10 January 2008
- EU's Arctic Policy: Questions and Answers, European Commission, Brussels, 3 July 2012
- Georgantzas, Nicholas C. ve Katsamakas, Evangelos ve Solowiej, Dominik, *Giddens' Globalization: Exploring Dynamic Implications*, 27th International Conference of the System Dynamics Society, USA, 2009.
- Gray, David H., *Canada's Unresolved Maritime Boundaries*, IBRU Boundary and Security Bulletin Autumn 1997.
- Heinien, Lessi, *Implications of the Arctic's Changing and Strengthening Position in World Politics – view point(s) of Finland and Sweden*, Energy Security and Geopolitics in the Arctic Conference, Singapore, 9-10 January 2012.
- Huebert, Rob, *Canadian Arctic Sovereignty and Security in a Transforming Circumpolar World*, Canadian Foreign Policy for Canada's Tomorrow, No:4, Canadian International Council, July 2009.
- Identification of Major Legal Issues relating to the Operation of a Pan-European Research Vessel in the Arctic*, presented by: European Union, Seventh Framework Programme, European Science Foundation, Deliverable 6.2.
- Interests and Roles of Non-Arctic States in the Arctic: Background Brief*, Symposium presented by: Canadian International Council ve Munk- Gordon Arctic Security Programme, Ottawa, October 2011.
- Kefferpütz, Roderick, *On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North*, Center for European Policy Studies, No:205, February 2010.
- Lasserre, Frédéric, *China and the Arctic: Threat or Cooperation Potential for Canada?*, Canadian International Council, China Paper No: 11, June 2010.
- Moller, Bjorn, *Conflict Theory*, Development Research Series, Research Center on Development and International Relations (DIR), Aalborg University, Denmark, Working Paper no: 122, 2003

- O'Rourke, Ronald, *Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress*, Congressional Research Service Report for Congress, 2 January 2013
- Sandven, Stein, *The Arctic- Challenges and Opportunities for Oil and Gas Exploration*, Regional Focus Arctic, Touch Briefings, 2008
- Scovazzi, Tullio ve Papanicolopulu, Irini, *Report on the Political, Legal and Administrative Issues of Operating the Aurora Borealis in the Arctic and Antarctic Regions*, European Research Icebreaker Consortium (ERICON), 2010
- Tennberg, Monica, *Climate change and Globalization in the Arctic: Compression of Time and Space?*, Keynote speech at the Nordic Environmental Social Studies Conference, June 13, 2003, University of Turku.
- Vidas, Davor (edit.), *Arctic Development and Enviromental Challenges: Information Needs for Desicion-making and International Co-operation*, Papers from a Nordic Seminar Arendal, Norway, September 1996
- Wallen, Kip, *High-Speed Globalization: Abandoning Protectionism and Promoting Specialization*, Lehigh University, Athgo International Washington DC Symposium, 2006
- Wasum-Rainer, Susanne ve Winkelmann, Ingo ve Tiroch, Katrin, Arctic Science, "International Law and Climate Change: Legal Aspects of Marine Science in the Arctic Ocean", Papers from International Conference at the German Federal Foreign Office in cooperation with the Ministry of Foreign Affairs of Finland, Berlin, 17/18 March 2011
- Weber, Steffen ve Romanyshyn, Iulian, *The Arctic Region European Interest and European Policy in the High North*, KAS International Reports, 5/ 2012.

Gazete

- "Russia plants flag on North Pole Seabed", 2 August 2007 The Guardian,
<http://www.guardian.co.uk/world/2007/aug/02/russia.arctic>, (15.07.2013).

İnternet Kaynakları

- content.espressoeducation.com
- <http://barentsobserver.com/en/sections/politics/no-dispute-over-lomonosov-ridge>
- <http://cain.ulst.ac.uk/conflict/cunningham.htm>
- http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barents_Sea_map.png
- http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lincoln_Sea_map.png
- http://education.nationalgeographic.com/education/encyclopedia/north-pole/?ar_a=1

http://en.wikipedia.org/wiki/Dixon_Entrance
<http://foreignpolicyblogs.com/2009/12/03/the-canadian-northwest-passage/>
<http://geology.com/articles/arctic-ocean-features/>
http://go.hrw.com/atlas/norm_hm/alaska.htm
<http://goodcomics.comicbookresources.com/2011/08/19/long-weekend-on-the-road-international-edition/>
<http://icestories.exploratorium.edu/dispatches/whale-break/>
http://investorshub.adfn.com/boards/read_msg.aspx?message_id=68388168
http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FPOL%2FPOL40_04%2FS0032247404003936a.pdf&code=13d2d34cc189b31e3a840b894cced959
<http://nsidc.org/arcticseaicenews/>
<http://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/theoryglob.htm>
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kilAH0A12EJ:www.deu.edu.tr/userweb/k.yaralioglu/dosyalar/Oyun%2520Teorisi.doc+&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>
<http://worldec.ru/content/articles/article-18.pdf>
<http://www.amap.no/>
<http://www.arctic-info.com/News/Page/the-expedition--arctic-2012--collected-enough-material-to-expand-the-borders-of-the-continental-shelf-belonging-to-the-russian-federation>
[http://www.bilecik.edu.tr/fenedebiyatftp/COGRAFYA%20BOLUMU/LISANS%20PROGRAMI/GUZ%20DONEMI/jeopolitik%20W/jeopolitik%20W/petrol%20C3%20BCn%20ulusal-araras%20C3%20BD%20ili%20C3%20BEkilerdeki%20yeri%20jeopolitik%20teoriler%20ve%20petropolitik.pdf,](http://www.bilecik.edu.tr/fenedebiyatftp/COGRAFYA%20BOLUMU/LISANS%20PROGRAMI/GUZ%20DONEMI/jeopolitik%20W/jeopolitik%20W/petrol%20C3%20BCn%20ulusal-araras%20C3%20BD%20ili%20C3%20BEkilerdeki%20yeri%20jeopolitik%20teoriler%20ve%20petropolitik.pdf)
<http://www.cevre.metu.edu.tr/node/85>
<http://www.editionsthemis.com/uploaded/revue/article/rjtvol38num1/02-Lalonde.pdf>
<http://www.ey.com/GL/en/Industries/Oil---Gas/Exploring-Arctic-oil-and-gas---Challenges-to-Arctic-resource-recovery---Overview>
<http://www.freewebs.com/ekfitzy/Theories%20of%20Globalization.doc>
<http://www.globelaw.com/LawSea/arctic%20claims%20and%20climate%20change.pdf>
[http://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=Projected%20Sea%20Ice%20\(c\)%20AS%20C4%20B0A%202004&tbn=isch&source=og&sa=N&tab=si&biw=1280&bih=666&sei=kS7uTu3bLuOC4gTrn5jqAQ](http://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=Projected%20Sea%20Ice%20(c)%20AS%20C4%20B0A%202004&tbn=isch&source=og&sa=N&tab=si&biw=1280&bih=666&sei=kS7uTu3bLuOC4gTrn5jqAQ)
<http://www.historynet.com/roald-amundsen-and-the-1925-north-pole-expedition.htm>
<http://www.indigee.org/index.php?id=226>
http://www.law.fsu.edu/journals/transnational/vol18_2/isted.pdf

<http://www.learner.org/jnorth/spring2002/species/caribou/Update041002.html>

<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf>

<http://www.nordregio.se/en/Metameny/About-Nordregio/Journal-of-Nordregio/2008/Journal-of-Nordregio-no-1-2008/The-Three-Waves-of-Globalisation/>

<http://www.peacepalacelibrary.nl/2012/02/hans-island-crisis-in-the-arctic/map-of-hans-island-and-kennedy-channel/>

http://www.psir.kkk.metu.edu.tr/profiles/Sermayenin_Uluslararasılasmasi.pdf

<http://www.svalbard-images.com/arctic-svalbard-e.php>

<http://www.touchbriefings.com/pdf/3046/sandven.pdf>

<http://www.uiportal.net/devletlerin-guc-artisi-uluslararası-bir-orgute-girme-egilimini-nasil-etkiler.html>

<http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Kraska-final-cr-v2.pdf>

<http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/barentssea.htm>

<http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/svalbard.htm>

<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=glreg.pdf&site=2>

Röportajlar

Dr. Gianfranco Tamburelli ile Mülakat: İtalya Çevre Bakanlığı, Roma, 08.03.2013

Dr. Maria Pia Casarini ile Mülakat: Institute Geografico Polare, Fermo, 06.03.2013

Profesör Tullio Scovazzi ile Mülakat: Milano Bicocca University, Milano, 26.02.2013

Tezler

Palsson, Sölmundur Karl, *The North Atlantic Region and Socio-Economic Impacts of Global Change Tracking Change Using Arctic Social Indicators*, Final Thesis, University of Akuyeyri, 2009.

EKLER**EK 1- Dr. Maria Pia Casarini ile Mülakat****Interview with Maria Pia Casarini****06.03.2013/ Fermo****1st Record: THE MAIN INTERVIEW****Question 1: Who is Maria Pia Casarini? Could you introduce yourself?**

Now I am the director of the Istituto Geografico Polare “Silvio Zavatti” (the Italian Polar Institute) which was founded by Silvio Zavatti in 1944. The Institute is made up by the Polar Museum, the Journal *Il Polo* (started in 1945, the only Italian polar journal), the Polar Library and the Archives. We have the largest Polar library in Italy and we are now in Fermo, in the beautiful Villa Vitali owned by Municipality of Fermo, and financed by Municipality.

But also we are kind of independent because the Zavatti family still has power of making decision. For instance, I was chosen by the family as the director of the museum.

I have done my polar research in the University of Cambridge. My first experience was an Antarctic expedition on the German icebreaker *Polarstern* in 1986. I wrote a book called “*Unternehmen Polarstern*”. And I have done a Master in Polar Studies at the University of Cambridge. I continued my studies with a PhD in Polar History in Cambridge. And I have done seven more expeditions in the polar regions, 6 in the Arctic and one more in the Antarctic. Also I went across the Northwest Passage and to the North Pole as a tourist guide. Then I did an archaeological expedition in the Canadian Arctic looking for traces of Sir John Franklin’s expedition of 1845 that was lost looking for the Northwest Passage. And his wife, Lady Franklin, has been my main study for 20 years at the Scott Polar Institute Cambridge which is the Polar Research Institute of University of Cambridge, founded as a memorial to Captain Scott who died coming back from the South Pole in 1912. In its archives Scott Polar has the largest collection of letters and diaries of Lady Franklin. So, that was my main research. And so, we went to the Arctic looking for Sir John Franklin’s relics. We did not find anything, but it was a really interesting archeological expedition. And now I am director of the Istituto Polare and I want to make it known in the world, especially through the publication of *Il Polo* which I decided to make bilingual, in English and in Italian, and asking very important people to write for me specific original articles for the journal.

2nd Question:**Introduction to the museum: What are the items displayed in the museum? (basic history- summarize)**

The Museum started in Civitanova Marche (province of Macerata) in 1969, in the Central Library. Zavatti also founded the Central Library. And he kept two rooms and he put everything that he had collected, during his 5 expeditions to the Arctic. So it was a place full of interesting things. We don't have everything now, because some items got lost, and some were damaged. There were some problems in Civitanova, and he took away his museum, but before he died, in 1985, he knew that this villa in Fermo was being prepared, and that Fermo would buy his Museum. So, he died a happy man. It took 8 years to prepare the villa then the Museum was unpacked and set up, and inaugurated in 1993 (I was present, invited to give one of the inaugural lectures). And we have the museum in Fermo with the library. And we have now a very nice memorial to Prof. Zavatti. Our collection of Inuit artefacts is the best and largest in Italy, and possibly Europe. We celebrate this year (2013) 20 years in Fermo.

3rd Question:**What is the contribution of Italy to Polar exploration?**

A famous polar Italian explorer is the Duke of Abruzzi (Luigi Amedeo di Savoia, a nephew of the King of Italy) who in 1900 went from Svalbard to try and reach the North Pole. He lost his fingers through frostbite, so he couldn't actually go with dogs and sledges towards the Pole. It was his second-in-command, Comandante Umberto Cagni, who was actually the one that reached a farthest North at 86° 34'. For about 6 years it was the record of the farthest North. In our Museum we have the original tent of the expedition's doctor, Achille Cavalli Molinelli.

Then the other is the well-known expedition of Generale Umberto Nobile who built airships. Amundsen used Nobile's airship, called "Norge". Nobile was considered a kind of driver. They went from Svalbard across the North Pole and landed in Alaska. This was in 1926. And in 1928 Nobile went on the airship "Italia" which was a similar airship. And he did flights over the Arctic, and in the meantime he explored an enormous area of the Arctic Ocean from the air. Nobody really knew whether there were lands and islands in the Arctic Ocean. On his 3rd flight, after coming back from the North Pole, the airship was lost, and crashed on the ice. It then took off again with some of people thrown on the ice and the airship went off with six people. It is not known exactly what happened to it. It is thought that it exploded and caught

fire, and the other people died. Then Nobile and the other group were rescued, Nobile by plane, the others, after 48 days on the ice pack, by the Russian icebreaker *Krassin*.

Then other Italian explorers participated in expeditions, such as Giacomo Bove on the *Vega* with Nordenskiöld in 1878-80.

Professor Silvio Zavatti (1917-1985). Zavatti, who is little known, did five expeditions to the Arctic, ethnographic expeditions, between 1961 and 1969. He went to the Canadian Arctic to Rankin Inlet in Hudson Bay twice, in 1961 and 1967. He went to the east coast of Greenland, in Angmagssalik, in 1963 to study a different culture (the Greenland Inuit). In 1962 he went to Lapland and northern Sweden and in the north of Finland on another expedition. Then in 1969 he returned to Canada, Repulse Bay, on the Arctic Circle, north of Hudson Bay. This was his last expedition.

In the 1950s he had tried to get Italy interested in going to the Antarctic. For the International Geophysical Year of 1957-58, Zavatti thought that Italy should participate (it could have been one of the founding members of the Antarctic Treaty). But the Italian Parliament did not understand the importance. And so, Zavatti wanted to put a meteorological station on a small island in the Atlantic Ocean called “Bouvet Island” which is under the Sovereignty of Norway since 1929. This was a very very important idea, but was not understood by the Italian government.

Italy later joined the Antarctic Treaty and started doing research in Antarctica. The Antarctic Treaty was signed in 1961. After the International Geophysical Year it was really important that Antarctica was kept without people claiming to divide it as if it was any other continent. Now it is a continent for peace and for science and research. And during the Cold War there were scientists in Antarctica both American and Soviet, who collaborated. So even now the Antarctic Treaty is still of great importance. Italy started in 1981 and joined the AT and now it has a base called “Baia Terranova” which is very close to the American base of McMurdo, in the Ross Sea, and is only open in summer. Italy shares with France the base at Dome Concordia, in the interior, a base which is open all year round, where the main purpose was to drill through the ice cap for kilometres, to study past climates.

4th Question:

You talked about the exploration of both the Antarctic and Arctic. Now could you tell me about some current policy of Italy towards both Poles?

And what are the claims of Italy currently on this regions? What is your opinion?

Basically, I can tell you the fact that Italy never had any claims in Antarctica. With the AT Chile, Argentina, Britain, Australia, South Africa, New Zealand there are areas where they stake a claim. However because of the AT they are all blocked, they are frozen claims because of the AT.

Arctic : There are absolutely no claims from Italy but there is a kind of problem because in the Antarctic is only people from different nations going to Antarctica to do work, to do science, it is a continent for science. But in the Arctic we have national states. The 8 states that form the Arctic Council are individual states, which means they would never be like it is in the Antarctic. Because each state has separate governments, with kings or presidents, they have their own rules and they have their own claims. Like the Lomonosov Ridge which is part of a claim between Russia and Denmark, as part of the continental shelf, while Canada has always applied the sector principle (following its boundaries to the North Pole). Now Russia is claiming the Lomonosov Ridge, but also Denmark claims the Lomonosov Ridge because of Greenland. So, it would be an interesting point to follow what is going to happen. As far as researchers are concerned, in Svalbard there is a very nice initiative in Ny-Ålesund which is in the north of Svalbard. In Ny-Ålesund there are buildings dedicated to international science where individual nations go to do research. The Italian base in Ny-Ålesund for research in the Arctic is called “Dirigibile Italia”.

5th Question:

Who are the most famous and most important polar explorers all around the World? (Summarize- basically)

The people who did most exploration in the Arctic were the English. The name places around the Canadian Arctic were British. And they started to go there since the 1500s. And they were all looking for the Northwest Passage. That is to say, this passage that goes between the Pacific and Atlantic Oceans at high latitude. They understood that a shorter way to travel would be possible. When Cristoforo Colombo left, he wanted to find the Indies because of the spices and commerce of rare and expensive items. At that latitude there was no way to get to the Indies, that couldn't be done. Trade was absolutely the main point. So, the search for the

Northwest Passage carried on in the 1700s by British sailors. And then nothing much happened. And after the Napoleonic Wars there were lots of sailors and ships available, and a new search for the Northwest Passage began. So there was a new idea of exploring the Northwest Passage which started in 1818.

William Parry almost reached the end of Northwest Passage in the first season of 1819.

The problem was nobody knew the shape of the Canadian Arctic. Very important work was also done by the trading company, the Hudson's Bay Company. The Hudson's Bay Company main purpose was trading furs, but then they contributed geographical knowledge with exploration. But what is interesting is that the Hudson's Bay Company also helped expeditions from the Royal Navy. The British Navy that was doing pure exploration were also helped by the Hudson's Bay Company.

So, there was another famous land expedition led by John Franklin who went in 1821, where they nearly died; but he went back to explore northern Canada and the coast of North America in 1826. And then Sir John Franklin went with two ships on an expedition to find and cross completely the Northwest Passage from Greenland to Alaska. And his two ships were lost. Nobody knew what happened. There was an enormous number of expeditions sent to look for them, but no-one could find them, nobody knew what had happened to them.

Lady Franklin spent all of her money to send her own expeditions and it was a little ship that Lady Franklin bought and sent, the *Fox*, which found a piece of paper belong to expedition telling that Sir John Franklin had died and the ships were blocked by ice.

A very important explorer was someone who worked for the Hudson's Bay Company, Doctor John Rae, from Orkney, the islands north of Scotland. John Rae helped to look for Franklin. Also he did another expedition simply to do geographical exploration, not for trade. Doctor John Rae was sent by the Governor of the Hudson's Bay Company because he was so good. And then, in 1854, he found some Inuit who had items of silver and other relics from the expedition of Sir John Franklin. Then he received a prize of 10,000 pounds by the British Government, because the Government would give a prize to whoever would give news about Sir John Franklin. And then of course there were other attempts to the North Pole with Nares in 1875, and then the Americans.

And then there was really a lot of interest in exploring Antarctica. Because in 1895 there was the 6th Geographical Congress in London, there was a resolution mainly forced by the president of the Royal Geographical Society. They stated that Antarctica was the last piece of

exploration still to be done, the last unexplored territory in the world. So, expeditions went to Antarctica, from Belgium, Britain, Scotland, Germany, Sweden, France, Australia and Japan.

Of course we mustn't forget the Russians and the other nations in the Arctic who were exploring the Northeast Passage (North of Siberia). The Dutch Willem Barentsz in 1596 (he gave his name to the Barents Sea), the Russian of Danish origin Vitus Bering in 1725-30 (he gave his name to Bering Strait, between Russia and Alaska). The complete Northeast Passage was done in 1878 by the Finnish-Swedish explorer Adolf Eric Nordenskiöld in the *Vega*.

I mentioned the British and others. We mustn't forget a very important expeditions from the Austro-Hungarian Empire, from Vienna, Carl Weyprecht with the *Admiral Tegetthoff*, who discovered Franz-Joseph Land. And also we must not forget the Americans. Because Americans first went to the Arctic searching for Franklin.

Robert Peary tried many times to reach to North Pole. And in the end he said that he reached the North Pole in 1909. But it seems that it is not actually true. So, it is not really clear who was the first person at North Pole. There was a plane from Russia, with pilot Aleksandr Kuznetsov, which landed in 1948; in 1968 an American, Ralph Plaisted, arrived at the North Pole with a skidoo; the British Wally Herbert was the first to the North Pole by surface travel, with dogs and sledges, in 1968-69.

And Amundsen is the absolute genius of an explorer. He got first through the Northwest Passage in 1906, and was first to the South Pole in 1911. Amundsen died in 1928 while he was looking for Nobile.

The Norwegian Nansen was another great explorer. With the *Fram*, frozen in the pack, he tried to reach the North Pole; when he saw that the drift would not take him there, he left the ship and, on skis, he tried to reach the Pole, in 1895. He reached 86° 14' N. But afterwards he also wanted to help in the war. He invented the Nansen Passport to help the people who had lost their countries after WWI. He received the Nobel Peace Prize in 1922.

If you look at individual expeditions they don't make a lot of sense. But if you look at them in a panoramic view, they were all part of certain ideas that nations had (like the British with the Northwest Passage, the Americans wanted to go to Pole, the Russians are interested in the Northeast Passage).

[Revised on May 1, 2013]

EK 2- Prof. Tulli Scovazzi ile Mülakat

Interview questions with Professor Tullio Scavazzi

Department of International Law / University of Milano Bicocca/ Milano

26.02.2013

1. First of all, on an introductory basis, would you like to introduce yourself about your ongoing career, your awards, your studies on South- North Pole ?

I am an Italian professor of international law. Some years ago, at the time of the development of an Italian interest for Antarctica (from 1985), I was involved in research projects on the legal regime of Antarctica. The result was the publication of two collection of essays: Francioni&Scovazzi (eds.), *International Law for Antarctica*, Milano, 1987; Francioni&Scovazzi (eds.), *International Law for Antarctica*, II ed., The Hague, 1996. As regards the Arctic, I was involved in 1995, as a member of the Evaluation Committee, in the International Northern Sea Route Programme, and in other projects developed by the Fridtjof Nansen Institute. In 2010 I was also involved in the “Aurora Borealis” (multi-purpose research icebreaker) Steering Committee. I now occasionally revise research projects in Polar social sciences for the Norwegian Research Council. Due to my activities, I had the opportunity to write a number of articles on questions of international law in both the Arctic and the Antarctic.

2. Can you explain what kind of scientific methods do you use for your research?

Have you carried out field research in Arctic or Antarctica or in both?

And have you been there personally?

My method applies to any legal research. I try to find the relevant documents and to make connections between them according to chronological or logical criteria. Above the Northern Polar Circle, I have only been in Tromsø, Norway. I have never been in Antarctica (there is no special need for lawyers there).

3. As I read on your booklet you are working with ERICON upon a multi-purposes vessel (Aurora Borealis) for scientific researching in Arctic region which is sponsored by European Commission and supported by European Science Foundation. Likewise Arctic, Do you work with any other groups for Antarctic area ?or Are you included in any other international cooperation platform ?

See the answer on question 1. I may add that the “Aurora Borealis” project has been interrupted, due to financial problems.

4. Scientific people or governments are spending millions/billions of dollars for exploration of the Arctic and Antarctic, deep sea and space.

How do they exploit the information ? What is the use of it?

Marine scientific research, as almost all other activities, is regulated in completely different ways in the Arctic and the Antarctic. The 1959 Antarctic treaty is based on the principle of cooperation among all States which are engaged in scientific research in the Antarctic continent and the surrounding waters. In the case of the Arctic, where there is no specific multilateral treaty, the rules on marine scientific research of the United Nations Convention on the law of the sea (UNCLOS) apply.

5. How would you evaluate the future of Arctic and Antarctica? Some sort of World Park, Conflict or Consensus?

The State mostly interested in activities in the Arctic and Antarctic do not envisage any substantive change in the present (and completely different) applicable rules.

6. Can North Pole be declared as a part of the Public Heritage of Humankind like South Pole?

Neither the North or the South Pole have ever been declared the public (or common) heritage of mankind.

7. Will any change take place regarding the Antarctic Treaty System (ATS) in the future? What do you consider about “whether any change is necessary for Antarctica regime or not”?

Substantive changes in Antarctic Treaty system seem unlikely. Perhaps they could relate to the development of touristic activities and their possible effect on the environment.

- 8. There is a new political era for the Poles both North and South, and also there is a new global political era within the ending of the Cold War. Antarctica was a good example for the international cooperation all the time. Can Antarctica provide any other precedent, model for the globe to be followed?**

It is true that, since 1959, the Antarctic regime has promoted scientific cooperation and protection of the environment in a continent where military activities are not allowed. This has greatly contributed to international peace and dialogue. But this is also due to the unique characteristics of the Antarctic continent and cannot be repeated elsewhere.

- 9. I read some articles of you, which are described your ideas and basic juristic aspects of Arctic and Antarctica. You are mostly concerning about juridical framework, international maritime law for both Arctic and Antarctica. But could you tell me, what is your opinion regarding indigenous people and environmental framework as regards Arctic? I would like to learn that existing legal arrangement relied upon UNCLOS whether will be convenient with the interests of the peoples of the region or not?**

The UNCLOS does not deal with indigenous populations. Indigenous populations are represented at the meeting of the Arctic Council at almost the same foot as the Arctic States. But the Arctic Council does not take any binding decisions. In general, the Arctic indigenous peoples are granted a number of important rights more. Their position is often better than that of indigenous peoples elsewhere in the world.

- 10. Could you give me some information about baseline ? Apart from the USA, Arctic states do not have straight baselines, their coasts are usually covered by islands. In your opinion, Baselines should include the islands, archipelagos or not?**

The United States is the only Arctic State that has not established a straight baseline system. Canada, Norway, Denmark (Greenland) and Russia have such a system. The rules on baselines are to be found in the UNCLOS. Baselines can include “fringes of islands” if they are in the “immediate vicinity” of the coastline. But this provision leaves a broad margin of discretion in its application.

11. Five Arctic coastal states has declared their baselines, according to their valid reasons. As we know, Baselines are followed by territorial sea, contiguous zone, exclusive economic zone, high sea.

Taking into account all of these baselines claims, Is there any overlapping external maritime area between coastal states ?

The only overlapping of external maritime areas in the Arctic relates to the extended continental shelf (beyond 200 n.m.) claimed by the Arctic States under Art. 76 UNCLOS.

12. Is there any common or fragmented Italian view towards Antarctica and Arctic?

The Italian activities in Antarctica have started in the Eighties, when Italy became an Antarctic Treaty consultative party, and one important Italian basis has been established there. Now the financial crisis had led to a reduction of activities. In the Arctic only some limited research activities are occasionally carried out. The approach is different, given the very different natural and legal condition of the two polar areas.

13. How Italy will related to Antarctica and Arctic in the next decades?

I would not say that Italy has long-term vision or strategy as regards activities in polar areas. The Italian involvement in the polar areas, although important, is different from the involvement of the super-powers or of certain other countries (for ex., Norway).

14. Would you like to conduct any study with Turkey's universities?

Yes.

EK 3- Prof. Gianfranco Tamburelli ile Mülakat

Interview with Gianfranco Tamburelli

08.03.2013/ Ministry of Enviroment of Italy/ Rome

1st Question:

Firstly I would like to make you introduce who is Gianfranco Tamburelli? (your career, your work from past to present both academically and officially for Poles)

I am currently working in the Ministry of Enviroment as a legal consultant, adviser of the Secretary of CNR. This is on a secondment basis. Because I am researcher and team leader at the Instutute of International Legal Studies of National Research Council of Italy. And I maintain my role of person in charge of the reseach projects on enviromental law and sustainable development. I am also in charge of coordinatorsip of international enviromental law over the master at University La Sapienza di Rome. These are my main responsibilities at the moment.

And I have been working more than 20 years on international and EU law and policy matters. But my specialty is enviromental field. I have been carrying out research, publish book, organize the conferences, teaching at university, representing Italy at abroad, developing international cooperation in Albania, in Georgia, Armeni, Azerbaijani, Palestine, involving in international projects, being international consultant, participating numerous times as international delegation of Italy in international meetings, conferences. Actually quite board, in legal, political, educational matters, fields. On the other hand, I have worked in many areas during these long years like water waste.

At the end of 90s' I started to work on Antarctic, and 6-7 years ago I started to concern with Arctic issues. This involvement in activities concerning international cooperation and enviromental protection in polar regions has become something like my specialty. And the sector of protecting areas, management of areas, legal issues of protecting areas, national parks, international designations of protecting areas.

2nd Question:

What do you think about Italian Policy towards Poles both Arctic and Antarctic?

This is different. Because Italy started being involve in Antarctic research in 1985. And research in Antarctic is expensive, but for a number of years Italian research in the Antarctic

has been received well. In that context Italy has been active for several years. And some Italian international lawyers have really contributed to development of ATS. Also Italy is generally recognized by the delegations of other states.

Buffer Question: How do the lawyers contributed ?

Because contribution is not only research and papers on basic concept of common heritage of humankind, environmental definition of ATS, but also; in participating directly negotiation, for example, Madrid Protocol or contributing to the establishment of the secretary of AT.

So they are participating directly in Antarctic cooperation and in the activity of the ad hoc working groups which are creating that context. At the moment we have some problems, because it is difficult to finance Italian expedition in Antarctica. We have managed to continue. Also this year we organized a scientific expedition to Antarctic. But in the last 5-6 years we had some problems. It is difficult to say if we really will be able to maintain an environmental role in Antarctic. A good sign at the moment is Ministry of Foreign Affairs Office working on Antarctic issues. This Office has established a working group that is not only working group of experts but it also working group with representative, different research institutions. And meetings held by this group, helped to considering that same kind of problems of Italian full participation to ATS.

Considering the Arctic, Italy began to open the window on the Arctic international cooperation in 2007. A bit later than few other European countries like France, Great Britain, Germany. It was important to start pay attention. And since 2007, up to now, we have already, we have always participated in the meetings about Arctic future and many activities of other international working groups which are being created in this context. But we have not yet obtained the status of observer states at the Arctic Council (like France, Spain, Netherlands, Poland, G. Britain, Germany). These states has became observer in the AC, but in the last years, since 2007, in this last period, the AC did not admit any new states as observer. So, Italy has been participating as observer ad hoc. Ad hoc means each time to be confirmed by AC. Poland is observer state and Italy not. Why ? It is difficult to understand. The AC is not so much open for 12 observer states. And observer states have really marginal role. Some delegations sometimes consider the alternatives to say AC. Because the role is so marginal. But the AC is not so open and did not accept Italy. Because it is Italy. But they have more problems in accepting EU Commission. More problems for accepting China, for Korea that are asking for the observer status to AC. Held in four years ago AC meeting, Italy was expected to be accept as observer. But the problem is not just related to Italy. They should

clarify the role of observer states and their idea. They have problems also with defining. They might decide for this time in the next AC meeting, they may accept the Italy. As far as I know they don't have any problem with Italy. The problem is not Italy in particular. The problem is what to do, considering that they have other requests from the EU Commission, China, Korea, Japan and so on.

3rd Question:

There are some sources in the seabed, fishery as well. What do you consider about defining the future of region and usage of the sources, sharing territories this?

The AC don't consider these issues, these topics. And if you want to say something like about atmosphere that is not political to talk the high sea or the seabed in the Arctic. It is difficult that they exclude implicitly the existence of others. They implicitly say "we don't recognize that there is a area of high sea, an international seabed. " But their behaviour is exactly this. We have sovereignty rights of this region and we are in the position to govern, to administrate this region. We have sovereignty rights. And they try to extend their national boundaries with an extensive interpretation of UNCLOS.

4th Question:

How do you foresee future of North Pole? On the one hand there is AC, On the one hand participants of observer states, and some other states keen to participate. Generally what is your idea for the future? Consensus or Conflict ?

It is really difficult to predict. Because the Arctic states are so powerful in the international relations like The USA, The Russia Federation. The situation of the Arctic has never been considered in United Nations context. But it is strange, for example that US is member of the treaties governing Antarctica. And in the Arctic they don't consider UN to separate an original treaty.

USA don't want any treaty for Arctic. Some states have accepted the idea of an international regime inspired by some principles, and also in the general interest of the international community. And when they talk about Arctic, they see only national interests, not general interests of the international community.

And so, it is difficult to predict, because it is difficult to predict the impact of the climate change. The period of time with the effects will change the economic activities. So, it depends upon whether this evolution of the environmental situation will continue gradually or not.

Allowing the states and the international community to adapt all, we have an emergency question. Because it is not predictable, may be in 2-3 years the international community will have to face some predictable emergency situation.

One other factor is: What China will do ?

Because it is difficult to influence on USA, Russia by Turkey or for Italy concerning these aspects like polar regime, polar region. But China at the moment is observer ad hoc, in the same status of Italy. China and some other states accept that the Arctic Region will remain exclusively continents of the five Arctic states or eight. But they will remain so calm and if we will have this new navigation routes in the polar region and If this new possibility of mineral exportation on seabed. China for example will do. China can really interested in new navigation routes..This makes difficult to predict what developments is going to happen. Changing balances can change the balance.

Ö Z G E Ç M İ Ş

- Adı ve SOYADI** : Demet TUNÇERİ
- Doğum Tarihi ve Yeri** : 08.11.1988 / Kırşehir
- Medeni Durumu** : Bekar
- Eğitim Durumu**
- Mezun Olduğu Lise** : Ankara Mobil Lisesi, 2005, Ankara,
- Lisans Diploması** : Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler, 2011, Antalya
- Yüksek Lisans Diploması** : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
İlişkiler Ana Bilim Dalı, 2014, Antalya,
- Tez Konusu** : Kuzey Kutbunda Egemenlik ve Çatışma
- Yabancı Dil / Diller** : İngilizce
- İş Deneyimi**
- Stajlar** : Kafkassam
Project Group
- E-Posta** : demettunceri@hotmail.com